T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE FİNANSMAN

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Ali ÇİFÇİ

Danışman
Prof. Dr. İsak Emin AKTEPE

Mayıs 2022, ERZİNCAN

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE FİNANSMAN

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Ali ÇİFÇİ

Danışman
Prof. Dr. İsak Emin AKTEPE

Mayıs 2022, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Ali ÇİFÇİ

TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI

T.C.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Program Adı: Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı: Hz. Peygamber'in Sünnetinde Finansman

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 71 sayfalık kısmına ilişkin 12/10/2022 tarihinde ***IThenticate/Turnitin*** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 8'dir.

Filtrelemeye **alıntılar ve kaynakça dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 04/11/2022

Danışman: Prof. Dr. İsak Emin AKTEPE Öğrenci: Ali ÇİFÇİ

KILAVUZA UYGUNLUK

"HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE FİNANSMAN" başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan	**Danışman**
Ali ÇİFÇİ	Prof. Dr. İsak Emin AKTEPE

Temel İslâm Bilimleri ABD Başkanı

Prof. Dr. İsak Emin AKTEPE

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. İsak Emin AKTEPE danışmanlığında **Ali ÇİFÇİ** tarafından hazırlanan **"Hz. Peygamber'in Sünnetinde Finansman"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

02/11/2022

JÜRİ:

Danışman : **Prof. Dr. İsak Emin AKTEPE**

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Salih GÜNER**

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Serkan DEMİR**

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun …. /…./…… tarih ve.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

……. /…..…../ ……..…

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Finansman, bütün insanlığın ortak sorunudur. Her insan yaşamını sürdürmek ya da daha müreffeh hale getirmek amacıyla finansman sağlamaya çalışır. Ev, araba, iş, gıda, giysi, ev eşyası, evlilik, sağlık, eğitim vs. gibi türlü türlü gereksinimler için bütün insanlar finansman peşinde koşar. Bankalar, dünyanın tamamında hemen herkesin finansman sağlamak amacıyla başvurduğu ilk kuruluşlardır. Bir şekilde banka kredisi alarak ihtiyacını karşılayan milyarlarca insan vardır. Pek çok insan ömrünün önemli bir bölümünde kredi borcu öder. Şirketler mutlaka kredi kullanıp finansman sağlarlar. Piyasada taksitli satım yöntemiyle milyarlarca liralık finansmanlar söz konusudur. Artık neredeyse her bireyin cebinde kredi kartı bulunmaktadır. Böylece kredi kartıyla en azından ortalama yirmi günlük bir finansmana erişilmektedir. Hâsılı finansman günümüz insanlarının önemli bir meselesidir.

Hz. Peygamber insanlığın en güzel örneğidir. O, en güzel ahlâk üzere yaratılmıştır. Onun sünneti bütün insanlığın rehberidir. Hz. Peygamber de bir insan olarak pek çok şeye ihtiyaç hissetmiş ve onların karşılanması hususunda çaba sarfetmiştir. Dolayısıyla o, ihtiyaçların karşılanması konusunda da bütün insanlığa örnektir. Zira Hz. Peygamber dönemi insanları da birçok şeye muhtaç idi. O halde ihtiyaçların temini için Resûlullah'ın hangi finansal yöntemleri kullandığı ya da kullanılmasına izin verdiği konusu bu hususta sünnet-i seniyyeyi tespit açısından önem arzetmektedir. Bilinmektedir ki o dönem insanları da değişik akit modelleri geliştirmiş ve kullanmıştır. Bu akitlerin önemli bir bölümü finansal nitelik taşımaktadır. Yani insanlar bu akitlerle finansman sağlayabilmişlerdir. Sonuç olarak bu çalışmada Hz. Peygamber'in sünnetinde finansman sağlama yolları ve dikkat edilecek hususlar araştırılmıştır. Böylece günümüz insanına finansman ihtiyacı karşısında nasıl bir nebevî metodla karşı karşıya bulunduğu açıklanmak istenmiştir.

Günümüz finans dünyasında en temel öğelerden biri faizdir. Faizsiz finans neredeyse düşünülemez hale gelmiştir. Bankacılık sektörü ağırlıklı olarak faiz esasına göre çalışmaktadır. Faizle borç almak ve vermek mutat hale gelmiştir. Hatta faizsiz ekonomi ya da düşük faizli ekonomik sistem yerilmekte ve geçersiz kabul edilmektedir. Halbûki faiz, İslâm dininde açıkça yasaklanmıştır. Faiz almak ve vermek lanetli bir iş olarak görülmüş ve faiz alanlar Allah ve Resûlü'yle savaşıyor olarak nitelenmiştir. Bu

bakımdan Resûlullah döneminde faizle ilişkinin nasıl olduğu da günümüz finansman dünyası için ehemmiyet arzetmektedir.

Çalışmamızın nihayete ermesinde yardımlarını esirgemeyen çok değerli hocam Prof. Dr. İsak Emin AKTEPE'ye, beni yetiştiren bütün hocalarıma, eğitim ve çalışma hayatım boyunca maddî manevî destekleriyle ve dualarıyla her dem yanımda hissettiğim aileme şükranlarımı sunuyorum.

Ali ÇİFÇİ, Erzincan, 2022

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE FİNANSMAN

Ali ÇİFÇİ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Kasım 2022
Danışman: Prof. Dr. İsak Emin AKTEPE

ÖZET

Hz. Peygamber dönemi insanları günümüz toplumlarında olduğu gibi pek çok ihtiyacını karşılamak üzere finansman sağlamaya çalışmıştır. Bireysel olsun kurumsal olsun bütün gereksinimleri için farklı modellerde finansman yöntemi kullanmışlardır. Vergi toplamış, bağış kabul etmiş ve borçlanmışlardır. Bunlar için şartlar belirlemişlerdir. Birbirlerine karşı Allah Resûlü'nün belirlediği ilkeler çerçevesinde davranmışlardır. Finansman yöntemlerinin yeterli olmadığı yerde kanaat edip şükretmişlerdir. Şöyle ki Resûlullah'ın finansman konusundaki tavrı ve yönlendirmeleri insanlığın yolunu aydınlatacak ilkeler koymaktadır. Çünkü bugün insanlık, ihtiyaçlarının tespiti ve bunların karşılanması noktasında çok da ilkeli davranmamaktadır. İsraf, şükürsüzlük, nankörlük, kanaatsizlik, haset, gıybet, bencillik ve fitne gibi birçok olumsuz davranış alelade hale gelmiştir. İnsanların önemli bir kısmı hayatları boyunca temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak seviyede yaşamaktadır. Dünya gıda, barınma, iş, giyim kuşam ve gelişmiş bir hayat gibi konularda iyi bir sınav vermemektedir. Dünyanın önemli bir bölümünde çocuklar açlıktan ölmekte, insanlar mülteci olmakta ve sağlıksız koşullarda yaşamaktadır. Dünyanın belli bir bölümü ise obez halde lüks hayat, israf ve sömürü gibi menfî tavırlar sergilemektedir. Dolayısıyla Resûlullah'ın finansman konusundaki yaklaşımı günümüz toplumlarının da yolunu aydınlatacak eşsiz kuralları muhtevidir.

Anahtar Kelimeler: Finansman, Faiz, Ticaret, Borç, Sünnet

FINANCING IN THE SUNNAH OF THE PROPHET

Ali CIFCI

Erzincan Binali Yıldırım University,
Graduate School of Social Sciences
Master's Thesis, November 2022
Thesis Supervisor: Prof. Dr. Isak Emin AKTEPE

ABSTRACT

Similar to how people do it in today's society, people at the time of the Prophet attempted to find financial solutions to their various problems. They used a variety of various forms of funding techniques in order to fulfill all of their requirements, whether individual or corporate. They also received donations and borrowed money in addition to collecting taxes. They specify certain requirements for them. They behaved towards one another in accordance with the guidelines established by the Prophet of Allah. They were content and thankful despite the fact that the provided financing options were insufficient. In other words, the stance that the Messenger of Allah took and the recommendations that he gave about financial matters established fundamentals that would serve to provide light on the way forward for mankind. Because modern humanity does not behave in a very principled manner when it comes to identifying its requirements and satisfying those requirements. Many negative habits are frequent, including waste, lack of thanks, ingratitude, dissatisfaction, jealousy, backbiting, selfishness, and friction. Majority of people have a standard of living so low that they will never be able to afford their most fundamental requirements. The world does not provide a good test for things like food, housing, employment, clothes, and a high-quality of life. In a substantial portion of the globe, children are starving, people are becoming refugees, and people are living in unsanitary circumstances. A certain part of the world exhibits negative attitudes such as luxury life, waste and exploitation in an obese state. Therefore, Rasûlullah's approach to finance includes unique rules that will enlighten the way of today's societies.

Keywords: Financing, Interest, Trade, Debt, Sunnah.

İÇİNDEKİLER

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE FİNANSMAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI ii
KILAVUZA UYGUNLUK iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI iv
ÖN SÖZ v
ÖZET vii
ABSTRACT viii
İÇİNDEKİLER ix
KISALTMALAR LİSTESİ xii
GİRİŞ 1
A. Araştırmanın Konusu 2
B. Araştırmanın Amacı 4
C. Araştırmanın Kaynakları 5
D. Kavramsal Çerçeve 11
1. Sünnet 11
2. Finansman 13
3. Kredi 14

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE GENEL FİNANSMAN İHTİYACI

1.1. Hz. Peygamber Döneminde Genel İhtiyaçlar 16
1.1.1. Hicret 16
1.1.2. Barınma 17
1.1.3. Gıda ve Su 18
1.1.4. Kölelerin Âzadı 19
1.1.5. Güvenlik ve Ordu Techizi 20
1.1.6. Suffe 22
1.1.7. Yoksullar Dullar Yetimler Öksüzler 23
1.1.8. Misafirler 25

1.2. Hz. Peygamber Döneminde Genel Finansman İhtiyacının Karşılanması 25
1.2.1. Muâhât / Kardeş Aile Projesi 26
1.2.2. Tasadduk, İnfak 27
1.2.3. Zekât 30
1.2.4. Cizye 31
1.2.5. Borçlanma 33
1.2.6. Kefâretler 34
1.2.7. Fidye 37
1.2.8. Ganimet 38
1.2.9. Ortaklık 39
1.2.10. Toprak Reformu 40

İKİNCİ BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ÖZEL FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

2.1. Hz. Peygamber Döneminde İhtiyaç Ahlâkı 42
2.1.1. Kanaat 42
2.1.2. İsraf Etmemek 44
2.1.3. Kibirden Uzak Olmak 45
2.1.4. Kadere Rıza 47
2.1.5. Şükür Bilmek 48
2.1.6. Sabır 48
2.2. Hz. Peygamber Döneminde Özel Finansman İhtiyacının Karşılanması 49
2.2.1. Karz 50
2.2.2. Selem 53
2.2.3. Vadeli Satım 54
2.2.4. Ortaklık 56
2.2.5. Âriyet / Kullanım Ödüncü 58
2.2.6. Yatırım Vekâleti 59
2.2.7. Kira 61
2.2.8. İstisnâ‘ 63
2.2.9. Hibe 64
2.2.10. Umrâ ve Rukbâ 66

SONUÇ 69
KAYNAKÇA.....72
ÖZGEÇMİŞ 76

KISALTMALAR LİSTESİ

bk. : Bak

Çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

EBYÜ : Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

TDK : Türk Dil Kurumu

ths. : Tarihsiz

vd. : Ve devamı

ve dğr. : Ve diğerleri

GİRİŞ

İnsan, pek çok açıdan zayıf ve muhtaç bir varlıktır. İnsanın bu ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. Hatta insanların hayatı bu ihtiyaçlarını karşılama mücadelesinden başka bir şey değildir. İnsan, belli bir olgunluğa eriştikten sonra hayatının sonuna kadar muhtaç olduğu şeyleri bir şekilde temin etmeye çalışır. İnsan evsiz, gıdasız ve giyimsiz yaşayamaz. İnsan onurlu bir varlıktır ve mutlaka barınağını, gıdasını ve giyimini düşünmek zorundadır. İnsan, eğitimi ve sağlığı için tedbir almak zorundadır. İnsanın geçimini sağlayacağı bir iş bulması elzemdir. İnsanın aile kurması, evini tefriş etmesi, elektrik, gaz, su ve iletişim gibi gereksinimlerini karşılaması ve çocuklarının geleceğini düşünmesi icap eder. Bunlar yaşamsal ihtiyaçlardır. Bir de insanın tatil, lüks, kalite, ziynet, çeşit, iştah ve zenginleşme gibi arzuları vardır. İnsan için kanaat büyük bir erdem olsa da o, varolanla yetinmeyen bir nefse sahiptir. Tekâsür sûresinde insanların çoğaltma arzusu vurgulanmakta, Hümeze sûresinde mal biriktirip sürekli onu sayan bir insan tipolojisinden bahsedilmekte, Âl-i İmrân sûresinde insanların kadınlara, evlatlara, altınlara, gümüşlere, hayvanlara ve ziraî varlıklara düşkünlüğünden söz edilmekte ve yine bir rivayette insanoğlunun bir vadi dolusu altını olsa ikincisini isteyeceği ifade edilmektedir. Sonuçta insan hem muhtaç bir varlıktır ve hem de ihtiyacını karşılayınca daha fazlasını arzu eden bir nefse sahiptir.

İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanın tek başına yaşaması mümkün değildir. Bu sebeple insan, onuruna yakışır bir çevre oluşturma mecburiyetindedir. Elbette bu çevrenin de insandan talep ettiği şeyler vardır. İnsan korunma ihtiyacını karşılamak üzere devlet organizasyonu oluşturmuş ve bu büyük yapının gereksinimlerini de karşılamak zorunda kalmıştır. Örneğin adalet ve ordu gibi devasa teşkilatlar oluşturmuş ve bunların ihtiyaçlarını düşünmek durumunda olmuştur. Zaman zaman devletler arasında çatışmalar yaşanmış ve bu savaşların da finanse edilmesi gerekmiştir. Yine devletlerin alt yapı çalışmaları da finansman ihtiyacı doğurmuştur. Yani insan, bireysel ya da kurumsal hayatı açısından bütünüyle finansman gereksinimi içinde yaşamaktadır. Burada müslümanların en önemli örneği olan Resûlullah'ın sünnetinde finansman ihtiyaçlarına karşı insanların nasıl davranması gerektiğine yönelik tespitler ehemmiyet arz etmektedir.

Finans, ekonomi, iktisat, para, mal, varlık, ücret, maaş, faiz, fiyat, kâr ve kira gibi kelimeler insan hayatının vazgeçilmez kavramlarıdır. İnsan hayatı boyunca ekonomiyi yönetmek zorundadır. Yaşamak için bir şekilde para bulmak zorunda ve gereksinimlerini

bulduğu bu parayla temin etmek mecburiyetindedir. İşte buna finansman denilir. Yani insanın muhtaç olduğu varlıkları sağlamak adına gerekli fonu bulması işlemine finansman denilir. O halde bütün insanlığın hayatı finansman çerçevesinde dönmektedir denilse yeridir. Çünkü bütün insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için finansman teminine çalışmaktadır. Sabah işine giden çoğu insanın arzusu akşam evine yiyecek götürebilmek, çocuğunun eğitim masraflarını karşılamak, evlenme çağındaki yavrusuna yardımcı olabilmek, emeklilik dönemine hazırlık yapmak, kirasını ödeyebilmek veya banka borcunu temerrüde düşürmemektir. Sonuç olarak finans ve finansman, insan hayatının neredeyse tamamıdır dense yanlış bir şey söylenmiş olmaz.

A. Araştırmanın Konusu

Hz. Peygamber diğer bütün insanlarla aynı ihtiyaçları yaşamış bir insandır. O da barınma, yiyecek, içecek, giyecek ve binit ihtiyacı duymuştur. O da acıkmış ve üşümüştür. Hatta Medine döneminde liderlik ettiği toplumun genel ihtiyaçlarını da karşılamak zorunda kalmıştır. Müşriklerle savaşmış, münafıklarla mücadele etmiş ve yahudilerle çatışmıştır. Bütün bu mücadeleler için elbette finansman ihtiyacı duymuştur. Liderliğini yaptığı toplumun fakirlerini, yetimlerini, öksüzlerini ve yolda kalmışlarını da düşünmek zorunda kalmıştır. Hâsılı Hz. Peygamber bir insanın hatta bir toplum liderinin muhtaç olduğu her şeyi aynıyla yaşamış ve bu gereksinimleri karşılamak üzere finansal tedbirler almıştır.

Hz. Peygamber'in hayatına ilişkin bilgilerin yer aldığı hadis ve siyer kaynaklarında finansman yöntemlerine ilişkin de bilgiler mevcuttur. Zekât, ortaklık, borç, alım satım, selem ve benzeri yöntemlerle Resûlullah döneminde nasıl finansman temin edildiğine dair malumâtlar aktarılmaktadır. Aynı şekilde yine bu kaynaklarda israf etmeme, kanaat etme, ihtiyaçları artırmama, var olanla yetinme, şükretme, paylaşma, yardımlaşma, dayanışma ve diğerkâmlık anlamına gelen nice uygulamalardan bahsedilmektedir. Buradan hareketle İslâm insanının finansman ihtiyacı karşısında nasıl bir tavır takınması gerektiğine ilişkin nice bilgilerin hadis, siyer ve tarih kaynaklarında aktarıldığı söylenebilir.

İslâm hayatın dinidir. İslâm yalnızca âhirete yönelik hükümler içermez. İslâm insanlığın kıyamete kadar ihtiyaç duyacağı her şey için hüküm verme potansiyeline sahip bir dindir. Çünkü İslâm evrenseldir; bütün insanlığın dinidir; son dindir. İslâm

peygamber'i son peygamberdir; kitabı Kur'ân son ilahî kitaptır. O halde insanlığın finansman sağlama noktasındaki düşüncelerine de İslâm'ın söyleyeceği sözler vardır. Örneğin bugün bütün dünyada en yaygın finansman yöntemi olan faizle borçlanma olgusu İslâmiyet'te ağır bir dille yasaklanmıştır. Faizciler kesin bir dille tehdit edilmiştir. Bununla birlikte insanlar, ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğu hissetmekte ve bu sebeple de finansman peşinde koşmaktadır. Bu insanlara İslâm'ın mesajını en doğru şekilde vermek adına Resûlullah'ın sünneti çerçevesinde finansmana yönelik nebevî tavrı belirlemek gerekmektedir.

İslâm izzet dinidir. Müslümanlar izzetli insanlardır. İslâm insanların fakir, muhtaç, aç, sefil, zayıf, bakımsız, çelimsiz ve dilenci konumunda olmasını istemez. Allah kullarına verdiği nimetleri insanların kullanmasını ister. İslâm veren eli alan elden üstün tutar. İslâm Allah yolunda infakta bulunmayı, Allah'a karz-ı hasen vermeyi, muhtaçlara zekât vermeyi ve tasaddukta bulunmayı emreder. Kur'ân bu anlama gelen mesajlarla doludur. Bütün bunları yapmak ancak finansal gücü elinde tutmakla mümkündür. Kendisi başkasına muhtaç olanın başkasına nasıl infakı olabilir? O halde İslâm, insanların varlık sahibi olmasına, zenginleşmesine ve para biriktirmesine yasak koymamaktadır. Bilakis Allah'ın varlık, zenginlik ve para ile alakalı talimatları yerine getirildiği sürece bir müslümanın zengin olması iyi bir şeydir. Malumdur ki zenginleşmek de ancak finansal faaliyetlerdeki başarı ile mümkündür.

İslâm ahlâk dinidir. Müslümanlar her türlü faaliyetlerinde ahlâklı olmak zorundadır. Finansal faaliyetler de bundan âzâde değildir. Müslümanların alım satımı, borçlanması, ortaklığı, anlaşması ve sözü de ahlâk ilkeleri üzerine oturmak zorundadır. İslâm ahlâkının en belirgin hali ise Resûlullah'tır. "Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsin."[1] âyeti Hz. Peygamber'in üstün ahlâkına vurgu yapmaktadır. Hz. Peygamber'in finansman ahlâkı da günümüz müslümanlarının örneğidir. Acaba Resûlullah bugün yaşasa nasıl bir finansman ahlâkına sahip olurdu? İhtiyaçlarını nasıl temin ederdi? Bu soruların müslümanlar için önemli olduğu açıktır. Bu araştırmada bu sorulara cevap bulmaya çalışılacaktır.

[1] (Kur'ân-ı Kerîm, Kalem, 68/4).

B. Araştırmanın Amacı

Hz. Peygamber'in sünneti çerçevesinde finansmanı araştırmak aslında İslâm ahlâkında finansmanı, İslâm ekonomisinin temel ilkelerini ve İslâm'ın hayata bakışını araştırmak demektir. Çünkü insan hayatının neredeyse tamamı hayat için finansman sağlama dürtüsüyle geçmektedir. Hiç kuşkusuz Resûlullah dönemi insanları da günümüz insanlarıyla aynı arzulara ve ihtiyaçlara sahipti. Dolayısıyla o dönemin finansman kültürünü ve Hz. Peygamber'in sünnetinde bu kültüre bakışı incelemek esasen günümüz dünyasına da finansman konusunda nebevî mesajı taşımak demek olacaktır.

Sünnet, nebevî ahlâkı temsil eder. Günümüz insanının da en büyük ihtiyaçlarından biri ahlâkî ilkelerdir. Bugün insanlık bir ömür finansman peşinde koşmakta; çoğu zaman yeterli meblağa ulaşamamakta; arzularını gerçekleştirememekte ve mutsuz olmaktadır. İnsanoğlunun bu yaşam kültürü İslâm ahlâkı açısından nasıl değerlendirilmelidir? İnsanlığın yaratılma sebebi bu mudur? Bu değilse yani finansman peşinde koşmazsa ihtiyaçlarını kim karşılayacaktır? İhtiyaçlarını karşılayacak diye para kazanma arzusuyla bir hayat tüketmek doğru mudur? Yahut ihtiyaçlar gerçekten ihtiyaç mıdır? Bütün bu soruların yanıtı, aslında İslâm perspektifinden insan hayatının iyi analiz edilmesinde gizlidir. Bunun müşahhas hali de Resûlullah'ın hayatı; yani sünnetidir.

Bu araştırma günümüz insanına finansman konusundaki nebevî bakış açısını gösterme amacı taşımaktadır. Fakat nebevî bakış açısının da doğru tespit edilmesi şarttır. Şöyle ki İslâm tarihinde Resûlullah'a atfen binlerce uydurma rivayet bir şekilde İslâm kültürüne sirayet etmiştir. Mevzûât edebiyatında yer alan bu sahte bilgiler her ne kadar İslâm adına yol belirleme yetkisine sahip olmasa da yine de müslümanların meselelere bakış açılarına yön vermede etkili olabilmiştir. Bu türden yalan bilgiler çeşitli vasıtalarla müslüman dünyada yayılmış ve rağbet görebilmiştir. Müslüman âlimler bunların elenmesinde ne yazık ki tam anlamıyla başarılı olamamıştır. O halde sahih nebevî bilgiyi iyi tespit etmek oldukça önemlidir. Bu noktada Kur'ân-ı Kerîm, mütevâtir sünnet, İslâm'ın küllî ilkeleri, selim fıtrat ve aklın sarih ilkelerinden hareket etmek en doğrusudur. Hz. Peygamber'e atfen nakledilen bilgilerin bu sayılanlar çerçevesinde değerlendirilmesi isabetli olacaktır.

Hz. Peygamber'in finansman konusundaki sünnetinin tespitinde dikkat edilecek önemli meselelerden biri de zayıf rivayetler konusudur. İslâm literatüründe zayıf

haberlerin sahihmiş gibi nakledildiği bilinen bir gerçektir. Aslında ulemâdan beklenen zayıf ve uydurma rivayetleri naklederken bunların zayıf ve uydurma olduğuna dikkat çekmeleridir. Fakat ilahiyat literatüründe bu türden uyarılara pek rastlanılmaz. Genellikle rivayetlerin sıhhat durumunun incelenmesi aslında bunu yapması asla mümkün olamayacak okuyucuya bırakılmıştır. Bu da zayıf rivayetlerin insanların zihnine sahihmiş gibi kazınmasına ve ona göre değerlendirilmesine sebep olmuştur. Bu araştırmada sünnetle alakalı değerlendirmeler yapılırken ilgili rivayetlerin sıhhat durumlarına da işaret edilmiştir. Böylece finansman konusundaki İslâm ahlâkının doğru ve sağlıklı esaslara dayandırılması hedeflenmiştir.

C. Araştırmanın Kaynakları

Araştırmanın temel kaynakları hadis ve fıkıh eserleridir. Hz. Peygamber'in sünnetinin tespitinde Kur'ân-ı Kerîm'den sonra ilk başvurulacak eserler hadis kaynaklarıdır. Hadis kitaplarının alım satım, borç, selem ve ortaklık gibi alanlarında finansmana yönelik haberler mevcuttur. Bu bağlamda Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmiu's-sahîh*'i ile Müslim'in (ö. 261/875) *el-Müsnedü's-sahîh*'i başlıca kaynak olarak kullanılmıştır. Bu iki eseri takiben Mâlik b. Enes'in (ö. 179/796) *el-Muvatta*'ı, Abdurrezzâk b. Hemmâm'ın (ö. 211/827) *el-Musannef*'i, İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235/850) *el-Musannef*'i, İbn Mâce (ö. 273/887), Ebû Dâvud (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/893) ve Nesâî'nin (ö. 303/916) *Sünen* adlı eserleri başucu çalışmaları olmuştur. Fakat bu haberlerin tamamının aynı güvenilirlik seviyesinde olduğu söylenemez. Bu itibarla haberlerin tercihinde seçici davranmak elzemdir. Bu haberlerin sıhhat durumunu belirlemek konusunda iki yaklaşım sergilenebilir. Bunlardan birincisinde hadislerin sıhhat durumları konusunda çalışmalar yapmış ilim adamlarının (örneğin Nâsıruddîn el-Elbânî'nin) eserlerinden istifade etmek mümkündür. Böylece hadis tenkidi ve rical değerlendirmeleri konusunda uzmanlaşmış bir ilim adamının hadis değerlendirmesine itimat edilmiş olur. Söz konusu ilim adamının çalışmaları bu tez münasebetiyle yapılacak hadis tenkidimizden daha kapsamlı ve güvenli olacaktır. İkinci yaklaşım ise tezde kullanılan her hadis hakkında bizim hadis kritiği yapmamızdır. Bu durumda her bir hadisin farklı isnatları kaynaklardan tespit edilerek önce rivayetin rical tenkidi yapılacak ardından rivayet diğer rivayetlerle karşılaştırılarak metin tenkidine girişilecektir. Bu tezde tercihimiz ilk yaklaşımdan yana olmuştur. Tezin amacı finansmanla alakalı rivayetlerin hadis kritiğini yapmak değildir. Bu tez Hz. Peygamber'in sünnetinde finansman

meselesine yaklaşımını araştırmaktadır. Dolayısıyla tez kapsamında rivayetler hakkında uzmanların değerlendirmelerini aktarmak yeterli görülmüştür.

Hadislerin anlaşılması konusunda öncelikle hadis şerhlerine müracaat edilmiştir. Bu bağlamda Nevevî'nin (ö. 676/1278) *el-Minhâc fî şerhi Sahîh-i Müslim b. Haccâc*'ı ve İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1448) *Fethu'l-Bâri*'si başta olmak üzere Sahîhayn ve sünen-i erbaa şerhlerinden istifade edilmiştir.

Modern çalışmalara gelince hadislerde finansman konusunu ayrıntılı bir şekilde çalışan İsak Emin Aktepe *Hadis Kaynaklarında Faiz ve Finansman* adlı eserinde önce faizin hükmüyle ve mahiyetiyle alakalı haberleri ele almış ve her birinin sıhhat durumunu hadis kritiği bakımından tespite çalışmıştır. Bu bağlamda haberlerin farklı hadis kaynaklarındaki isnatlarını ardı ardına sıralayan yazar, bütün raviler hakkında rical eserlerinden aldığı bilgileri özetleyerek sunmuştur. Raviler hakkında yapılan cerh ve ta'dil değerlendirmelerini aktarmış ve vardığı sonucu yazmıştır. Hadisler hakkında metin değerlendirmelerinde de bulunmuştur. Rivayetler arasındaki çelişkilerden, rivayetlerdeki metin farklılaşmasından, rivayetlerin akıl ve fıtratla çelişen yönlerinden bahsetmiştir. Faizle alakalı rivayetleri ele aldığı bölümde rivayetlere dayalı fıkhî yorumları da incelemiş ve bunlara yönelik fikirlerini de arz etmiştir. İslâm âlimlerinin faizi bütünüyle rivayetlere özellikle de sadece altı mal hadisi olarak bilinen ve altını, gümüşü, buğdayı, arpayı, hurmayı ve tuzu kendi cinsleriyle eşit ve peşin; aynı sınıftakilerle peşin değiştirmeyi emreden habere dayandırmalarını eleştirmiştir. Faizin esasen ticaret olmaksızın sadece borç vermeye karşılık alınan fazlalık olduğunu belirtmiş; rivayetlere dayalı fıkhî yorumların gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aktepe, kitabının sonraki bölümünde ise finansmanla alakalı rivayetlere yer vermiştir. Îne, selem, bir satışta iki satış, bir satışta iki şart, borç ve alım-satımı birleştirme şeklindeki uygulamalarla alakalı rivayetleri ele alan yazar, her bir konuyla alakalı fıkhî tahlilleri aktarmış ve değerlendirmiştir. Bu noktada bazı rivayetlerin zayıf olduğuna ve delil olamayacağına; bazı rivayetlerin ise birbirinden çok farklı yorumlara tabi tutulduğuna vurgu yapmıştır.

İslâm hukuku bakımından finansman işlemlerinin hükümlerine yönelik onlarca tez ve makale yazılmıştır. Bu tez ve makalelelerin ana hedefi ilgili olduğu konudaki fıkhî tahlillerdir. Örneğin yalnızca karzı ya da selemi ele alan pek çok akademik çalışma mevcuttur. Bu çalışmalarda o konudaki fukahâ değerlendirmeleri görülür ancak onlardan

Hz. Peygamber dönemi finansman uygulamalarını bütüncül bir bakışla görmek mümkün değildir. Böylesi çalışmalara doktora, yüksek lisans ve makale şeklinde ayırarak aşağıda yer verilmiştir:

Doktora Çalışmaları:

GÜL, Ali Rıza. (2001). *Tarihi Bağlamı Çerçevesinde Kur`an`da Riba Yasağı* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BAYINDIR, Servet. (2004). *Faizsiz Bankacılık İşlemlerinin İslâm Fıkhındaki Yeri*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu çalışma *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005) adıyla yayınlanmıştır.

KAYA, Süleyman. (2007). *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri (*Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

CEBECİ, İsmail. (2010). *Modern İslam İktisadı Literatüründe Murabaha Tartışmaları*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu çalışma *İslâm İktisadında Murabaha Modern Literatürdeki Tartışmalar* (İstanbul: İktisat Yayınları, 2020) adıyla basılmıştır.

ERGUN, Hüseyin. (2018). *İslam Ekonomisi Çerçevesinde Tarımsal Emtia Ticareti Ve Finansmanı Üzerine Bir Alan Araştırması*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu çalışma *Tarımsal Emtia Ticareti ve Finansmanı* (İstanbul: İktisat Yayınları, 2022) adıyla basılmıştır.

HAYAT, Zainelabidin. (2019). *Esnâf-ı Sitte Hadisi Bağlamında Faiz Tartışmaları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

CANBAZ, Muhammet Fatih. (2019). *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu çalışma *İslâmî Finansman ve Karz-ı Hasen* (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2020) adıyla basılmıştır.

KAYAPINAR, Hasan. (2020). *İslam'da Faizin Tarihsel Süreci ve Katılım Bankalarının Eleştiriye Açık Yönleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERİŞ, İsmail. (2021). *Modern Finansman Aracı Olarak Sukuk ve İktisat Tarihi İçerisindeki Kökenleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksek Lisans Tezleri:

ALKIŞ, Alpaslan. (1999). *İslam Hukukunda Faizin İlleti* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BAYSA, Hüseyin. (2004). *İslam Hukukunda Ribanın İlleti* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARAKUŞ, Abdil. (2006). *İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DENİZ, Abdülbaki. (2006). *İslam Hukukunda İllet Kavramı ve Faizin İlleti* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÇİMEN, Selim. (2010). *İslam Hukukunda Faizin İlleti İle İlgili İhtilaflar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AKSEL, Hesna Serra. (2011). *Kur'an ve Sünnette Ticaret Ve Faiz Kavramları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAHYA, Hatice Kübra. (2012). *İslam Borçlar Hukukunda Selem Akdi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BOZBAŞ, Fatiha. (2013). *İslam Hukuku'nda Darul Harb'de Faiz Tartışmaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARAHAN, Hediyetullah. (2015). *Faizsiz Finans Teknikleri: Reel Sektöre Yönelik Bir Çalışma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü.

HUSSEIN, Aso Qadır Husseın. (2016). *İslam Hukukunda Faizli Muâmeleler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERTÜRK, Kübra. (2018). *Fıkıhta Faiz Konusu Mallar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

NEKRİZ; Mehmet. (2019). *İslâm Fıkhında Borç/Karz Akdi ve Yükümlülükleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BAYRAMOĞLU, Sümeyra. (2020). *Sosyal Sorumluluk Bağlamında Karz-ı Hasen* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

KARAÇAM, Ayşe. (2020). *İslam Hukukunda Karz Akdi ve Bazı Günümüz Uygulamaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

CORA, Nimet. (2021). *Tarihi Süreçte Faiz ve Faizsiz Finans Kavramlarının Gelişimi Ve Faizsiz Finans Sisteminin Uygulama Pratiği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TAŞKIN, Mustafa. (2021). *İslam İktisadı Açısından Faiz ve Kâr Kavramlarının Mukayesesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AL-ZAIDI, Askar Khaleel Husseın. (2021). *İslam Hukukunda Riba İle İlgili İşlemlerin Hükümleri ve Finansal İşlemler Üzerindeki Etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Akademik Makaleler:

TEKİR, Sabri. (1987). Faizsiz Sistemde Kredileşme ve Kredi Müessesesi, *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli [Faizsiz Kredileşme Sistemi]*, 77-95.

ZEYTİNOĞLU, Erol. (1992). İslam'da ve Diğer Sistemlerde Faiz, *Para, Faiz ve İslam*, 91-116.

DALGIN, Nihat. (2010). Faiz Yasağıyla İlgili Farklı Yaklaşımlar, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 16, İslam İktisadı Özel sayısı*, 77-110.

ÖZDEMİR, Mahmut. (2010). Faiz (Ribâ) Kavramına İslâmî Bir Yaklaşım, *Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi [Eskiyeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi = The Anatolian Theological Academy Research Journal, Eskiyeni: Sosyal Bilimler Dergisi = A Journal of Social Sciences], 18*, 62-76.

DÖNDÜREN, Hamdi. (2011). Faiz Yasağı ve Finansman Sağlama Yöntemleri, *İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantısı İstanbul, 08-09 Mayıs 2010*, 203-256.

ÖZDEMİR, Ahmet. (2014). Psiko-Sosyal Etkileri Açısından Kur'ân'a Göre Zekât ve Faiz = According to the Qur'an Zakat and Interest in Terms of Their Psycho-Social Impacts, *İslâmî Araştırmalar, 25 (3)*, 147-159.

GÜL, Ali Rıza. (2017). İslâm'daki Faiz Yasağının Temeli Olarak Câhiliye Ribâsı Kavramı = The Concept of Jâhiliyya Usury (Ribâ) as the Basis of Interest Prohibition in İslâm, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi = Cumhuriyet Theology Journal, 21(1)*, 701-748.

CHAPRA, M. Umer. (2017). İslam, Faizi Neden Yasaklamıştır? Faiz Yasağının Ardındaki Mantık, *Ribâ'yı Anlamak: İslam İktisadında Faiz*, 159-185.

ATAR, Abdulkadir. (2017). İslami İnanç Sisteminde Finansal Yapı ve Faize Bakış, *İslami Perspektifte İktisadi Yaklaşımlar*, 189-214.

ERDEM, Ekrem. (2018). Kur'an'da Ribâ (Faiz) Ayetlerinin Kademeli Nüzulü ve Üslûbu: İslam'ın Ticaret, İnfak ve Finans Sistemi Üzerinden Bir İnceleme, *İslam İktisadı Perspektifinden Faiz*, 1-51.

ÖZDEMİR, Ahmet. (2018). Tüketim Amaçlı Borçlanmalarda ve İhtiyaçların Karşılanmasında Faizsiz Alternatif Çözüm Önerileri, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 32*, 25-45.

GAYRETLİ, Mehmet – HAYAT, Zeynelabidin. (2020). 'Arâyâ Satışının Faizin (Ribanın) İlletilye Alakasına Farklı Bir Bakış = Alakatü'l-Arâyâ bi-Mes'eleti İlleti'r-Riba Vechuhu Nazarun Muhtelifetun = A Different Approach to Cause ('Illa) Araya Interest (Riba), *İHYA Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi = International Journal of*

Islamic Studies [Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi (İHYA) = International Journal of Islamic Studies (IIJIS)], 6(2), 734-764.

KAAN, Enver Osman. (2021). Faize Alternatif Bir Finansman Aracı Olarak Karz-ı Hasen Yerine Zekât = Zakat Instead of Qarz-ı Hasan As Alternative Finance Tool to Interest, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi = Journal of Theology Faculty of Bülent Ecevit Universty, 8(2),* 605-621.

Yukarıda sayılan çalışmalar çok büyük bir yekünün küçük bir parçasıdır. Bu eserleri böyle sıralamaktan amaç konunun değişik veçhelerinin çalışılmasına rağmen Hz. Peygamber'in Sünnetinde Finansman konusunun bütüncül olarak ele alınmadığını göstermektir. Görüldüğü üzere ilim adamları finansman konusunu farklı yönleriyle ele almış ancak meseleyi bütüncül bir bakışla incelememiştir.

D. Kavramsal Çerçeve

Hz. Peygamber'in Sünnetinde Finansman başlığı taşıyan bu araştırmada bazı kavramlara sıkça atıf yapılacaktır. Bu bağlamda söz konusu kavramların temel anlamlarının kısaca izahı uygun olacaktır. Çünkü kavramların hangi anlamda kullanıldığı konusunda zaman zaman farklılaşmalar yaşanmaktadır. Bu da ilgili kavramla neyin kastedildiği sorununu gündeme getirmektedir. Örneğin tezde çokça atıf yapılacak hadisler eğer "Hz. Peygamber'in sözü" olarak tanımlanırsa başka "Hz. Peygamber'e atfedilen sözler" diye tanımlanırsa başka bir anlam ortaya çıkmaktadır. Zira Hz. Peygamber'in sözü, uydurma ya da zayıf diye nitelenemez. Ancak Hz. Peygamber'e atfedilen bir sözün zayıf ya da uydurma olarak vasfedilmesi mümkündür. Çünkü birincide isnat Hz. Peygamber'e, ikincide isnat râviyedir.

1. Sünnet

Sünnet, Hz. Peygamber'in düşünce biçimi, hayat tarzı, bakış açısı, misyonu ve vizyonu demektir. Hz. Peygamber'in 23 yıllık risâlet hayatı boyunca aslen yaptıkları ve yapmak istedikleri anlamına gelir. Örneğin Mekke'de 13 yıllık peygamberliği döneminde sürekli tebliğ faaliyetlerinde bulunmuş; İslâm'ı ulaşabildiği herkese anlatmış; Kur'ân'ı okumuş ve yaşamıştır. Hz. Peygamber'in neredeyse bütün yaşamı tebliğ faaliyetiyle geçmiştir. 23 yıllık peygamberlik hayatı boyunca yüzbinden fazla insanın müslüman olmasına vesile olmuştur. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in yaşamında tebliğ aslî bir sünnettir. 10 yıllık Medine hayatında da müşriklerle, yahudilerle ve münafıklarla

mücadele etmiştir. Bu dönemde yaklaşık 120 askerî sefer düzenlemiş ve bunların 29'una bizzat katılmıştır.[2] Medine içinde münafıkların faaliyetlerine karşı stratejiler geliştirirken; Medine çevresindeki yahudi kabilelerin düşmanlarla birlik olup müslümanlara saldırmasına engel olmaya çalışmıştır. Onları Medine çevresinden uzaklaştırmıştır. Bütün bunları 10 yıl içinde gerçekleştirmiştir. Özetle sünnet denilince Hz. Peygamber'in hayatı akla gelmeli ve peygamberlik yaşamı boyunca yaşadıkları gözönüne alınmalıdır. Ayrıca Hz. Peygamber'in bu büyük başarısını sağlayan erdemler de sünneti olarak görülmelidir. Yardımseverliği, cömertliği, dürüstlüğü, dünya malına tamah etmeyişi, mücadelede bizzat yer alışı, tevazusu, şatafat içinde yaşamayışı, halkla beraber oluşu ve vefası onun etrafında insanların toplanmasına ve onun mücadelesine destek oluşuna sebeptir.

Sünnet'in tespitinde en sağlam delil Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân, İslâm'ın aslî bilgi kaynağıdır. Her türlü şüpheden âzâdedir. Sübutu kat'îdir. Hz. Peygamber'in sünneti, yaşayan Kur'ân'dır. Yani Kur'ân'ın pratik hayattaki karşılığı sünnettir. Kur'ân'ın en güzel tefsiri de Hz. Peygamber'in sîretidir. Resûlullah peygamberlik hayatı boyunca Kur'ân'ı tatbik etmeye çalışmıştır. Mütevâtir haberler, siyer ve hadis kaynakları, İslâm'ın temel esasları, aklın sarih ilkeleri ve selim fıtrat da sünnetin tespitinde yararlanılan bilgi kaynaklarıdır. Ancak bu bilgi kaynakları farklı derecelerde zannî ve sübjektiftir. Kur'ân'a nazaran daha fazla yoruma açıktır. Bu bakımdan sünnetin tespitinde yararlanılan kaynakların iyi değerlendirilmesi gerekir. Bunların hem sübut hem de delalet açılarından tetkiki elzemdir. Örneğin zayıf hatta uydurma rivayetlerden sünnet tespitine yönelmek sağlıksız sonuçlar verecektir. Hz. Peygamber'e atfen uydurulan sözleri sünnetin tespitinde kullanmak uydurma bir din ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla bu konuda dikkatli olmak bütün müslümanlar için farzdır. Yine Kur'ân'a, aklın sarih ilkelerine ya da selim insan fıtratına tamamen aykırı bir rivayetteki bilgiden hareketle sünnet belirlemek doğru olmayacaktır. İslâm bütün insanlığın dinidir. Dolayısıyla verdiği mesaj bütün insanlığın ortak fıtratına ve insana bahşedilmiş en büyük nimetlerden biri olan aklın temel ilkelerine aykırı olamaz. Zira insanlığın ortak aklına aykırı hususları içeren bir dine insanların kıyamete kadar inanması gerektiğini düşünmek abestir. Hâsılı sünneti metodolojinin temel ilkeleri doğrultusunda tespit etmek gerekmektedir.

[2] Elşad Mahmudov, "Sebep ve Sonuçları Bağlamında Hz. Peygamber'in Savaşları (Gazve ve Seriyyeleri) Üzerine Bazı Notlar ve İstatistikler", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası*, 2/2 (2005): 73.

2. Finansman

Finansman kelimesi Fransızca financement kelimesinden gelir. Arapçası et-temvîldir. TDK sözlüğünde "Bir girişime işleyebilmesi, gelişebilmesi için gereken para ve krediyi sağlama işi"[3] diye tanımlanır. Bir iş için gerekli fonu bulmak anlamına gelen finansman aslında insan hayatının büyük bölümünde peşinde koşulan bir amaçtır. Dünyanın tamamında insanların hayatları boyunca yaptıkları faaliyetler aslında finansman sağlamaya yöneliktir. Çünkü bütün insanlar ellerinde olmayan ve kendilerince üretilemeyen bir şeylere gereksinim duyar. Bu ihtiyaçlarının karşılanma yolu da olsa olsa finansman ile mümkündür.

Finansman sağlama yöntemleri farklılık gösterir. Kimi finansman yöntemi nakdî iken kimi gayr-ı nakdîdir. Yani kimi finansman işleminde taraflardan biri diğerine doğrudan gereksinim duyduğu fonu verirken ya da gereksinim duyulan varlığa karşılık ödenecek bedeli vadeye bağlarken kimi finansman işleminde fon vermek yerine muhatabın gereksinim duyduğu garanti (örneğin kefâlet) sağlanmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında ise bazı finansman yöntemleri faizli iken bazıları faizsizdir. Şöyle ki borçtan elde edilen menfaat olarak telakki edilen faiz, finansman uygulamalarının önemli bir bölümünde borçlunun yükü, alacaklının talebidir. Halbûki finansmana yönelik uygulamaların bir bölümünde borçtan yarar sağlama değil ticarî işlemlerden kâr sağlama amacı söz konusudur. Dolayısıyla bazı finansman yöntemleri faiz içerirken bazıları faizden arınmıştır. Hasılı faiz, finansmanın aslî parçası değildir.

Finansman ihtiyacı genel olabildiği gibi özel de olabilmektedir. Devletin finansman ihtiyacı geneldir. Devlet finansman ihtiyacını büyük oranda vergiyle karşılar. Ayrıca para basımı ve borçlanma yöntemlerini de kullanır. Bu bakımdan devletin finansman sağlama yöntemlerinden biri olan vergi cebrîdir. Herkes vergisini ödemekle sorumludur. Devlet de bulduğu fonla ordu, güvenlik teşkilatı, memurluk, eğitim, sağlık, adalet, işçilik, alt yapı vs. gibi vatandaşına hizmetlerini yerine getirir. Özel finansman ihtiyacı ise insanların ve şirketlerin işlerini yürütmek amacıyla muhtaç oldukları fondur. İnsanlar ve şirketler devlet gibi cebrî yöntemleri değil taraflar arası anlaşmaya bağlı usulleri kullanırlar. Örneğin para borcu bulurlar ya da vadeli anlaşmalarla ödemeleri vadeye bağlarlar.

[3] TDK, "Finansman." (Erişim Tarihi 09.05.2022) https://sozluk.gov.tr/

Finansman yöntemlerinin bir bölümü karşılıksız bir bölümü ise ivazlıdır. Yani bazı finansman yöntemlerinde muhataba sağlanan finansman herhangi bir getiri sağlamadığı gibi anapara da muhataba bağışlanır. Örneğin hibe edilen bir varlık artık kendisine hibe edilen tarafın mülkiyetine geçer ve hibede hibe edene herhangi bir geri ödeme söz konusu değildir. Zekât ve sadaka da aslında birer hibedir. Bazı finansman yöntemleri ise ya ivazlı olduğu halde kârsızdır ya da hem ivazlı hem de kârlıdır. Karz-ı hasen ve âriyet uygulamalarında muhataptan talep edilen yegâne şey ona teslim edilen meblağdır. Örneğin karz verilen bir şahıstan geri talep edilen yegâne varlık ona verilen miktar kadar maldır. Buna karşın vadeli ticarî işlemlerde yine müşterilere finansman sağlanmış olmakta ancak buna mukabil onlardan vade farkı talep edilmektedir. Örneğin kira bedelini peşin ödeyen kiracıdan alınan kira miktarı ile vadede kira ödeyecek kiracıdan alınan kira ücreti aynı olmamaktadır.

Sonuç olarak finansman, hem hayatın büyük bir bölümünü kapsamakta hem de onun pek çok çeşidi bulunmaktadır. Finansmanı faizle özdeşleştirmek doğru olmadığı gibi ticareti finansmandan âzâde kabul etmek de mümkün değildir. İnsanlar tarih boyunca ihtiyaçları sebebiyle birbirinden farklı finansman yöntemleri geliştirmiş ve kullanmıştır.

3. Kredi

Günümüzün en yaygın finansman yöntemlerinden biri kredidir. Hemen herkesin cüzdanında kredi kartı bulunur. İnternetten alışverişler çok büyük oranda kredi kartıyla yapılır. Hemen bütün işyerlerinde POS cihazları bulunur ki insanlar kredi kartlarıyla ödeme yapabilsinler. Ev ve araba türü varlıkların alım satımında çok büyük miktarda krediler kullanılmaktadır. Ticarî işletmelerin kredisiz iş yönetmeleri neredeyse imkânsızdır. Sonuç olarak kredi kavramı günümüzün en çok kulanılan kavramlarından biri haline gelmiştir.

Kredi bir yönüyle finansman ile aynı anlamı ifade eder. Yukarıda arzedildiği gibi finansman TDK tarafından kredi bulma olarak da tanımlanmıştır. Ancak finansman krediden biraz daha geniş anlamlıdır. Kredi de finansman gibi Fransızca'dan gelmektedir. Credit kelimesi Türkçemize kredi olarak geçmiştir. TDK tarafından kredi "Ödünç alınan veya verilen mal, para"[4] diye tanımlanmıştır. Hâsılı kredi doğrudan nakit finansmanıyla bağlantılı iken finansman daha genel bir anlam ifade etmektedir. Örneğin bir iş için iki

[4] TDK, "Kredi." (Erişim Tarihi 09.05.2022) https://sozluk.gov.tr/

kişi ortak sermaye koyup iş yaptıklarında iş için finansman sağlamış olurlar ancak birbirlerine kredi vermiş olmazlar.

BİRİNCİ BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE GENEL FİNANSMAN İHTİYACI

Hz. Peygamber, Mekke döneminde siyasî ve askerî faaliyetleri olan bir liderden daha çok kendisine inen vahyi etrafındakilere duyurmaya çalışan bir eğitimci, davetçi, vâiz ve öğretmen gibidir. Medine döneminde ise artık peygamber olmasının yanında bir toplumun siyasî ve askerî önderidir. Bu sebeple toplumun her anlamda tehlikelerden korunması ve varlığını sürdürmesi için tedbirler almak zorunda kalmıştır. İnsanların barınma, maişetini temin etme, gıda, giyecek, güvenlik gibi gereksinimleri için önlemler almış; almak zorunda kalmıştır. Bu itibarla Hz. Peygamber dönemindeki finansman ihtiyacını genel ve özel diye iki temel başlık altında incelemek uygun olacaktır:

1.1. Hz. Peygamber Döneminde Genel İhtiyaçlar

Hz. Peygamber dönemi insanlarının genel finansman ihtiyacını, tarih boyunca bütün insanlığın muhtaç olduğu şeylerden farklı düşünmek yersizdir. Çünkü insanlar tarih boyunca barınma, gıda, giyecek gibi hayatî şeylere ihtiyaç duymuştur. Ayrıca güvenlik için tedbirler düşünülmüştür. Bu anlamda ordu techiz edilmiş, kaleler yapılmış, hendekler kazılmış ve savaşlar yapılmıştır. Bu bölümde Resûlullah döneminde insanların genel finansman ihtiyacına yönelik tespitler yapılmaya çalışılacaktır:

1.1.1. Hicret

Hz. Peygamber Mekke'de tebliğ faaliyetlerinde bulununca hem kendisi hem de ona inananlar müşriklerin ağır işkencelerine mâruz kaldı. Bu işkencelerde şehit olanlar oldu. Zor dönemler geçirdiler. Buna rağmen imanlarında sebat ettiler. Fakat bir noktadan sonra yaşamak için yeni imkânlar aramaya başladılar. Milâdî 615 senesinde Habeşistan'a 15 kişilik ilk hicret kafilesi gönderildi. Ardından 616 senesinde 70'ten fazla kişiden oluşan ikinci kafile Habeşistan'a yola çıktı. Bu kadar insanın işkenceden kaçarak o dönemin şartlarında bir başka ülkeye sığınmak için hicret etme ihtiyacı duyması önemlidir. Bu hicreti takiben Mekkeliler, Mekke'de kalan Hz. Peygamber ve ashâbına işkencenin dozajını artırmış ve hatta onları her türlü faaliyette boykot etmiştir. Üç yıl

süren boykotta müslümanlar çok zor günler geçirdiler. Hatta bu boykotun kaldırılmasını takiben Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlip ve Resûlullah'ın eşi Hz. Hatice üç gün arayla vefat edince Mekkelilerin Resûlullah'a fiilî saldırıları başladı. Bu sebeple Hz. Peygamber önce Taif'e hicret etmiş ancak çok sert tepki görmüştür. Ardından kendisine inanan Medinelilerin yanına önce kendisine iman eden Mekkelileri göndermiş; bunu takiben de kendisi hicret ederek korunacağı ve tebliğini yapabileceği bir alana kavuşmuştur. Hâsılı hicret Hz. Peygamber dönemi genel finansman ihtiyacı kapsamında değerlendirilebilecek bir olaydır. Bu kadar insanın kitleler halinde şehirden şehire hatta kıtadan kıtaya intikali elbette pek çok ihtiyacı da gündeme taşımış olmalıdır. Bunca insanın yiyeceği, içeceği, biniti ve hatta rehberi finansmana gereksinim duyurmuştur. En azından bu konunun düşünüldüğünü farzetmek yanlış olmayacaktır.

1.1.2. Barınma

Barınma insanın en temel ihtiyacıdır. İnsan doğada barınaksız yaşayamaz. Tarihin en eski dönemlerinden itibaren insanlar mağara olsun yer altı şehri olsun çadır olsun kerpiç ya da taş ev olsun mutlaka bir sığınak yapmıştır. Bugün de barınak insanların en büyük gereksinimidir. İnsanlar kendilerine ait bir mülke sahip olabilmek adına uzun yıllar borçlanmayı göze almaktadır. Bir ömür ev sahibi olabilmek adına hayaller kurulmakta ve borç ödenmektedir. Hâsılı insan onuruna yaraşır bir barınak bütün insanlığın temel hedefidir.

Hz. Peygamber, sahâbîleriyle Mekke'den Medine'ye hicret edince ister istemez muhacirler için Medine'de barınma yeri gereksinimi doğmuştur. Çünkü o günün şartlarında Medine küçük bir köy ya da belde gibidir. Mekke'den yüzlerce insan bir anda Medine'ye gelince bu kadar insanın kalacağı ve barınacağı yerlere ihtiyaç duyulmuştur. Elbette bu ihtiyacı karşılamak adına tedbirler düşünülmüştür.

Ev ihtiyacı duyanlardan biri de Hz. Peygamber'dir. Resûlullah da Medine'ye geldiğinde birkaç ay Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin (ö. 49/669) evinde misafir olarak kalmıştır. Bu süre içinde Mescid-i Nebevî ve Hz. Peygamber'in evi inşa edilmiştir. Hatta bu anlamda Mescid-i Nebevî'nin inşası da ayrıca bir genel finansman ihtiyacı olarak ifade edilebilir. Zira Medine'de sahâbenin toplanacağı ve birlikte namaz kılıp Resûlullah'la istişare edeceği bir mekâna gereksinim duyulmuştur. Bu itibarla Hz. Peygamber'in Medine'ye gelişiyle birlikte ilk iş olarak mescid inşasına başlanmıştır.

1.1.3. Gıda ve Su

İnsan uzun süre aç ve susuz yaşayamaz. Mutlaka gıda ve su ihtiyacının karşılanması gerekir. Bu itibarla Hz. Peygamber'in de Medine'de insanların gıda ve su emniyetini sağlaması gerekmiştir. Medine'nin su kaynakları bakımından oldukça zengin olduğu ifade edilmektedir. Şehirde akarsuların ve yer altı su kaynaklarının yoğun olduğu kaydedilmektedir. Fakat muhtemelen volkanik yapının etkisiyle olsa gerek kuyu sularının acı olduğu ve bu sebeple güneydeki kuyulardan içme suyu temin edildiği yazılmaktadır.[5] Hülasa toplum liderlerinin en eski devirlerden beri birincil vazifesi liderlik ettikleri sosyal dokunun gıda ve su gereksinimini karşılamak olmuştur. Gıda ve su yoksa o toplumun zaten ayakta kalması ve başka ihtiyaçlarına yönelmesi mümkün değildir.

İslâm açısından gıda konusunun önemli bir veçhesi de temizliği ve helalliğidir. Müslümanlar her bulduklarını yiyip içemez. İslâm, insan onuruna yakışır yiyecek ve içecekleri uygun görür. Bu itibarla insanın iğrenç canlıları ve pis suları tüketmesini onaylamaz. İslâm domuzu, kanı, Allah'tan gayrısı adına kesilmiş hayvanları, yırtıcıları, leşleri ve sarhoş edici içecekleri insana helal görmez. Buna göre müslüman toplumların gıda ihtiyacı karşılanırken buna da özen gösterilmesi gerekir. Hz. Peygamber de ashâbının gıda ve su ihtiyacını karşılarken mutlaka en temizinden ve en helalinden olmasına özen göstermiştir.

Hz. Peygamber'e mûcize kabilinden atfedilen bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in yemek yediği sofrada gıdaların tükenmediği ya da parmaklarından su aktığı[6] ifadeleri genel durum olarak değil geçici hal olarak anlaşılmalıdır. Zira Resûlullah döneminde insanların zaman zaman ağır açlık hali çektiklerine dair bilgiler de kaynaklarda yer almaktadır.[7] Bu anlamda Resûlullah'ın hayatını mûcizeler çerçevesinde değil, reel şartlar perspektifinden değerlendirmek gerekir. Benzer durum Resûlullah'ın bütün hayatı için de geçerlidir. Yani Hz. Peygamber'in bütün tebliğ mücadelesi reel şartlar dahilinde gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber her sıkıntısında mûcizeyle desteklenmemiştir.

---

[5] Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Medine", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 305-311.

[6] Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-sahîh I-IX* (Beyrut: Dâr Tavgi'n-Necât, 1422), 4:191 vd.

[7] Hz. Peygamber öncesi ve sonrasında Mekke ve Medine'de yaşanan kıtlık hadiseleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Abdulkerim Öner, "Medine'de Yaşanan Remâde (Kıtlık) Yılı ve Hz. Ömer = The Year of the Remade (Famine) in Madinah and Umar", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi = Cumhuriyet Theology Journal [Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]*, 24/1 (2020):119-139.

Su ihtiyacının bir veçhesi de İslâm'ın abdest ve gusül emridir. İslâm temizlik dinidir. Başka kültürlerde insanlar belki aylarca yıkanmasa ve elini suya sürmese olabilir; ancak bu, İslâm ve müslümanlar için asla düşünülemez. Müslümanlar her gün birkaç kez abdest almak ve birkaç günde bir mutlaka gusletmek zorundadır. Müslümanın vücudu ve elbisesi her dem temiz olmalıdır. Günde beş vakit namaz için hem hadesten hem necâsetten temizlenmek durumundadır. Sonuç olarak İslâm peygamberi ashâbının gıda ve su ihtiyacı için tedbirler düşünmüş olmalıdır.

1.1.4. Kölelerin Âzadı

Kölelik insanlık tarihinin bir gerçeğidir. Hz. Peygamber döneminde de kölelik câri idi. İnsanlar çeşitli sebeplerle köleleştirilmekte ve alınıp satılabilmekteydi. Köleler ve câriyeler, sahiplerinin her türlü emrini yerine getirmekle mükellefti. İslâm, kölelerin durumunda büyük iyileştirmeler yapsa da kölelik müessesesini bütünüyle kaldırmakta muvaffak olamadı. İslâm, sosyal dokuya uygun hükümler vaz etmekte ve kaldırması gerekenleri tedricî olarak uygulamadan kaldırmaktaydı. Allah'ın her türlü hükmü koyma iradesi ve kudreti vardır ancak insanların bu emirlere uyup uyamamasını gözetmek de Allah'ın hikmetinin gereğidir. Bu durum kölelikle alakalı emirlerde de gerçekleşmiştir.

İslâm'ın kölelerin durumunu düzeltmede başvurduğu en temel olgu onların çeşitli münasebetlerle âzad edilmelerini sağlamaktı. Kur'ân'da pek çok sebeple köle âzadı hükmü verilmiştir. Böylece köleliğin peyderpey azaltılması ve sosyal dokunun hür insanlardan müteşekkil hale getirilmesi amaçlanmıştır. Mesela özgürlüğünü kaybetmiş kölelere ve câriyelere yardımcı olmak iyilik olarak vasfedilmiş;[8] yemin kefâreti olarak köle âzadı hükmü verilmiş;[9] zekât sarf yerlerinden biri de köleler olarak belirlenmiştir.[10] Hâsılı Kur'ân, mütemadiyen kölelerin âzad edilmesi için tedbirler düşünmüştür. Bu arada kaydetmek gerekir ki kölelerin ve câriyelerin mevcut şartlar altında mümkün olan en üst seviyede insanca muamele görmeleri için pek çok tedbirler vazedilmiştir. Örneğin câriyelerle evlenmeye yönelik âyetler, câriyelerin fuhşa zorlanmamasını emreden hükümler, kölelere iyi davranılmasını isteyen emirler, kölelerin kendilerini efendilerinden satın almasını sağlayacak tedbirler, mümin köle ve câriyeleri müşriklerden evlâ tutan

[8] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/177).
[9] (Kur'ân-ı Kerîm, Mâide, 5/89).
[10] (Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe, 9/60).

beyanlar müslümanların zihninde köle ve câriyelerine bakışta değişimler meydana getirmiş olmalıdır.

Sonuç olarak köleler ve câriyeler Hz. Peygamber döneminde diğer toplumlardaki muadillerine nazaran pek çok haklar elde etmişlerdir. Konuya dair bir değerlendirmesinde Muhammed Hamidullah (ö. 2002) şöyle demiştir:

> *İslâmiyet böyle bir yüksek otorite örneğiyle köle ve câriyelere karşı tutumuyla uzun zamanlara hitap edecek reformları gerçekleştirmiştir. Ben İslâm'dan başka cemiyetlerde âzat olmuş kölelerin krallıklar kurup bunların sayılarının tarihe geçtiğine rastlamadım. Mısır'da Memlûklar, Kuzey Hindistan'da Gulamanlar, Güney Hindistan'da Adilşahitler âzat olmuş gerçek kölelerdi. Bunlar imparatorluk sülalesi dahi kurdular. Ve hür doğmuş müslüınanlar, en ufak bir tereddüde dahi kapılmadan onların başkanlığını kabul ettiler. Valilik, kumandanlık gibi yüksek makamlara ulaştılar.*[11]

1.1.5. Güvenlik ve Ordu Techizi

İnsan güvenlik endişesi taşıyan ve başka insanlarla zaman zaman savaş yapmak zorunda kalan bir canlıdır. Savaş insanlık tarihinin bir gerçeğidir ve hala da öyledir. İnsanoğlunun tarihi bir anlamda savaşlar tarihidir. Bütün insanlık tarihi göz önüne alındığında ortaya çıkan hakikat şudur ki barış içinde yaşamanın ön şartı, güçlü bir orduya sahip olmaktır. Bugün bütün toplumlar kendi millî ordusunu oluşturmanın gayreti içindedir. Ordusu güçlü ülkeler dünya üzerinde söz sahibidir. Zayıf savunma kuvvetine sahip ülkeler ise ya sömürülmekte ya da etkisiz kalmaktadır.

Hz. Peygamber de Medine döneminde sık sık askerî harekâtlar düzenlemek zorunda kalmıştır. Medenî sûrelerin önemli bir bölümü savaş atmosferini yansıtmaktadır. Medenî âyetlerde savaş hukukuna ait hükümler vardır. "Size savaş açanlarla Allah yolunda siz de savaşın"[12], "Haram aylarda size saldıran olursa siz de aynı şekilde onlarla savaşın"[13], "Keyfinizi kaçırsa da savaş size farz kılındı"[14], "İman edip hicret eden ve bir de Allah yolunda savaşanlar var ya Allah'ın rahmetini umabilenler onlardır"[15], "Dünyaya

---

[11] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul, 2: 22.
[12] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/190).
[13] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/194).
[14] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/216).
[15] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/218).

karşılık âhireti isteyenler Allah yolunda savaşsın"[16], "Resûlüm sen Allah yolunda savaş"[17] ve "Ey peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla savaş ve onlara sert davran!"[18] âyetleri ve daha niceleri Resûlullah'ın sürekli savaşmak zorunda kaldığının açık delilleridir. İslâm tarihinden de bilinmektedir ki Hz. Peygamber Bedir, Uhud, Hendek, Tebük, Huneyn, Benî Kaynuka, Benî Kurayza, Benî Nadîr, Hayber ve Mekke'nin fethi gibi pek çok savaş yapmıştır. Elbette bütün bu savaşlar ordu hazırlanmasını gerektirmiş olmalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de ordu techiziyle alakalı şu âyet bulunmaktadır:

> *Ey müminler! Düşmanlarınıza karşı bütün imkânlarınızı seferber ederek kuvvet hazırlayın ve beslenmiş, eğitilmiş savaş atları yetiştirin. Böylece, Allah'ın düşmanlarını, sizin düşmanlarınızı ve bunların dışında sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutun. Allah yolunda ne harcarsanız karşılığı size tastamam ödenir ve hiçbir haksızlığa uğramazsınız.*[19]

Bu âyet müslümanlara savaş için hazırlanmayı emretmektedir. O günün şartlarında at yetiştirmeyi tavsiye etmektedir. Bunun anlamı müslümanların her dönemin en modern ordusuna sahip olmalarıdır. Çünkü ne yazık ki dünyada özgür yaşayabilmenin şartı budur.

Hz. Peygamber'in Medine dönemi büyük oranda savaşlarla geçmiş olsa da şu bir gerçektir ki Resûlullah'ın düzenli bir ordusu yoktu. Savaş ihtiyacı doğunca sahâbe bütünüyle ordunun askeri haline gelmekteydi. Buna göre normal durumlarda işinde gücünde sivil insanlar olan sahâbîler, savaş haline girilince anında askere dönüşmekteydi. Fakat şu da bir gerçektir ki hiç de profesyonel olmayan bu ordu dünya tarihinin en başarılı ordularından biridir. Hz. Peygamber bu orduyla çevresindeki bütün düşman unsurlarını bertaraf etmiştir. Mekke'yi fethedip kendisine ihanet eden yahûdîleri cezalandırmıştır. Hatta Tebük'te Bizans ordusuyla dahi çatışma göze alınmıştır. Sonuç olarak Hz. Peygamber döneminde ordu kurma ihtiyacı sürekli gündeme gelmiştir. Dolayısıyla bunun da finansmanı düşünülmüş olmalıdır.

---

[16] (Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/74).
[17] (Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/84).
[18] (Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe, 9/73).
[19] (Kur'ân-ı Kerîm, Enfâl, 8/60).

Savaş ve askerî seferler başlı başına büyük hazırlıklara ihtiyaç duyar. Binlerce kişinin askerî teçhizatıyla, binitleriyle, zırhlarıyla, yiyecek ve içecekleriyle aylarca sürecek bir sefere çıkması elbette büyük bir hazırlığın ürünü olsa gerektir. Savaş hazırlığı savaşın kazanılmasının en büyük sebebidir. Gıdası ve suyu düşünülmemiş bir ordunun savaş kazanması neredeyse imkânsızdır. Netice itibariyle ordunun kurulması kadar ordunun savaşa hazırlanması ve sefer ihtiyaçlarının karşılanması da oldukça önemlidir.

1.1.6. Suffe

İslâm tarihinin en eski ve önemli kaynaklarından biri olan *et-Tabakâtü'l-kübrâ*'da ehl-i suffe hakkında şöyle bir giriş bilgisi sunulur:

> كَانَ أَهْلُ الصُّفَّةِ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ لا مَنَازِلَ لَهُمْ. فَكَانُوا يَنَامُونَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم - فِي الْمَسْجِدِ وَيَظَلُّونَ فِيهِ مَا لَهُمْ مَأْوًى غَيْرَهُ. فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ بِاللَّيْلِ إِذَا تَعَشَّى فَيُفَرِّقُهُمْ عَلَى أَصْحَابِهِ وَتَتَعَشَّى طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَتَّى جَاءَ اللَّهُ تَعَالَى بِالْغِنَى
>
> *Ehl-i suffe Resûlullah'ın ashâbından bir grup idi. Bunların evi yoktu. Hz. Peygamber döneminde mescidde uyurlardı. Gündüz de orada gölgelenirlerdi. Gidecek başka yerleri de yoktu. Hz. Peygamber akşam yemeğinde onları davet ederdi ve ashâbına da dağıtırdı. İhtiyaçları kalmayıncaya kadar onlardan bir grup akşam yemeklerini hep Resûlullah'la birlikte yemiştir.*[20]

Hz. Peygamber Medine'de tebliğde bulundukça çevre bölgelerden insanlar Medine'ye geliyordu. Bunların bir bölümü Mescid-i Nebevî'de kalmaktaydı. Bu sahâbîlerin iâşe ve ibâtesi imkânlar ölçüsünde Hz. Peygamber ve zengin müminlerce karşılanmaktaydı. Resûlullah tasadduk edilen şeyleri öncelikle bu sahâbenin ihtiyaçlarına sarfederdi.[21] Öyle ki kaynaklarda bu insanların giyecek elbise bulmakta bile zorlandıklarından bahsedilmektedir. Rivayete göre Ebû Hüreyre ve Vâsile b. Esga', ehl-i suffeden bahsederek Resûlullah'ın arkasında 30 kişinin namaz kıldığını ve bunların peştamalla (izar) üstleri açık (ridâsız) namaz kıldıklarını ifade etmişlerdir.[22] "Kendilerini Allah yoluna adadıklarından seyahat ve ticarete imkân bulamayan yoksullara verin. Yoksulluklarını gizli tuttukları için bilmeyen onları zengin sanır. Kendilerini

[20] İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ I-VIII* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 1:196.
[21] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1:296.
[22] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1:196.

simalarından tanırsın. Onlar insanlara asla el açmazlar. Hayır için yaptığınız her harcamayı Allah hakkıyla bilmektedir."[23] âyetinin suffe ashâbından bahsettiği ifade edilmektedir. Buna göre suffe ehli kendilerini dinî bilgi öğrenmeye ve Allah Resûlü'ne yardıma adamışlardı. Bir nevi karın tokluğuna yaşamayı seçmiş ve kendilerini İslâm'a tahsis etmişlerdi. Hz. Peygamber'in askerî seferlerine katılmakta ve seriyyelerde yer almaktaydılar. Yaklaşık 400 kişinin böyle olduğu kaynaklarda nakledilmektedir.[24] Ebû Hüreyre de fazla hadis rivayet edebilmesini suffe ashâbından olup, işle ticaretle meşgul olmamasına bağlamıştır.[25] Hz. Peygamber'den İslâm'ı anlatacak insanlar talep edildiğinde de suffe ashâbı görevlendirilmekteydi. Bu amaçla görevlendirilen 70 sahâbî Bi'rimaûne mevkiinde şehit edildi.[26] Hâsılı Hz. Peygamber'in ve Medine'nin bu yoksul misafirlerinin ihtiyaçları da düşünülmüş olmalıdır.

1.1.7. Yoksullar Dullar Yetimler Öksüzler

İslâm merhamet ve paylaşma dinidir. Yoksullara, miskinlere, muhtaçlara, yaşlılara, borçlulara, kölelere ve kimsesizlere yardım, tasadduk ve infak Kur'ân'ın ve hadislerin ana konuları arasındadır. Bu âyet ve hadisler vasıtasıyla olsa gerek müslümanların en belirgin özellikleri yardımseverlikleri ve merhametleridir. Ensar kavramı paylaşmayı, diğerkâmlığı, misafirperverliği, ikramı ve ihsanı vurgular. Mekkî sûrelerden birinde Allah'a tam teslim olan müttakîlerden bahsedilirken onların iyilik peşinde olduklarından, geceleri ibadetle geçirdiklerinden, seher vakti Allah'tan af dilediklerinden söz edildikten sonra "Yardım isteyenlere ve yoksullara mallarından belli bir pay ayırırlardı"[27] âyeti inzal buyurulmaktadır.

İslâm toplumlarında da diğer milletlerde olduğu gibi zengin fakir ayrımı olabilmektedir. Dünya tarihi bütün toplumun zengin olduğu bir millete tesadüf etmemiştir. İnsanlar farklı kabiliyetlere sahiptir. Kimi zenginleşebilirken kimi bunu başaramamaktadır. Hâsılı muhtaçlık da insanoğlunun kaderinde vardır.

---

[23] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/273).
[24] Beğavî, Ebû Muhammed Hüseyn, *Meâlimü't-Tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân I-VIII* (Dâru Taybe, 1997), I:337.
[25] Buhârî, *Sahîh*, 3:52.
[26] Ahmet Önkal, "Bi'rimeûne", içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6:192-193. Konuyla alakalı bir rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned I-L* (Müessesetü'r-Risâle, 2001), 21:341.
[27] (Kur'ân-ı Kerîm, Zâriyât, 51/15-19).

Hz. Peygamber döneminde yetimlerin, öksüzlerin, dulların ve yoksulların toplumun önemli bir bölümünü teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü Kur'ân sık sık bu kesimlere atıf yapmaktadır. İsrâiloğulları'ndan yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilikle davranma sözü alındığı,[28] gerçek iyiliğin insanın fıtratında mal sevgisi olmasına rağmen yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, isteyip-dilenene ve kölelere (özgürlükleri için) vermek olduğu,[29] infak edilecek şeyleri anne-babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara vermek gerektiği,[30] anne-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa ve sağ ellerinizin malik olduklarına güzellikle davranmak gerektiği,[31] yemeği, yoksula, yetime ve esire yedirmek icap ettiği[32] Kur'ân'ın inananlardan talepleridir. Netice itibariyle Hz. Peygamber'in peygamberlik hayatı boyunca temel kaygılarından biri de yoksullar, yetimler ve öksüzler olmuştur.

Hz. Peygamber'in şehit aileleriyle münasebetleri hakkındaki çalışmasında İsmail Altun verdiği örneklerden sonra şu sonuca varmıştır:

> *Hz. Peygamber'in, kendi döneminde koruyup gözettiği toplum kesimlerinden biri de şehit aileleriydi. Şehitlerin cenaze törenlerine katılmak, şehit ailelerini himâye etmek, onların acılarını paylaşmak, onlara başsağlığı dilemek ve dua etmek, şehidin evine üç gün boyunca yemek hazırlatıp göndermek, şehit yakınlarını ve çocuklarını teselli etmek, şehit yakınlarının, servetlerini en iyi şekilde değerlendirmeleri hususunda kendilerine yardımcı olmak, onları evlendirmek ve düğün giderlerini karşılamak üzere onlara bağışta bulunmak, kendilerine ordu komutanlığı gibi önemli görevler vererek onları onurlandırmak, şehit ailelerine özel ilgi göstererek muhtaç durumda olanlarına her türlü maddî ve manevî destekte bulunmak, şehit yakınlarının acılarını hafifletmek amacıyla şehit ailelerini evlerinde ziyaret etmek ve şehit ailelerine aynî ve nakdî yardımda bulunmak, Hz. Peygamber'in uygulamaları arasında yer almıştır.*[33]

---

[28] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/83).
[29] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/177).
[30] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/215).
[31] (Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/36).
[32] (Kur'ân-ı Kerîm, İnsan, 76/8).
[33] İsmail Altun, "Hz. Peygamber'in Şehit Aileleriyle Münasebetleri", *Ekev Akademi Dergisi* 14/ 44 (Yaz 2010): 243. (227-246)

1.1.8. Misafirler

Sefer hali ve misafirler İslâm'ın ve Kur'ân'ın gündeminde olmuş konulardandır. Sefer halinde namaz ve oruç konusunda ruhsatlar verilmiştir. Namazların kısaltılması ve cem edilmesi, oruçların kazaya bırakılması mümkün görülmüştür. Misafirlere yardımcı olunması istenmiştir. İslâm ikram dinidir. Hz. Peygamber'e atfen nakledilen bir haberde açıkça misafirlere ikram edilmesi emri verilmektedir.[34] Hz. Peygamber dönemi sefer şartları da düşünüldüğünde seferdekilere yardımcı olunması emri oldukça makul durmaktadır.

Hz. Peygamber ve Medine insanların akın akın ziyaret ettikleri bir makam haline gelmiştir. İslâm'a girmek isteyen kafileler Medine'ye yönelmekteydi. Nasr sûresinde bu durum "Ve insanların akın akın Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde."[35] âyetiyle ifade edilmektedir. Elbette gelen bütün bu misafirler için kalacak yer ve yiyecek içecek temin edilmesi gerekmekteydi. O günün Medine şartlarında bunu yapmak elbette Medine halkının desteğiyle olsa gerektir. Zira malum olduğu üzere o dönem Medine'sinde misafirlerin konaklayacağı kurumsal yapılar mevcut değildi. Büyük ihtimalle kafileler evlerde ya da Mescid-i Nebevî'de misafir edilmekteydiler. Sonuç olarak Hz. Peygamber'in Medine'ye gelen misafirler için de tedbirler düşünmüş olması gerekir.

1.2. Hz. Peygamber Döneminde Genel Finansman İhtiyacının Karşılanması

Hz. Peygamber karşılaştığı problemlere reel ve rasyonel çözümler üreten bir liderdir. Peygamber olduğu için elbette mûcizeleri bulunabilir. Fakat hayatı boyunca her problemi mûcizeyle çözmüş değildir. Bunun en açık delili Resûlullah'ın nakledilmiş siyerinde kendisinin ve ashâbının nice badirelerden ve sıkıntılardan geçmiş olmalarıdır. Aç kalmış, çölde yürümek zorunda kalmış, ölüm tehlikeleri atlatmış, arkadaşlarını ve çocuklarını kaybetmiş ve savaşmak zorunda kalmış bir peygamber söz konusudur. Bu da Resûlullah'ın hayatının reel ve rasyonel çerçevenin dışına çıkmadığını göstermektedir.

Hz. Peygamber Medine'de yaşanan genel finansman ihtiyacına karşı şu tedbirleri uygulamıştır:

---

[34] Ma'mer b. Râşid el-Ezdî, *el-Câmi'* (içinde *Musannefü Abdirrezzâk b. Hemmâm*) (Hindistan: el-meclisü'l-ilmî, 1983), 11:7.

[35] (Kur'ân-ı Kerîm, Nasr, 110/2).

1.2.1. Muâhât / Kardeş Aile Projesi

Yardımlaşma, dayanışma, paylaşma, îsâr, diğerkâmlık, veren el olma ve gönlü zenginlik İslâm'ın insana kazandırmak istediği en önemli hasletler arasındadır. İnsan fıtratında mal sevgisi vardır. Fakat İslâmiyet bu fıtrî duyguyu terbiye etmeyi hedeflemiştir. İnsanın ihtiyaç sahiplerine yardımcı olmasını ve varlığını paylaşmasını emretmiştir. Bu anlamda Kur'ân infak, tasadduk ve zekât emirleriyle doludur. Allah varlığını paylaşanlara kat kat fazlasını taahhüt etmiştir. "Mü'minler kardeştir"[36] ilkesi gereği İslâm'da ırkçılık ve kabilecilik değil ümmetçilik esastır. Dünyanın neresinde olursa olsun mü'minler kardeştir ve birbirlerine yardım etmeleri farzdır.

Hz. Peygamber ve Mekkeli müslümanlar mecburen hicret edince Medine'de bir anda demografik bir değişim yaşandı. Hicret esnasında Medine nüfus yapısı hakkında şu bilgiler sunulmaktadır: Medine'nin neredeyse yarısını yahudiler oluşturmaktaydı. Yahudilerin sayısı 4000 civarındaydı. Müşriklerin sayısı ise 6000 kadardı. Çok az sayıda da hıristiyan vardı. Hicretle birlikte mü'minlerin sayısı 1500 kadar olmuştu.[37] Medine'ye yüzlerce kişi ve aile hicret etmiş idi. Bu insanlar İslâm, Kur'ân, Peygamber inancı ve sevgisiyle evlerini, yurtlarını, akrabalarını, mallarını ve geçmişlerini terk etmiş idiler. O halde bunca fedakârlıkta bulunan bu insanlara Medine'li müslümanların kucak açması ve yardımcı olması icap ediyordu. Ayrıca Hz. Peygamber ile artık bütün müslümanların hayatında çok önemli değişiklikler meydana gelmekteydi. Bunlardan biri de eski kabilecilikten bütün müminleri kardeş bilen bir düzeye yükselmekti. Hz. Peygamber de Medine'de ilk iş olarak muhacir ve ensarı kardeş ilan ederek kardeş aile projesini gerçekleştirmiştir.

Muâhât olgusuna günümüzde de ihtiyaç olduğunu vurgulamak gerekir. İslâm toplumlarında zenginler ve fakirler ayrımı bugün de yaşanmaktadır. Kimi müslümanlar sağlıksız aşırı beslenme yüzünden sağlık sorunları yaşarken kimi müslüman kesimlerde açlık ve yetersiz beslenme söz konusudur. Kimi müslümanlar geniş ferah pahalı evlerde otururken, yazlık kışlık evlere sahipken, kimi müslümanlar başlarını sokacak bir kulübe

---

[36] (Kur'ân-ı Kerîm, Hucurât, 49/10).

[37] Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'în Medine Döneminde Tesis Ettiği Kardeşleştirme (Muâhât) Projesinin Günümüz Bireysel ve Toplumsal Hayatı Açısından Önemi Ve Analizi", (Erişim Tarihi, 20.05.2022), https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=689

bile bulamamaktadır. Özellikle Afrika'da ve Asya'da milyonlarca müslümanın yiyecek, içecek, giyecek, barınma, sağlık ve eğitim gibi en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamadıkları bir gerçektir. Bu sebeple son yıllarda İslâm dünyasından Hıristiyan âlemine hicretler yaşandığı, insanların soğuk sıcak demeden kendilerini yollara, çöllere ve dağlara vurdukları, denizlerin mezarlığa dönüştüğü de bir hakikattir. O halde yeniden bu muâhât perspektifine muhtaç olunduğu görülmektedir.

Hayrettin Karaman günümüzde kardeş aile projesine ihtiyaç duyulduğunu ve bunun yapılması halinde nasıl güzel sonuçlar alınacağını şöyle yazmıştır:

> *Temel ihtiyaçlarını temin ettikten sonra artan, fazla olan malı, parası, ihtiyaç maddesi olan her mümin aile, ihtiyacı olan bir aileyi "kardeş aile" olarak seçecek, bu ailenin, geliri ile karşılayamadığı temel ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Hiç de zor olmayan bu uygulama ülkemizde ve İslam dünyasında hayata geçse hasıl olacak sonuç gerçek manada kardeşliğin tahakkuku, sevgi, dayanışma, güvenlik, suçların azalması… olacaktır* (…) *Çare "kardeş aile" uygulamasıdır. Her imkan sahibi, bir ihtiyaç sahibi aileyi himayesine aldığında yük geniş ölçüde paylaşılacağı için taşınması kolaylaşır ve maksat da hasıl olur. Herkes yakınında bulunan veya yakından tanıdığı aileyi himaye eder, ihtiyacı karşılanan aile ikinci bir teklifi kabul etmez ve başkasına yönlendirir; böylece bütün toplumda gerçek manada kardeşliğin nimet ve rahmeti tecelli eder.*[38]

Gerçekten "Müminler kardeştir" ilkesinin slogan olmaktan öteye geçmesi gerekmektedir. İmkân sahibi müslümanlar kazançlarının çok cüz'î bir bölümüyle bir aileye mutad yardımda bulunsalar toplumlarda neler değişir? Bu bakımdan muâhât güncelliğini koruyan bir finansal enstrümandır. Üstelik bu bencil, ferdiyetçi ve kapitalist insanların asla anlayamayacağı bir finansal enstrümandır.

1.2.2. Tasadduk, İnfak

İslâmiyet, müslümanları sık sık gönüllü karşılıksız bağış yapmaya teşvik eder. Kur'ân tasadduk ve infak tavsiyeleriyle doludur. İslâmiyet'te her şeyin maliki Allah'tır ve insanların elindeki varlıklar onlara emanettir. Allah verdikleriyle de vermedikleriyle de insanları sınar. Sınavı kazananlar Allah'ın lütfuyla kaybedenler de gazabıyla

[38] Hayrettin Karaman, "Kardeş Aile Uygulaması", Yenişafak, 07.06.2019. (Erişim Tarihi 20.05.2022), https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/kardes-aile-uygulamasi-2050622

karşılaşacaktır. Allah'ın sınavını kazanmanın temel yollarından biri de infak ve tasadduktur. İlgili bazı âyetler şunlardır:

> *Onlar, gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler."*[39] *"Sana neyi infak edeceklerini sorarlar. De ki: "Hayır olarak infak edeceğiniz şey, anne-babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışadır. Hayır olarak her ne yaparsanız, Allah onu şüphesiz bilir."*[40] *"Mallarını Allah yolunda infak edenlerin örneği yedi başak bitiren, her bir başakta yüz tane bulunan bir tek tanenin örneği gibidir. Allah, dilediğine kat kat arttırır. Allah (ihsanı) bol olandır, bilendir."*[41] *"Sadakaları açıkta verirseniz ne iyi; fakat gizleyip fakirlere verirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır."*[42] *"Gerçek şu ki, sadaka veren erkekler ile sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel bir borç verenler; onlar için kat kat arttırılır ve kerim (üstün ve onurlu) olan ecir de onlarındır.*[43] *Allah, faizi yok eder de, sadakaları artırır.*[44]

Hâsılı Allah ve Resûlü müslüman toplumu mütemadiyen bağış yapmaya fakirlere yardımcı olmaya alıştırmaya çalışmıştır. Kur'ân'ın en temel konularından biri sadakadır, yardımdır, infaktır ve bağıştır denilse yeridir. Hatta Kur'ân'a göre müslümanların en temel özelliklerinden biri yardımseverliktir.

Kur'ân'a göre sadakaların ve infakın amacı sadece Allah rızası olmalı ve tasaddukta gösteriş ve riya olmamalıdır. İnsanların beğenisi için tasaddukta bulunulması uygun değildir. Ayrıca yapılan iyilikleri, bağışları, yardımları ve sadakaları başa kakma, fakirin gönlünü incitme, aşağılama ve hakir görme gibi bayağı davranışlarla bozmamalıdır. Müslümana yakışacak tarzda gönül rahatlığı içinde ve minnet etmeden, gönül kırmadan, cömertçe iyilik yapmak gerekmektedir. Bir başka açıdan da verilen para veya malın kötüsünün, bozuğunun, atılacağının, eskisinin, değersizinin değil iyisinin kalitelisinin ve kullanılacağının olması esastır. Çöpe gideceğine fakire verelim denemez. Fakirlerin evi zenginlerin çöplüğü değildir. En azından İslâmiyet'te öyle değildir. "Bütün müminler kardeştir" hitabında zengin fakir herkes muhataptır. Yine infak edilirken ve sadaka verilirken meşrû ve mecburi bir meşgale veya herhangi bir geçerli mazeret

---

39 (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/3).
40 (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/215).
41 (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/261).
42 (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/271).
43 (Kur'ân-ı Kerîm, Hadid, 57/18).
44 (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/276).

sebebiyle çalışıp para kazanma imkânı bulunmayanlar tercih edilmelidir. Tembellik edenlere, çalışması mümkünken çalışmayanlara, gençlere, eli ayağı tutanlara yardım etmek yerine yetim küçüklere, çalışamaz yaşlılara, engellilere ve hastalara yardımcı olmak daha iyidir. Ayrıca bilinmelidir ki infakın hem dünyada ve âhirette çok büyük faydaları vardır.[45]

İslâm toplumu bir binanın tuğlaları gibi olmalıdır.[46] Her biri diğeriyle kenetlenmelidir. Tuğlaların bir bölümündeki zayıflık binanın tümünde zayıflığa ve zamanla çökmeye sebep olabilir. O halde binanın tamamının selameti için güçlü olanlar zayıfları desteklemelidir. Bir mazeret münasebetiyle çalışamayan veya geliri hayatî ihtiyacını karşılamayan kişilere ve ailelere elinde fazlası olanlar yardımda bulunmalıdır. Allah'ın verdiklerinden müslümanlar da fakirlere vermelidir. "Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara ihsanda bulun"[47] emri gereği fakirlere ihsan etmelidir. İslâm kültüründe yardımın pek çok çeşidi vardır: Nafaka, infak, sadaka, zekât, fıtır sadakası, kurban dağıtımı, ariyet, vakıf ve sadaka-i câriye gibi pek çok yöntemle bağış ve yardım talep edilmiştir. Netice olarak İslâm paylaşma dinidir ve müslüman gönül hoşluğuyla paylaşan insandır. İslâmiyet'te zenginlik mal çokluğu değil gönül tokluğudur.[48]

Sonuç olarak Hz. Peygamber döneminde toplumsal finansmanın en önemli yöntemlerinden biri toplumu cömertliğe sevketmek, tasadduk, infak ve ihsan kültürünü yaygınlaştırmak olmuştur. Bencil, ferdiyetçi, sadece kendini düşünen, müsrif ve merhametsiz bireylerden oluşan bir toplum İslâm'ın arzusu değildir. Bu bakımdan Resûlullah döneminde müslümanların mümkün olan azamî düzeyde yardımsever olmaları için sürekli teşvikte bulunulmuştur. Bu olgunun önemi bugün de görülmektedir. İslâm toplumlarında insanların nice vakıflar ve dernekler kurdukları, pek çok ülkede yardım organizasyonları yaptıkları, milyonlarca insanın su, yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyacı için gönüllü bağışlarda bulundukları bilinmektedir. Bu bağışların amacı Allah rızasıdır. Nice insanlar bu yardımlarla doymakta ve barınmaktadır. Afrika'da nice köyler bu yardımlarla suya kavuşmaktadır. Öğrenciler burs bulabilmektedir. Yüzbinlerce aileye Ramazan kolileri dağıtılmakta; milyonlarca insana kurban eti verilmektedir. Bütün

[45] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/261 vd).
[46] Buhârî, *Sahîh*, 1:103.
[47] (Kur'ân-ı Kerîm, Kasas, 28/77).
[48] Humeydî, Abdullah b. Zübeyr, *Müsned* I-II (Beyrut: Dâru's-Saka, 1996), 2:242.

dünyada yüz milyarlarca liralık zekât el değiştirmektedir. Devletin bakanlıklar aracılığıyla yaptığı yardımlar haricinde sivil toplum kuruluşları milyarlarca liralık fonla devasa yardım organizasyonları gerçekleştirmektedir. Bu olgunun küçümsenmesi ve değersiz görülmesi asla mümkün değildir.

1.2.3. Zekât

Kur'ân'ın en temel emirlerinden biri de zekâttır. Zekât namazla birlikte sürekli anılan bir görevdir. Bu çalışmada zekâtı sadaka ve infaktan ayrı ele almanın gerekçesi, zekâtın zorunlu, sadaka ve infakın ise tercihe bağlı olmasıdır. Sadaka ve infaka zekâttan evvel yer vermenin sebebi ise zekâtın yılda bir kez verilmesi gerekirken sadaka ve infakın yıl içinde her zaman verilmesidir.

Zekât da diğer ibadetler gibi İslâm öncesi dinlerde vardı. Kur'ân'ın beyanına göre zekât namaz gibi İsrâiloğullarına da emredilmiş idi. Şöyle buyurulmaktadır: "Hani İsrâiloğulları'ndan, "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anneye-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilikle davranın, insanlara güzel söz söyleyin, namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin" diye mîsak almıştık."[49] Dolayısıyla zekât aslında İslâm öncesinden gelen ve bilinen bir vecîbedir.

Zekât bir nevi müslümanların her yıl yılda bir defa ödemekle sorumlu oldukları vergidir. Zekâtın verilmesi gerekli şartları taşıyan müslümanların üzerine farzdır. Zekâtın farklı mallara göre oranı ve nisabı bellidir. Yani sadaka gibi istenildiği kadar verilebilir değildir. Kur'ân'da "sadaka" ifadesiyle zaman zaman zekât kastedilebilmektedir ki bunlardan birinde şöyle buyurulmaktadır: "Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al! Bir de onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir. Allah her şeyi çok iyi işitmekte ve bilmektedir."[50] Müfessirler bu âyette geçen sadaka kelimesiyle zekâtın kastedildiği yorumunu yapmışlardır.[51] Buna göre zekât zorunludur ve yetkililerce tahsil edilir. Resûlullah döneminde de zekâtın tahsili yetkili otorite tarafından gerçekleştirilmiştir.

Zekâtın sarfedileceği yerler de Kur'ân'da açıkça beyan edilmiştir. "Sadakalar (zekât gelirleri) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında

---

[49] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/83).
[50] (Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe, 9/103).
[51] Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964), 8: 244.

görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, âzat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah'ın kesin buyruğu budur. Allah bilmekte ve hikmetle yönetmektedir."[52] Böylece toplanan zekâtların gerçekten ihtiyaç sahibi olanlara harcanması sağlanmıştır. Görüldüğü üzere ilk iki grup zaten yoksullar ve düşkünlerdir. İslâmiyet bunların durumunu sürekli gözetmiş ve zekâtı da öncelikle onlara tahsis etmiştir. Ardından zekât görevlileri sayılmıştır. Bu da zekâtın devlet eliyle toplandığını göstermektedir. Bunların bir nevi maaşı da zekâttan karşılanmıştır. Üstelik bunların fakir olması da şart değildir. Bir başka grup da devletin kendilere fon ayırmayı müslümanların maslahatına gördüğü gruplardır. Müellefe-yi kulûb denen bu kişiler gayrımüslim ya da müslüman olabilirler. Bunlara zekâttan tahsis edilen fonla amaçlanan şey onlardan zarar görmemek ya da fayda görmek olabilir. Buna da devlet başkanı karar verir. Bir başka alan da kölelerin âzadıdır. Kölelik ne yazık ki tarihin bir realitesidir. İslâmiyet de hükümlerini tedricî olarak vazetmiş ve sosyal dokuda ağır tesirler icra etmek yerine toplumu İslâm'ın güzelliklerine yavaş yavaş ısındırmayı yeğlemiştir. Bu güzelliklerden biri de köleliğin kaldırılmasıdır. İslâmiyet buna yönelik tedbirler almış ve kölelerin azalmasına çalışmıştır. Bu hükümlerden biri de kölelere zekâttan pay ayrılmasıdır. Zekât verilecek alanlardan biri de borçlulardır. Borçlu denirken fakirlik sebebiyle borçlanmışlar olabileceği gibi toplum yararına harcamalar yapan ama bu uğurda borçlanan zenginler de olabilir. Allah yolunda olanlar denirken de İslâm ve müslümanlar için çalışan her kişi ve kurum anlaşılmıştır. Burada sadece cihat edenler değil müslümanların faydasına faaliyet gösteren herkes kastedilmiştir. Son olarak yolda kalmışlara da zekâttan pay ayrılır. Böylece yeri yurdu olmayan yolculara ve mültecilere yardım amaçlanmıştır.[53] Sonuç olarak zekât, nisap miktarı malı olan her müslümandan zorunlu olarak alınan sahip olunan malın cinsine göre hükümleri değişen bir vergi gibidir. Alınan bu vergiler zekâtla ilgili âyet ve hadisler ışığında toplum yararına sarfedilir.

1.2.4. Cizye

İslâmiyet'te gayrımüslimler müslümanlardan ayrı vergilendirmeye tabi tutulmuşlardır. Gayrımüslimlerden Hz. Peygamber döneminde cizye vergisi alınmıştır. Haraç adıyla toprak varlığı üzerinden tahakkuk ettirilen bir başka vergi daha tahsil

[52] (Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe, 9/60).
[53] Komisyon, Kur'an Yolu Tefsiri, (Erişim Tarihi 20.05.2022), https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1295/60-ayet-tefsiri

edilmiştir ancak bunun başlangıcı Hz. Ömer zamanı olduğu için tezde ona değinilmemiştir.

Kur'ân'da "Ehl-i kitap'tan Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah ve resulünün yasakladığını yasak saymayan ve hak dine uymayan kimselerle, yenilmiş olarak ve kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."[54] buyurularak ehl-i kitaptan cizye alınma emri verilmiştir. Hatta rivayetlere göre Resûlullah gönderdiği seriyyelere düşmanla karşılaştıklarında İslâm'a davet etmelerini eğer bunu kabul etmezlerse cizye vermeyi teklif etmelerini emretmiştir. Eğer cizyeyi de kabul etmezlerse savaşmaları talimatını vermiştir.[55] Bu rivayet de göstermektedir ki ehl-i kitap dışındaki gayrımüslimlerden de cizye alınmıştır. Ayrıca bir başka rivayete göre de "Mecusîlere ehl-i kitaba uygulanan hükümler uygulanır"[56] emri söz konusudur. Sonuç olarak bütün gayrımüslimler cizye ile muhataptır.

Cizye gayrımüslim erkeklerden alınan baş vergisidir. Onların can, mal ve din emniyeti karşılığında devlete ödemeleri istenen bir vergidir. Yani bu verginin amacı onların başka bir dine mensup olmaları değil bilakis İslâm ülkesinde can, mal ve din emniyeti içinde yaşamalarını müslümanlara borçlu olmalarıdır. Müslümanlardan zekât alınırken gayrımüslimlerden cizye alınır. Cizyenin ne kadar olacağına dair Kur'ân'da bir beyan yoktur. Anlaşıldığı kadarıyla bu devlet idaresinin takdirine bırakılmıştır. Devlet başkanı ülkenin ihtiyacına göre gerekli gördüğü kadar cizye vergisi koyabilir.

Sonuç olarak tarih boyunca kurulmuş her devlet gibi İslâm ülkesinde de vatandaşlardan vergi alınmıştır. Hz. Peygamber de müslümanlardan zekât gayrımüslimlerden cizye vergisi almıştır. Vergi bugün de en büyük finansman yollarından biridir. Bütün devletlerin en büyük fon kaynağı vergidir. Bu anlamda İslâmiyet'te vergi ile alakalı ahkâmın zaman ve zeminin şartlarına göre belirlenebilir bırakılması yani bütün yönleriyle ahkâmının tespit edilmemesi önemlidir. Böylece her dönem ve yerde devlet yöneticileri vergiyle alakalı gerekli düzenlemeleri yapabilirler. Allah ve Resûlü ihtiyaç halinde yeni belirlemeler yapılabilsin diye büyük bir içtihat alanı bırakmıştır. Farklı yorumlar yapılabilsin diye yaptıkları belirlemeleri de zannî

[54] (Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe, 9/29).
[55] İbn Battâl, Ali b. Halef, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî I-X* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 5: 330.
[56] İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 2:435.

bırakmışlardır. Hadisler zaten sübut ve delalet açısından zannîdir. Âyetler de delalet bakımından zannîdir. Yani her ikisi de yoruma müsaittir.

1.2.5. Borçlanma

Dünya tarihinin en eski finansman yöntemlerinden biri borçlanmadır. Fonlanma ihtiyacı duyan devletler, şirketler ve insanlar tarih boyunca imkân sahiplerinden borç alıp ödemişlerdir. Bugün de devletlerin, şirketlerin ve insanların en yaygın finansman aracı borçlanmaktır.

Hz. Peygamber de yönettiği toplumun ihtiyaçları için borçlanmıştır. Borç verenler çoğunlukla borca karşılık borçludan faiz istemişlerdir ki Hz. Peygamber'in vefatına yakın zamana kadar İslâm toplumunda da faizcilik var olmuştur. Bu bakımdan öncelikle Hz. Peygamber dönemi faiz uygulamalarından bahsedilecektir. Ardından faiz yasağıyla birlikte müslümanlar arasında câri olması istenen borçlanma uygulamasına değinilecektir.

Borç sebebiyle borçludan talep edilen menfaat faizdir.[57] Ayrıca borcunu ödemekte zorlanan kimselere tanınan yeni vade sebebiyle borcun miktarında yapılan artırım da faiz olarak görülmüştür.[58] Kaynaklardaki bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla faiz, Hz. Peygamber'in vefatına yakın yasaklandığı için konunun ayrıntısı tam anlaşılamamıştır. Bu bakımdan Hz. Ömer açıkça faiz olduğu bilinen şeylerden de faiz şüphesi taşıyan şeylerden de uzak durulmasını tavsiye etmiştir.[59] Bir başka rivayette ise faizi yasaklayan âyet, Resûlullah'a inen son âyettir.[60] Sonuç olarak şunu söylemek doğru olacaktır ki Hz. Peygamber döneminin önemli bir bölümünde insanlar faizli krediler almışlardır. Hatta en önemli finansörlerden birinin Hz. Peygamber'in amcası Abbâs b. Abdulmuttalip olduğu ifade edilmiştir. Bu bakımdan Resûlullah veda hutbesinde faizi kaldırırken amcasının adını bizzat anmıştır.[61]

Kur'ân'da faiz yasaklanmıştır.

---

[57] İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 4: 327.
[58] Mervezî, Muhammed b. Nasr, *Sünne* (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1408), 54.
[59] İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 4: 448.
[60] Buhârî, *Sahîh*, 6: 33.
[61] Bünyamin Erul, "Veda Hutbesi", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42: 591-593.

> *Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, "Alışveriş de faiz gibidir" demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır. (Allah, onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalacaklardır.*[62]

âyetiyle artık faizcilik kesin olarak yasaklanmıştır. Bundan böyle faizle borç almak da vermek de haram olmuştur. Resûlullah'ın da "Allah faiz alana, verene ve şahitlerine lanet etmiştir"[63] buyurarak faizle alakalı her türlü tasarrufu nehyetmiştir.

Resûlullah da borçlanmıştır. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Resûlullah toplum yararına deve borcu almış ve zekât develeri gelince borcu ödemiştir. Hatta borcu olan deveden daha güzeliyle ödemiş ve "İnsanların en hayırlısı borcunu daha güzel şeyle ödeyendir" buyurmuştur.[64] Hz. Peygamber'in borcunu zekât develeriyle ödemesi borcu kendisi için almadığının delilidir. Çünkü Hz. Peygamber'e zekât almak haramdır. Onun zekât develerinden kendisi için yararlanması mümkün değildir.[65]

Sonuç olarak Hz. Peygamber döneminde borçlanmak da bir finansman aracıydı. Resûlullah ihtiyaç duyduğunda toplum menfaatine borçlanmıştır. Borcunu da daha güzel bir tarzda ödemiş ve bunu hayırlı bir davranış olarak nitelemiştir. Bu arada Resûlullah'ın vefatına yakın bir zamana kadar faizle borçlanmanın serbest olduğunu da vurgulamak gerekir. Bu en azından şunu gösterir ki İslâmiyet'te hükümler toplumun ihtiyaçları çerçevesinde inzâl buyurulmuştur. Faiz çok kötü bir uygulama olmasına rağmen tıpkı kölelikte olduğu gibi doğrudan yasaklanma yoluna gidilmemiş insanların ihtiyaçları gözetilmiştir.

1.2.6. Kefâretler

Kur'ân'da çeşitli günahlar kefâretle karşılanmıştır. Kefâretlerin niteliğinden anlaşılan aslında kefaretlerden amaçlananın hem günah işleyeni cezalandırmak, hem de

---

[62] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/275).
[63] Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned I-IV* (Mısır: Dâr Hicr, 1999), 1: 268.
[64] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 45: 162; Müslim, *Sahîh*, 3: 1224.
[65] İbn Abdilber, Yusuf b. Abdillah, *et-Temhîd li mâ fi'l-Muvatta mine'l-meânî ve'l-esânîd I-XXIV* (Mağrip: Vizâretü Umûmi'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1387), 4: 59.

başkalarını günaha girmekten sakındırmak ve fakir fukaraya yardım edilmesini sağlamaktır.

Yemin sebebiyle şu âyette kefâret hükmü verilmiştir:

> *Allah sizi kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerden ötürü sorumlu tutmaz, fakat bilerek ettiğiniz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğinizin ortalama seviyesinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek ya da bir köle âzat etmektir. Buna imkânı olmayan ise üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğinizde (bozarsanız) yeminlerinizin kefâreti işte budur. Yeminlerinize bağlı kalın. Allah âyetlerini sizin için bu şekilde açıklıyor ki şükredesiniz.*[66]

Dolayısıyla yeminini bozan müslümanların bilinçli bir şekilde yaptıkları yeminlerini bozmaları halinde yemin kefâreti ödemeleri gerekir. Yemin kefâreti de on fakire birer fitre miktarı veya bir fakire on ayrı günde her gün birer fitre miktarı para vermek veya on fakiri sabah akşam doyurmak ya da giydirmektir. Yahut bir köleyi âzad etmektir. Buna gücü yetmeyenlerin ise, ara vermeden üç gün oruç tutmaları gerekir. Dolayısıyla yemin bozmak İslâmiyet'te on fakire yiyecek ya da giyecek yardımı için gerekçe kılınmıştır. Hatta mümkünse bir köleyi hürriyetine kavuşturmanın sebebi yapılmıştır.

Yoksulların doyurulması için vesile kılınan bir suç da ihramlı iken av hayvanı öldürmektir. Kur'ân'da şöyle buyurulur:

> *Ey iman edenler! İhramda iken av hayvanlarını öldürmeyin. Sizden kim böyle bir hayvanı kasten öldürürse öldürdüğüne denk bir evcil hayvanı ceza olarak öder. Bunu -Kâbe'ye ulaştırılacak bir kurbanlık olmak üzere- aranızdan adalet sahibi iki kişi takdir eder. Yahut o kişi, yoksulları doyurarak veya ona denk olacak kadar oruç tutarak bir kefâret öder ki böylece yaptığı fiilin vebalini tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Fakat kim bunu yeniden işlerse Allah onun cezasını verir. Allah suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.*[67]

Bu âyete göre ihramlı iken av hayvanı öldürüldüğünde öldürülen hayvana denk bir hayvan kurban edilir ve yoksullara dağıtılır. Kurban kesmek yerine yoksulları doyurmak ya da oruç da tercih edilebilir.

---

[66] (Kur'ân-ı Kerîm, Mâide, 5/89).
[67] (Kur'ân-ı Kerîm, Mâide, 5/95).

Kurban kesip etinin bağışlanmasına sebep sayılan bir durum da hac yapması mümkün olmayanların halidir. Şöyle buyrulur:

> *Haccı ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin; engellenirseniz kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurban, mahalline ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (tıraşını olup) oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin. Güvenlikte olduğunuzda hacdan önce umre yapan kişi, gücünün elverdiği türden bir kurban kessin. Bulamayan ise hac sırasında üç gün, döndükten sonra da yedi gün yani tam on gün oruç tutmalıdır. Bu, ailesi Mescid-i Harâm civarında oturmayanlar içindir. Allah'ın buyruğuna saygılı olun ve bilin ki Allah'ın cezalandırması çok şiddetlidir.*[68]

Bu âyet hastalık ve güvensizlik sebebiyle hacca gidişi engellenenlere kurban kesme yükümlülüğü vermektedir. Böylece fakirlere bir kurban bağışı sağlanmaktadır.

Köle âzadına vesile kılınan bir suç ise hataen ölüme sebep olmaktır. Kur'ân'da şöyle buyururlur:

> *Yanlışlıkla olması dışında, bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin mümin bir köle âzat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir; ancak ölünün ailesi diyeti bağışlarsa o başka. Öldürülen, mümin olmakla birlikte size düşman olan bir topluluktan ise mümin bir köle âzat etmek lâzımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine teslim edilecek bir diyet vermek ve mümin bir köleyi âzat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilmektedir, hikmet sahibidir.*[69]

Bu âyete göre hataen ölüme sebep olanlar mümin bir köle azad etmesi gerekmektedir. O gün için bir köleyi özgürleştirmek kölenin hayatı için büyük bir finans sağlama anlamına gelmekteydi.

Kefâret cezasıyla karşılanan bir suç da zıhârdır. Zıhâr, erkeğin hanımını annesine benzetmesidir. Kur'ân'da zıhâr yapanlara şöyle bir ceza öngörülmüştür:

---

[68] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/196).
[69] (Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/92).

Karılarına zıhâr yapıp da sonra dediklerinden dönenlerin, onlarla temas etmeden önce bir köle âzat etmeleri gerekir. Size öğütlenen işte budur. Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır. Buna imkân bulamayan, temastan önce peş peşe iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur. Bu, Allah'a ve resûlüne imanınızı göstermeniz içindir. İşte bunlar Allah'ın koyduğu kurallarıdır. Kâfirleri elem veren bir azap beklemektedir.[70]

Hâsılı köle âzadı ve altmış fakiri doyurmaya bir vesile de zıhâr olmuştur.

Sonuç olarak kefâretler yoluyla fakirlere ve kölelere kaynak aktarımı yapılmıştır. Kim bilir bu yolla nice insanlara gıda, giyecek ve özgürlük sağlanmıştır. İslâmiyet'te aslında kefâretlerde temel amaç fakirlere ve muhtaçlara yardım gibi durmaktadır. Yani insanların mümkün olduğunca yardıma muhtaç olanlara ulaşması sağlanmaya çalışılmıştır. Yoksa yemini bozmayla, hacda av hayvanı öldürmeyle, hataen birinin ölümüne sebep olmakla ve zıhârla köle azadının, fakir doyurmanın ya da giydirmenin ne alakası olabilir.

1.2.7. Fidye

Fakirlere yardıma bir vesile de fidyedir. Kur'ân-ı Kerîm'de oruç ile ilgili âyetlerde "İçinizden hasta veya yolcu olan, başka günlerden sayısınca tutar. Orucu tutmakta zorlananlar için bir yoksulun (günlük) yiyeceği kadar fidye yeterlidir."[71] buyurularak oruçla alakalı fidye verilmesinden bahsedilmektedir. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre bu âyet indikten sonra bazı insanlar oruç tutarken bazıları maddî güçleri olduğu için fakirlere fidye vererek ibadetlerini yerine getirmişlerdir.[72] Bunu takiben "O (sayılı günler), doğruyu eğriden ayırma, gidilecek yolu bulma konusunda açıklamalar ve insanlara rehber olarak Kur'an'ın indirildiği Ramazan ayıdır. Artık içinizden kim bu aya yetişirse onu oruçlu geçirsin."[73] âyeti nazil olunca artık maddî gücü fidye vermeye yetsin yetmesin herkes oruçla sorumlu hale gelmiştir. Yani fidye vererek oruç tutulmaması uygulaması sona ermiştir. Bununla birlikte iyileşme umudu kalmamış hastaların ve oruç

[70] (Kur'ân-ı Kerîm, Mücâdile, 58/3-4).
[71] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/184).
[72] Taberî, Ebû Cafer Muhammed, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân I-XXIV* (Mekke: Dâru't-Terbiye), 3: 418.
[73] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/185).

tutamayacak kadar yaşlanmışların eğer maddî imkânları varsa fidye vermesi hükmü verilmiştir.[74]

1.2.8. Ganimet

Savaş insanlık tarihinin bir gerçeğidir. Tarih boyunca milletler arasında küçük ya da büyük savaşlar olmuştur. Dünya savaşlarında milyonlarca insan ölmüş, sakat kalmış ve mülteci durumuna düşmüştür. Binlerce şehir savaşlar sebebiyle haritadan silinmiştir. Şu bir gerçektir ki yaşamak için savaşmak, insan hayatının temel hakikatidir. Savaş sonunda galip tarafın mağlup tarafı işgali, varlıklarına el koyması ve mülkiyetine geçirmesi de bir başka gerçektir. Dünya tarihinde pek çok devlet bu yolla yok olmuş ve o devlete ait varlıklar ganimet olarak alınmıştır. Bu durum hala devam etmekte ve ülkeler birbirleriyle savaşarak varlıklarını ele geçirmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de de ganimetle alakalı hükümler vazedilmiş ve hatta bir sûreye, ganimet anlamına gelen enfâl adı verilmiştir.

Ganimetle alakalı olarak "Sana ganimetleri soruyorlar. Ganimetlerin Allah'a ve resulüne ait olduğunu söyle!"[75] hükmü verilerek müminlerin ganimet amacıyla savaşmayacağı bildirilmek istenmiştir. İslâm dininde ilke şudur: Ganimet elde edilebilir ancak müminler ganimete göz dikmez. Ganimetten pay alınabilir ama müminler ganimet için birbiriyle münakaşa etmez. Ganimetler Allah'ındır ve bunları taksim işi de Allah'ın elçisine verilmiştir. Daha sonra "Allah'a ve ayırım günü yani iki topluluğun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz biliniz ki ganimet olarak ele geçirdiğiniz her şeyin beşte biri Allah'a, peygambere, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Allah her şeye kadirdir."[76] âyetiyle ganimetlerin beşe ayrılacağı ve bunun beşte birinin Hz. Peygamber tarafından fakir fukaraya, yetimlere ve yolda kalmışlara sarfedilmek üzere devlete ait olacağı ifade edilmiştir. Geri kalan beşte dört ise mücâhidler arasında eşit bir şekilde dağıtılacaktır.

Savaşta elde edilen şeylerden biri de selebdir. Seleb teknik anlamda savaş sonrasında toplanıp dağıtılan ganimete dahil olmasa da savaşta elde edildiğinden ganimet

---

[74] Merğinânî, Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedi I-IV* (Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî), 1: 124; Zeylaî, Osmân b. Ali, *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik I-VI* (Kahire: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1313), 1: 337.

[75] (Kur'ân-ı Kerîm, Enfâl, 8/1).

[76] (Kur'ân-ı Kerîm, Enfâl, 8/41).

başlığı altında incelemek mümkündür. Hz. Peygamber'e atfen nakledilen bir haberde "Kim savaşta bir düşmanı öldürürse ve buna delil gösterebiliyorsa onun üzerindekilerini alabilir"[77] hükmü yer almaktadır. Buna göre ganimet pay edilmeden evvel mücahitler kendi seleb haklarını alırlar. Bunu takiben ganimetteki paydan da hisse alınır.

Hz. Peygamber, Medine döneminde çokça savaş yapmak zorunda kalmıştır. Çevresindeki müşriklerle, hıristiyanlarla ve yahudilerle mücadele etmek durumunda olmuştur. Elbetteki bu savaşların büyük bölümünden galibiyetle ayrılmıştır. Dolayısıyla büyük miktarda ganimet elde ettiği de bir gerçektir. Hz. Peygamber bu ganimetin büyük bölümü mücahidler arasında pay etmiştir.

1.2.9. Ortaklık

Ortak iş yapmak insanoğlunun finansman ya da ticarî iş yapabilmek için bulduğu ve kullandığı bir yöntemdir. Bugün de ticaret erbabının önemli bir bölümü başkalarıyla ortak iş yapmaktadır. Devletler de zaman zaman büyük projelerde ortaklık yoluyla finansman sağlamaktadır. Hz. Peygamber döneminde de genel ihtiyaçların finansmanı için kullanılan yöntemlerden biri ortaklıktır.

Benî Nadîr yahudileri Medine'den çıkarılınca Hayber'e yerleşmişti. Bunlar Medine Suriye arasında ticarî kervanlar için tehdit oluşturuyordu. Yine müşriklerle anlaşıp müslümanlara saldırı hazırlığı yapıyorlardı. Bu saldırı için başka kabilelerle ittifak peşindeydiler. Kendileriyle işbirliği yapacak olanlara Hayber arazilerinden elde edilecek hurmaları vaat ediyorlardı. Amaçları Resûlullah'ı Medine'den çıkarıp uzak bir bölgede savaşa zorlamaktı. Eğer Resûlullah'ı ve ordusunu yok edebilirlerse Medine'yi işgal edeceklerdi. Sonunda hicrî beşinci yılda Hendek Gazvesi yaşandı. Hendek'te müşrikleri yenilgiye uğratan Hz. Peygamber, Hudeybiye'de müşriklerle anlaştı. Buna göre müşrikler yahudilere yardım etmeyeceklerdi. Resûlullah hazırladığı ordusuyla Hayber'e doğru harekât başlattı. Gatafanlılar Resûlullah'a karşı ordu hazırlayıp savaşmak istediyse de Resûlullah'ın onlara yönelmesiyle kendi can ve mallarını korumak amacıyla geri çekildiler. Hayber kendini savunmak zorunda kaldı. Yahudiler de savaşa hazırlanmıştı. Müslümanlardan daha büyük bir askerî güce sahiptiler. Kalelerinde korunmaktaydılar.

---

[77] Tirmizî, Muhammed b. Îsâ, *Sünen I-V* (Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975), 4: 131. Ganimet ve seleb konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Cafer Acar, "Risalet Dönemine Ganimet ve Yağmacılık Bağlamında Üç Kavram -Nühbe-Gulûl-Seleb", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/13 (2017), s. 1-16.

Silahları da hazırdı. Müslüman ordusu Hayber'e ulaştı ve sırasıyla Hayber'i koruyan bütün kaleler tek tek fethedildi. Aslında yahudilere Tevrat'a göre hüküm verilseydi bütün yetişkin erkeklerin kılıçtan geçirilmesi, kadın ve çocukların da köle yapılması gerekecekti. Ancak Resûlullah önce halkın tamamının canını bağışlamış; kendilerine üzerlerindeki kıyafetleriyle memleketlerini terketme izni vermiştir; sonra kararını daha da yumuşatmış ve yerlerinde kalarak ortakçılık yapmalarına, yani yetiştirecekleri mahsulün yarısını almalarına izin vermiştir.[78]

Sonuç olarak Hz. Peygamber yahudilerle ortaklık yaparak ürettikleri ürünlerin yarısına karşılık fethedilen arazilerini onların işletmesine bırakmıştır[79]. Böylece elde edilen mahsulü ve geliri de ihtiyaç duyulan alanlara kullanmıştır.

1.2.10. Toprak Reformu

Hz. Peygamber, insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri, başkasına muhtaç kalmamaları, kendi el emekleriyle geçinmeleri ve üretmeleri amacıyla toprak reformu yapma gereği hissetmiştir. Böylece insanların gereksinim duydukları arazilere sahip olabilmelerini sağlamıştır. Rivayete göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Kim ölü bir araziyi ihya ederse o arazinin sahibi olur".[80] Urve b. Zübeyr'den aktarıldığına göre şöyle söylemiştir: "Resûlullah yeryüzünün Allah'a ait olduğuna ve insanların da Allah'ın kulu olduğuna hükmetmiştir. Kim ölü bir araziyi ihya ederse oranın sahibi olur".[81] Buna göre devlete ait araziler Hz. Peygamber tarafından o arazileri ihya edenlere dağıtılmış ve insanların geçim kaynağı elde etmeleri sağlanmıştır.

Fatih Oğuzay, "Hz. Peygamber'in Tarıma Bakışı ve Medine Merkezli Tarım Düzenlemeleri" başlıklı makalesinde Resûlullah'ın toprak reformuyla alakalı şu değerlendirmede bulunmuştur:

> *Hz. Peygamber'in ihya konusunda aldığı en önemli tedbirlerden biri üretimin sağlanmasına yönelikti. Zira bu uygulamanın gayesi mevat arazileri parselleyip karşılıksız bir şekilde insanlara dağıtmaktan ibaret değildi. Amaç toprağı işleyecek gücü ve tecrübesi olan insanlara devrederek tarımsal üretimi arttırmak*

[78] Muhammed Hamidullah, "Hayber", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 18: 20-22.
[79] Buhârî, *Sahîh*, 3: 140.
[80] Mâlik, *Muvatta*, 2: 743; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 22: 170.
[81] Ebû Dâvud, *Sünen*, 4: 685.

ve temel gıda ihtiyacı başta olmak üzere toplumun refahına katkı sağlamaktı. İnsanların sadece toprak edinme arzusuyla mevat arazileri sahiplenmelerine izin verilmemekteydi. Herhangi bir şekilde mevat bir arazi üzerinde sınırlar belirleyip hak iddia eden kimseye bu arazide tarımsal üretime geçmesi için üç yıl süre tanınırdı. Bu süre içerisinde ekin ekme, ağaç dikme ve su temin etme gibi tarımsal bir çalışma yapılmadığı takdirde ihya iddiasında bulunan kimseler bu topraklar üzerindeki haklarını kaybederlerdi. Yetkililer, üç yıl boyunca araziyi imar bahanesiyle işgal eden bu kimselere el çektirebilirdi. Bu faaliyetlerin denetlenerek sistemli bir şekilde sürdürülmesi Hz. Ömer tarafından da oldukça önemsenmişti.[82]

Sonuç olarak Hz. Peygamber döneminde insanların geçim kaynağı elde edebilmelerini sağlamak amacıyla toprak reformu yapılarak devlete ait araziler o arazileri ihya edecek kişilere verilmiştir. Böylece insanların emekleriyle geçinebilecekleri bir kaynak sağlanmıştır.

[82] Fatih Oğuzay, "Hz. Peygamber'in Tarıma Bakışı ve Medine Merkezli Tarım Düzenlemeleri", *İslami İlimler Dergisi*, 15/2 (2020): 225-226.

İKİNCİ BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ÖZEL FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

Hz. Peygamber döneminde insanların kişisel finansman ihtiyaçları günümüz insanından farklı değildi. Onlar da yaşamak için ev, geçinmek için iş, yemek için aş, giymek için üst baş, evlenmek için eş, binecek hayvan, işleyecek toprak ve ticaretini yapacak eşya gereksinimi duyuyorlardı. Bu sebeple bütün bu ihtiyaçlarını karşılamak için finansal işlemler yapmaktaydılar. Bu bölümde o dönem insanlarının bu ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıkları finansman yöntemleri işlenecektir. Ancak daha öncesinde Kur'ân ve sünnette ihtiyaçlar konusundaki temel ilkelere değinilecektir. Çünkü İslâmiyet'te ihtiyaçlar konusunda ahlâkî ilkeler de vazedilmiştir. İnsanlar bu ilkelere bağlı kalırlarsa zaten ihtiyaç hali büyük oranda çözümlenmiş olmaktadır.

2.1. Hz. Peygamber Döneminde İhtiyaç Ahlâkı

İslâm ahlâk dinidir. Hatta "الدِّينُ كُلُّهُ خُلُقٌ / Din bütünüyle ahlâktır"[83] diye meşhur bir söz vardır. Buna göre ihtiyaç halinin de dinde ahlâkı vardır. Müslümanlar ihtiyaç duygusunu hangi durumlarda hissetmelidir? Müslümanlar neye muhtaç olduklarını düşünmelidir? Müslümanlar neyin yokluğunda üzülmelidir? Bu türden sorulara aşağıda cevap bulunmaya çalışılacaktır.

2.1.1. Kanaat

İslâm'ın insana kazandırmak istediği temel ahlâkî ilkelerden biri kanaatin bitmez tükenmez bir hazine olduğudur. Hz. Peygamber'e atfı oldukça sorunlu da olsa halk arasında meşhur bir rivayette şu geçmektedir: "Kanaatten ayrılmayın! Çünkü kanaat bitmeyen bir varlıktır."[84] Kanaat sahibi olmayanlar sürekli fakirlik yetersizlik duygusu

---

[83] İbn Kayyım el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1996), 2: 294.

[84] Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-evsat I-X* (Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1995), 7: 84. Taberânî, bu hadisin ferd bir isnadla nakledildiğini ifade etmiştir. Elbânî ise hadisi uydurma olmakla vasfetmiştir. İsnadda olan Hâlid b. İsmâîl el-Mahzûmî'nin Heysemî tarafından "metruk" olarak nitelendiğini, kendisinin ise onu "uydurmacılıkla itham edilmiş bir râvi" olarak değerlendirdiğini ifade

taşırlar. En güzel evlerde de otursalar en güzel arabalara da binseler yine de daha fazlasının peşinde koşarlar. Bir ömür mal mülk biriktirme arzusuyla çalışırlar. Doyuma varamazlar. Bu duygu hakkında Hz. Peygamber'e atfen şöyle bir haber nakledilir: "İnsanoğlunun bir vadi dolusu altını olsa ikincisini ister. İnasoğlunun gözünü ancak toprak doyurur."[85] Benzer bir vurgu Kur'ân'da da şöyle vardır: "Çoklukla övünme yarışı sizi kabirlere varıncaya kadar oyaladı."[86] Hasılı kanaat duygusu insanı rahatlatan, kanaat sahibi olmamak da yoran ve üzen bir duygudur.

İnsanın fıtratında mal, mülk, para, varlık ve zenginlik hırsı bulunduğu inkâr edilemez. Bununla birlikte insanın akıl sahibi olması ve iradesinin bulunması onu üstün bir varlık haline getirmekte ve dolayısıyla fıtratında bulunan bu duyguyu makul bir düzeyde tutması, kendi çıkarı sebebiyle başkasının zararını istememesi, yeri geldiğinde fedakârlıktan kaçınmaması, sahip olduğu imkânları başkalarıyla paylaşması beklenir. Bunu yapamadığı takdirde insanlıktan gerçek nasibini almış sayılmaz. Günümüzde insanlığın çektikleri aslında kanaat ve şükretmesini bilmemekten kaynaklanmaktadır. "Mahkemeleri meşgul eden ve hapishaneleri tıklım tıklım dolduran insanların işledikleri suçların ve kanunsuzlukların nedeni araştırılacak olursa bunun altında aşırı dünya sevgisi, ihtiras, açgözlülük, mevcutla yetinmeyip daha fazlasına sahip olma olgusu bulunduğu görülür."[87]

Malumdur ki insanları suça sevkeden en önemli güdülerden birisi dünya sevgisi, mal mülk arzusu, hırs ve tamahtır. Nice canlar basit mal mülk kavgalarında yitip gitmiştir.

---

etmiştir. Zehebî ise bu rivayetin isnadına "vâhi" hükmü vermiştir. Nâsıruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'd-daîfe ve'l-mevdûa*, (Riyad: Dâru'l-Mâârif, 1992), 8: 380.

[85] Ma'mer b. Râşid, *Câmi*, 10: 436; Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, 3: 482; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20: 137; Buhârî, *Sahîh*, 8: 92; Müslim, *Sahîh*, 2: 725. Bu sözün neshedilmiş bir âyet olduğu yönündeki rivayetler hakkında Adil Yavuz şu değerlendirmede bulunmaktadır: "Bu tür bir ayetin olduğunu ve sonradan neshedildiğini bildiren rivayetler de pek tutarlı görünmemektedir. Çünkü nesh, helâl, haram, emir, nehiy ve mubah kılma gibi ahkâmla ilgili konularda söz konusudur. Bu rivayet gibi konularda neshi gerektiren bir şey olmadığı gibi, insanların dünyalıklara düşkünlüğü konusunda bir değişim de olmamıştır. Bu bir haberdir ve haberlerde de, usulcülerin söylediği gibi nesh söz konusu değildir. Burada sahabeden kaynaklanan bir algılama hatası olduğu, hadisin ayet gibi algılandığı sonucuna ulaşmış bulunuyoruz. Nitekim verdiğimiz bazı örneklerde kutsî hadisin merfû hadis, merfû hadisin kutsî hadis olarak, bazen bu çelişkili rivayetlerin aynı sahâbî kanalıyla bile aktarılabildiğini tespit etmiş bulunmaktayız." Adil Yavuz, "Âdemoğlunun İki Vadi Malı Olsa" Rivayeti Üzerine Bir Değerlendirme -Kur'ân'da Eksiklik İddiaları Bağlamında-, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]*, 22 (2006), s. 31.

[86] (Kur'ân-ı Kerîm, Tekâsür, 102/1-2).

[87] Mahmut Kaya, *İslâm'da Kanaat Kültürü*, (İstanbul, 2010), s. 32.

Şöyle güzel bir söz vardır: "Dünya sevgisi her hatanın sebebidir".[88] Halbûki İslâm insanın yüce değerler peşinde olmasını ve âhireti kazanmayı arzulamasını ister. Kur'ân, dünya malının geçiciliği ve dünya hayatının oyun eğlence olduğu dikteleriyle doludur. Dünya malındaki eksilmeler Allah'ın imtihanıdır ve bu imtihanı ancak sabredenler kazanacaktır.[89] Allah katında gerçek iyilik mala mülke olan sevgisine rağmen, onu akrabalara, yetimlere, fakirlere, yolda kalmışlara, isteyip-dilenene ve kölelere (özgürlükleri için) vermektir.[90] Dünya malını Allah yolunda harcayan bir koyup yedi yüz alacaktır.[91] Mallarına ve yakınlarına güvenip Allah'ı inkâr edenler bilmelidir ki dünyadaki varlıklar âhirette hiçbir fayda vermeyecektir.[92] Sonuç olarak müslümanların en temel özelliklerinden biri kanaat olmalıdır.

2.1.2. İsraf Etmemek

İslâm her konuda doğalı, örfe uygun olanı ve insanlığın gerekli gördüğünü uygun bulur. Müslüman ifrat ve terfritten uzak davranmak durumundadır. İslâmiyet'te cimrilik de israf da uygun bulunmaz. Yani gerekli olandan az yapmayı da gerekli olandan fazla davranmayı da hoş görmez.

İsraf, haddi aşmak demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de israf, olumsuz bir davranış olarak görülmüştür. Rahmân'ın has kullarından bahseden âyetlerde vakarla yürüme, kendilerine atılan laflara selamla mukabele etme, geceleri ibadet ve dua yanında "Yine o iyi kullar, harcama yaptıkları zaman ne saçıp savururlar ne de cimrilik ederler; harcamaları bu ikisi arasında mâkul bir dengeye göre olur."[93] buyurularak israf etmemek Allah'ın sevgili kullarının bir özelliği olarak zikredilmiştir. Kur'ân'da akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa yardım edilmesi emri verildikten sonra israf edilmemesi talimatı verilmektedir. Ardından

---

[88] İbn Ebi'd-Dünya, *ez-Zühd* (Dımeşk: Dâr İbn Kesîr, 1999), 26. Bu söz, Allah katına ref edilmeden evvel Hz. İsâ'nın havârîlerine söylediği şu söz içinde nakledilmiştir: "Ey havârîlerim! Ben sizlere dünyanın değersiz olduğunu öğrettim. Benden sonra ona değer vermeyin. Allah'a isyan edilen yerde hayır yoktur. Terkedilmedikçe âhirete ulaşılamayan yerde de hayır yoktur. Dünyada yaşayın ama onu imar etmeyin. Bilin ki öldürücü her hatanın başı dünya sevgisidir. Nice şehvetler onu yaşayana daha çok hüzün verir". Ebû Nuaym el-İsfehânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1974), 8: 145.

[89] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/155).

[90] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/177).

[91] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/261).

[92] (Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/10).

[93] (Kur'ân-ı Kerîm, Furkan, 25/63-67).

şu âyet bulunmaktadır: "Çünkü saçıp-savuranlar, şeytanın kardeşleri olmuşlardır; şeytan ise Rabbine karşı nankördür."[94]

Allah yeryüzünde insanları da onların rızkını da yaratmıştır. Allah'ın insanlardan talebi rızkı adil şekilde paylaşmaları, her hak sahibine hakkını vermeleridir. İnsanlar farklı kabiliyette ve birbirlerinden daha çalışkan ve girişken olabilirler. Ayrıca aileden gelme büyük mal varlıklarına sahip de olabilirler. Fakat Allah'ın insanlardan isteği bu varlıklarını israf etmemeleridir. Eğer böyle sarfedecek varlıkları varsa insana düşen bunu ihtiyaç sahiplerine harcamak ya da kullandırmaktır.

İsraf konusunu bir makalesinde ele alan Saffet Sancaklı maalesef günümüz dünyasında israf konusunda varılan noktayı şöyle arzetmektedir:

> *Dünya kurulduğundan beri insanoğlu, günümüzdeki düzeyde bir israf olayıyla karşılaşmış değildir. Yaşadığımız çağın insanı, hayatın her alanıyla israfla karşı karşıyadır. 21. yüzyılda insanın çevreye, insana yaptığı kötülükler ve verdiği zararlar tarihin hiçbir döneminde yaşanmamıştır. Ayrıca bu yüzyılda yaşanılan teknolojik gelişmeler, insan hayatını kolaylaştırması yanında ciddi manada insan sağlığını tehdit etmekte, gençliği de esir almış durumdadır. Her şeyden önce insan kirletilmiş, insan dejenere edilmiştir. Belki günümüzde yaşanılan problemlerin hepsinin kökeninde bu yatmaktadır. Modern insanın tükettiği atıklar oranında medeni bir insan olup olmadığı tartışılmaktadır. Batı dünyasında modern insanın anlayışında, bizim değerlerimizle uyuşmayan sınırsız üretim ve sınırsız tüketim söz konusudur. Onların bu konuda dengeli ve orta yolu takip etme gibi bir amaçları da yoktur.*[95]

2.1.3. Kibirden Uzak Olmak

İslâm ahlâkının bir öğesi de kibirden uzak yaşamaktır. İnsan bir yönüyle mükemmel, bir o kadar da zayıf bir varlıktır. İnsanın kendisini büyük görmesi, başkalarını hakir görmesi, kibirlenmesi, böbürlenmesi ve kendini müstağni görmesi Kur'ân'da defaatle reddedilmiş davranışlardır. Bu türden davranışlar azgın müşrik liderlerine yakıştırılmıştır.

---

[94] (Kur'ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/26-27).

[95] Saffet Sancaklı, "Hadisler Çerçevesinde İsraf Olgusunun Analizi", *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi = Journal of Mesned Divinity Researches]*, 4/1 (2013), s. 47.

Kur'ân'da konuyla alakalı beyanlar ana hatlarıyla şöyledir: Kibir, şeytanın bir tavrıdır. O, Âdem'in üstünlüğünü kabule yanaşmamış ve büyüklenmiştir.[96] İnsanların bir bölümü kendilerini büyük ve müstağni görüp Allah'a ibadetten uzak dururlar. Halbûki onlar Allah'a hesap vereceklerdir.[97] Allah kibirlenenleri sevmez.[98] İnsan haddini bilmelidir. Âyette şöyle geçer: "Yeryüzünde böbürlenerek yürüme; çünkü sen ne yeri yarabilirsin, ne dağlara boyca ulaşabilirsin."[99]

Hz. Peygamber'in en önemli sünnetlerinden biri de tevazusudur. "Kendini büyük göreni Allah alçaltır. Mütevazı olanı Allah yükseltir"[100] rivayeti bunun delilleri arasındadır. Hz. Peygamber, yaşadığı dönemde aslında Medine'nin ve bütün müslümanların önderi ve yöneticisi idi. Bir anlamda kral idi. Fakat diğer krallar kendilerine saraylar yaptırırken Hz. Peygamber'in böyle bir tasarrufu olmamıştır. Lüks, şatafat, israf, kibir ve gösteriş Hz. Peygamber'in sevmediği hallerdir. Mütevazı evinde yaşamış mütevazı mescidinde namazını kılmıştır. Mütevazı yemekler yemiş ve mütevazı giyinmiştir. Rivayete göre Resûlullah, "Kibirden elbisesini çekiştirene kıyamet günü Allah nazar etmez"[101] buyurmuştur. Bütün krallar mal mülk altın gümüş hazinelerine sahipken o neredeyse bütün varlığını çevresindeki insanlara dağıtmıştır. Bu bakımdan Resûlullah vefat ettiğinde geriye hazineler bırakmamıştır. Konuya dair makalesinde Celal Yeniçeri şu bilgiyi vermektedir:

> *Resûlullah'ın mirasını bölüştürmek zor olmadı; çünkü fazla bir şeyi yoktu. O vefat ettiğinde daha önce değinilen araziler ve oturmakta olduğu evlerinden başka önemli bir malına rastlanmamıştır. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde şöyle bir hadis yer alır: "Hz. Peygamber vefat ettiği zaman 1 dirhem ve 1 dinar parasına rastlanmadığı gibi ne bir köle ne de bir cariyesi vardı". Tabakât'da bu hadis biraz farklı biçimde yer almaktadır. Hz. Aİşe ve diğer bir kısım râviler kanalıyla bildirilen hadiste ise şöyle denilir: "Resûlullah öldüğünde geriye ne bir*

---

96 (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/34).
97 (Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/172).
98 (Kur'ân-ı Kerîm, Nahl, 16/23).
99 (Kur'ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/37).
100 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 7: 89. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 18: 250. İslâmiyet'te kibre bakış ve kibrin sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kadir Polater, "Kur'ân Açısından Kibir Sorunu ve Sonuçları = The Problem of Pride and Its Consequences Accordance to Qur'an", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/2 (2012): 335-360.
101 Mâlik b. Enes, *Muvatta*, 2: 914; Humeydî, *Müsned*, 1: 524; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 8: 173; Buhârî, *Sahîh*, 7: 141; Müslim; *Sahîh*, 3: 1651.

altın ne de gümüş bir para ve ne de bir köle ve cariye ve ne de bir koyun ve deve (bunların hiçbirini) bırakmamıştır.[102]

Sonuçta İslâm, kibri hoş görmez. İnsanın sahip olduğu varlıkla kibirlenmesi ve bunu başkalarına göstermesi uygun görülmez. Müslüman mütevazı insandır. Çevresine gösteriş yapmak, caka satmak ve desinler diye davranmak müslümanlara yakışmaz.

2.1.4. Kadere Rıza

İslâm'ın temel iman esaslarından biri de kadere inanmaktır. Allah Teâlâ bizler için takdirlerde bulunmuştur. Bunlar yeri vadesi geldiğinde gerçekleşmektedir (kazâ). Dolayısıyla insanın acziyetinin farkında olarak kadere boyun eğmesi de temel dinî öğretiler arasındadır. Zira kadere boyun eğmeyip mücadelede bulunmak insanı, gücünü aşan bir mücadeleye sevketmektedir. İnsan elinden geleni yapmalı ancak elde ettiğini Allah'ın takdiri bilip yetinmelidir. Aksi halde ruhsal problemler yaşamak durumunda kalır. Sonuç "Kadere iman eden kederden emin olur" sözünde de ifade edildiği gibi kadere iman insanı rahatlatan bir olgudur. İslâm dünyasında yerleşmiş bir söz de "Olanda hayır vardır" ifadesidir.

Kur'ân'da şöyle buyurulur: "De ki: "Ey mülkün gerçek sahibi olan Allahım! Mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini yüceltirsin, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Hiç kuşku yok sen her şeye kadirsin."[103] Bu âyet de göstermektedir ki Allah'ın insanların sahip oldukları üzerinde mutlak tasarrufları bulunmaktadır. O mülkü de serveti de kudreti de dilediğne vermektedir. Fakat elbette insana düşen Allah'ın bu takdiri içinde kendi çabasını göstermektir. Çünkü Allah'ın kime neyi nasip edip etmeyeceği insanın bu nasibi aramasına da bağlı kılınmıştır. Allah "İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder."[104] buyurarak insana çalışması gerektiğini hatırlatmış; Cuma namazı bitince yeryüzüne dağılıp Allah'ın lütfunu arayın[105] buyurarak da insanın Allah'ın takdirini araması gerektiğini belirtmiştir.

---

[102] Celal Yeniçeri, "Hz. Peygamber Ailesinin Gelirleri, Geçimi ve Bıraktığı Miras", *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı,* s. 396.
[103] (Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/26).
[104] (Kur'ân-ı Kerîm, Necm, 53/39).
[105] (Kur'ân-ı Kerîm, Cuma, 62/10).

2.1.5. Şükür Bilmek

Övgüye, şükredilmeye ve hamdedilmeye layık yegâne varlık Allah Teâlâ'dır. Bütün övgüler yalnızca Allah'adır. Allah kendisi yanında başkalarına şükredilmesini asla kabul etmemektedir. Kur'ân bu direktifle başlamakta ve yüzlerce yerde bu hakikat vurgulanmaktadır. O halde insana düşen Allah'ın verdiği nimetlere ve rızık olarak ikram ettiklerine şükretmek; nankör olmamaktır. İnsan basit dünyalıklar peşinde koşup âhireti unutmamalıdır. Allah'ın verdiği dünyalıkları gereğinden fazla önemsememelidir. Her şeyin mâliki olan bütün zenginliklerin asıl sahibi olan Allah'tır. Sonuçta insan Allah'ın kendisine verdiklerine teşekkür etmeli ve bu verilenleri Allah'ın rızası doğrultusunda harcamalıdır.

Kur'ân'da "Bana şükredin ve (sakın) nankörlük etmeyin"[106], "Kim dünyanın yararını (sevabını) isterse ona ondan veririz, kim âhiret sevabını isterse ona da ondan veririz. Biz şükredenleri pek yakında ödüllendireceğiz."[107], "O'nun nimetlerine şükrediciydi. (Allah) Onu seçti ve doğru yola iletti"[108] "Şüphesiz, senin Rabbin, insanlara karşı büyük lütuf (fazl) sahibidir, ancak insanların çoğu şükretmiyorlar."[109] âyetleriyle Allah'ın verdiği nimetlere ve şükrün önemine vurgu yapılmaktadır. Allah Teâlâ kendisine şükredilmesini istemektedir.

Şükür, İslâm ahlâkının en temel umdelerinden biridir. Müslüman teşekkür bilen insandır. "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a şükretmez"[110] hadisi bunu vurgular. Sonuç olarak nimete şükretmeyi bilmek insanı rahatlatır ve varolanın kıymetini bildirir. Böylece insan elindekinin değerini bilir ve yokluk muhtaçlık hissi yaşamaz. Şükür bilmeyen ise hayat boyu muhtaç kalır.

2.1.6. Sabır

Sabır, İslâm ahlâkının en önemli unsurları arasındadır. Kur'ân sabır tavsiyeleriyle doludur. Bu tavsiyelerin bir bölümü de Allah'ın verdiği maddî sıkıntılara yöneliktir. "Andolsun, Biz sizi biraz korku, açlık ve bir parça mallardan, canlardan ve ürünlerden

---

106 (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/152).
107 (Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/145).
108 (Kur'ân-ı Kerîm, Nahl, 16/121).
109 (Kur'ân-ı Kerîm, Neml, 27/73).
110 Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, 4: 232; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 18: 233; Tirmizî, *Sünen*, 3: 403 (Tirmizî hadisin sahîh olduğunu belirtmiştir); Bezzâr, *Müsned*, 8: 226.

eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabır gösterenleri müjdele."[111] âyeti açıkça maddî sıkıntıların Allah'ın bir imtihanı olduğunu ve sabırla bu imtihanı geçenlerin ödüllendirileceğini vurgulamaktadır. Bu âyetin devamında musibetlerle karşılaşanların "Allah'a aidiz ve yine ona döneceğiz"[112] âyetiyle mü'minlerin nasıl bir bilinç içinde olmaları gerektiğini ifade etmektedir. Mü'minler bütün varlıklarıyla Allah'a teslim olmuştur. Varlıkları da yoklukları da Allah'tandır. Dünya hayatı zaten geçicidir. Dünya hayatına aşırı sevgi beslememek; başa gelen her türlü musibete sabretmek icap eder.

İslâm, musibetlere karşı sabrı tavsiye eder. Sabrın mukabili ise isyandır. Bazı insanlar musibetlere sabretmek yerine yaratana isyanı tercih eder. Aslında isyanlarıyla kazandıkları bir şey de olmaz. Bilakis hem imanlarını tehlikeye atar hem de ilahî yardımdan mahrum kalırlar. Üstelik bir de psikolojik sıkıntılar yaşar; yalnızlık duygusuna kapılırlar. Sabredenin dua edebileceği Allah Teâlâ varken isyan edenlerin hiçbir dayanağı kalmaz.

Konuya dair bir makalesinde Hasan Bulut şu tespitte bulunmaktadır:

> *Günümüzde insanlar fiziki anlamda her türlü konfor ve rahatlığa ulaşmışlardır. Ancak bu rahatlığa rağmen birçok kimse kalbî huzuru elde edememiş, bilakis ruhî bunalımlarla karşı karşıya kalmıştır. İşte nimetler karşısında ne yapılacağını bilmeyen, sıkıntılara maruz kaldığında da çare bulamayan çağımız insanına Kur'ân, en etkili reçete olarak sabır ve şükrü tavsiye etmiştir. Sabrın, istenmeyen durumlar, sıkıntılar karşısında başvurulması gereken en etkili teselli kaynağı olduğu; şükrün ise, nimetleri yerli yerinde kullanmak suretiyle kişiyi kalbî ve ruhî huzura kavuşturduğu tecrübe ile sabittir.*[113]

2.2. Hz. Peygamber Döneminde Özel Finansman İhtiyacının Karşılanması

Hz. Peygamber dönemi insanlarının barınma, yiyecek içecek, giyecek, tefrişat, evlilik, sağlık ve binit türü özel ihtiyaçları bulunmaktaydı. Onlar bu ihtiyaçlarını elbette Hz. Peygamber'in ihtiyaç ahlâkı çerçevesinde ve zamanlarının şartları doğrultusunda

---

[111] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/155).
[112] (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/156).
[113] Hasan Bulut, "Kur'an Bağlamında Sabır ve Şükür İlişkisi = The Relationship Between Patience and Gratitude in the Context of Quran", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi = Bingöl University Journal of Theology Faculty*, 16 (2020), s. 354.

karşılıyorlardı. Bu gereksinimlerini karşılarken elbette finansman yöntemlerine de başvuruyorlardı. Onların kullandığı finansman yöntemleri bu bölümün konusu olacaktır.

2.2.1. Karz

Karz, tüketim ödüncüdür. Mislî nitelikte bir varlığın tüketilmesi ve emsalinin geri verilmesi amacıyla başkasına verilmesidir. Karz, en yaygın finansman yöntemlerinden biridir. Önceleri mislî nitelikte malların borç verilmesiyle gerçekleştirilen karz işlemi bugün neredeyse bütünüyle parayla yapılmaktadır. Mevduat bankalarının finansman ihtiyacı duyanlara verdikleri para kredileri aslında karz akdine dayanır.

Hz. Peygamber döneminde de insanlar birbirlerine borç vermişlerdir. Borç karşılığı menfaat istemek ise faiz olarak değerlendirilir. Yani karz işlemi ticarî bir işlem olarak görülmez. Dolayısıyla karzdan gelir sağlamak uygun bulunmaz. Karz verilen bir şahsa menfaat şartı ileri sürmek faizli işlem sayılır. Bununla birlikte kaynaklardaki bilgilerden hareketle denilebilir ki Hz. Peygamber döneminin sonlarına kadar faiz mubahtır. Buna göre insanlar bu dönemde finansman taleplerini faizli karz alarak da karşılamışlardır. Konuya dair bir çalışmasında Ekrem Erdem, faizi tamamen yasaklayan âyetlerin, özellikle de Bakara sûresi 281. âyetin en son inen âyetler olduğu ve Hz. Peygamber'in faizle ilgili konuyu teferruatlı açıklayamadan vefat ettiği yönündeki bilgileri, vahyin insanlara dinin bu konudaki emirlerinden hareketle "ilahi mesaj temelli bir sistem" kurmaları ve bu konuda insanlara "geniş bir içtihat alanı" bırakıldığı şeklinde yorumlamıştır.[114]

Hz. Peygamber döneminde insanların karz yoluyla finansman sağladıklarına dair bazı örnekler şöylece arzedilebilir:

1- Hz. Peygamber'e atfen nakledildiğine göre cennetin kapısında şöyle bir yazı vardır: "Sadakalara on katı, karzlara on sekiz katı karşılık verilmiştir" (الصَّدَقَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا وَالْقَرْضُ الْوَاحِدُ بِثَمَانِيَةَ عَشَر).[115]

---

[114] Ekrem Erdem, "Kur'an'da Ribâ (Faiz) Ayetlerinin Kademeli Nüzulü ve Üslûbu: İslam'ın Ticaret, İnfak ve Finans Sistemi Üzerinden Bir İnceleme", *İslam İktisadı Perspektifinden Faiz*, 2018, s. 45-46.

[115] Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, 2: 458; İbn Mâce, *Sünen*, 2: 812; Beyhakî, Ahmed b. Hüseyn, *Şuabu'l-îmân*, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 5: 189. Elbânî bu hadisin iki farklı isnadını iki ayrı kitabında ele almış ve bunlardan birine "hasen" hükmü verirken (Nâsıruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2002), 7: 1202); diğerine "cidden zayıf" hükmü vermiştir. Bk. Nâsıruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'd-daîfe*, 8: 128.

Rivayette bunun gerekçesi olarak sadakaların hak etmeyenlere de gidebildiği; halbûki borç isteyen kimsenin ancak muhtaç olduğu için borç istediği gösterilmektedir.

2- Hz. Peygamber'e nispetle aktarılan bir haberde faiz şöyle tanımlanmaktadır: "Borçlarda şart koşulan menfaatler faizdir." (كُلُّ قَرْضٍ جَرَّ مَنْفَعَةً فَهُوَ رِبًا).[116]

3- Hz. Peygamber'e atfen nakledildiğine göre ödeme niyetiyle borçlanan kişiye Allah yardımcı olur (مَا مِنْ عَبْدٍ كَانَتْ لَهُ نِيَّةٌ فِي أَدَاءِ دَيْنِهِ إِلَّا كَانَ لَهُ مِنَ اللَّهِ عَوْنٌ).[117]

4- Resûlullah'a nispetle ödeme gücü olduğu halde borcunu geciktirenin zalim olduğu aktarılmıştır (مطل الغني ظلم).[118]

5- Resûlullah'a atfen nakledildiğine göre arşın gölgesinde gölgelenmek isteyenlerin zor durumdaki borçluya mühlet vermesi tavsiye edilmiştir (مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَسْتَظِلَّ فِي ظِلِّ الْعَرْشِ فَلْيُنْظِرْ مُعْسِرًا أَوْ لِيَتْرُكْ لَهُ).[119]

6- Hz. Peygamber'e atfen nakledildiğine göre zor durumdaki borçlulara merhametle yaklaşan ve onlara yardımcı olan bir taciri Allah affetmiştir. (كَانَ تَاجِرٌ يُدَايِنُ النَّاسَ، فَإِذَا رَأَى مُعْسِرًا قَالَ لِفِتْيَانِهِ: تَجَاوَزُوا عَنْهُ، لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنَّا، فَتَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهُ).[120]

Sonuç olarak Hz. Peygamber döneminde borçlanma vardır ve imkânı olanların ihtiyaç sahiplerine borç vermesi tavsiye edilmiştir. Borç verme karşılığında menfaat şartı ileri sürmek faiz olarak görülmüş ve yasaklanmıştır. Borcunu ödeme gücü olanın borcunu

---

[116] Hâris b. Ebî Üsâme, *Buğyetü'l-bâhis an zevâidi Müsnedi'l-Hâris* (Medine: Hıdmetü Merkezi's-Sünne, 1992), 1: 500. Elbânî hadis hakkında "zayıf" hükmü vermiştir. Bk. Nâsıruddîn el-Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl fî tahrîci ehâdîsil'menâri's-sebîl*, (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1985), 5: 235. Hadisi bir çalışmasına konu eden İshak Emin Aktepe de rivayetin isnadında yer alan Sevvâr b. Mus'ab hakkında âlimlerin münkerü'l-hadîs, zayıf, cidden zayıf, zayıf olduğunda icma vardır, metruk, leyyinü'l-hadîs, ve hiçbir kıymeti yoktur gibi değerlendirmeleri sebebiyle hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. Bk. İshak Emin Aktepe, *Hadis Kaynaklarında Faiz ve Finansman*, (İstanbul: Hayat, 2011), 136-137.

[117] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 40: 497; 41: 458; Hâris, *Buğye*, 1: 505; Beyhakî, Ahmed b. Hüseyn, es-*Sünenü'l-kübrâ*, (Merkezü Hicr, 2011), 11: 309. Hâkim en-Neysâbûrî hadis hakkında "isnadı sahihtir ancak Şeyhân bunu rivayet etmemiştir" değerlendirmesinde bulunmuştur. Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, (Beyrut: Dâru'l-Mektebi'l-İlmiyye,1990), 2: 26. Elbânî hadis hakkında sahih hükmü vermiştir. Bk. Nâsıruddîn el-Elbânî, *Sahîhü'l-Câmii's-sağîr*, (el-Mektebü'l-İslâmî, ths.), 2: 1000.

[118] Mâlik, *Muvatta*, 2: 674; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9: 292; Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân, *Sünen*, (Suud-i Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000), 3: 1684; Buhârî, *Sahîh*, 3: 94; Müslim, *Sahîh*, 3: 1197; Hâris, *Buğye*, 1: 506.

[119] İbn Şâhin, Ömer b. Ahmed, *et-Terğîb fî fedâili'l-a'mâl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 136.

[120] Buhârî, *Sahîh*, 3: 58; İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed, *el-İhsân fî takrîbi Sahîh İbn Hibbân*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 11: 421. Benzer bir rivayet için ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*,28: 313; Dârimî, *Sünen*, 3: 1658; Müslim, *Sahîh*, 3: 1195; Tirmizî, Sünen, 3: 591 (Tirmizî hadisin hasen sahih olduğunu ifade etmiştir). Elbânî de hadisin sahih olduğu kanaatindedir. Bk. *Sahîhü'l-Câmii's-sağîr*, 1: 603.

geciktirmesi zulüm sayılmışken; zorda kalmış borçluya mühlet verilmesi büyük sevap addedilmiştir.

İslâm'ın yardımlaşma konusundaki temel ölçüsü şudur: "Ey iman edenler! … iyilikte ve kötülükten sakınmakta yardımlaşın, günah işlemekte, zulüm ve düşmanlıkta yardımlaşmayın."[121] Buna göre fert ve toplumun yararına olan şeylerde yardımlaşılması, kötü ve çirkin kabul edilen hususlarda ise yardımlaşılmaması emredilmektedir.

Karz-ı hasen (faizsiz borç) uygulamasının bugün de insanların finansman ihtiyaçlarını karşılamada kullanılması mümkündür. İhtiyacından fazla varlığı olan insanların meşrû gerekçelerle kendilerinden borç isteyenlere karz vermeleri erdemli bir davranıştır. İnsan sadece menfaat odaklı bir varlık değildir. İslâmiyet'e göre insan yaratılmışların en şereflisi olarak görüldüğü için ondan erdemli davranışlar da beklenir. Bu bakımdan insanın kendisine ait bazı varlıklarını başkalarının finansal ihtiyaçları sebebiyle bir süreliğine onlara tahsis etmesi övgüye layık bir tavırdır. Bununla birlikte karz-ı hasen uygulamasının finansal bir işlev görebilmesi için aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi önem arzetmektedir:

1- Borçlanacak kişinin borcu makul bir sebeple istiyor olması gerekir. Kendi varlığını israfla yok eden bir kişiye insanların borç vermekten imtina etmeleri tabiidir. Borç istenen insanlar, borç verebilecek hale müsrif olmadıkları için gelmiş de olabilirler. Yani hiç kimse israf etmeyip biriktirdiği varlığını müsrif bir kişiye borç vermek istemez. İsraf haramdır ve israf eden kendi müsrifliğinin yükünü başkasına yükleyemez.

2- Borç, verildiği günkü değeriyle geri iade edilmelidir. Borç veren borç sebebiyle menfaat isteyemez. Çünkü bu faiz olarak değerlendirilir. Bununla birlikte borcun borç verildiği günkü değeriyle tahsil edilmesi alacaklının hakkıdır. Bu bakımdan enflasyon farkı faiz olarak görülmez.[122]

3- Borç, mümkün olan ilk fırsatta geri ödenmelidir. Borç için vade konuşulmalı; alacaklı da borçlu da borcun vadesini bilmelidir. Alacaklı mümkün oldukça vadeden önce alacağını istememeli; borçlu da mümkün mertebe borcunu vadesinden önce ödemeye

[121] (Kur'ân-ı Kerîm, Maide, 5/2).

[122] Konuyla alakalı ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Ali Bakkal, "İslâm Hukukunda Para ve Fâiz Telâkkîsi Zâviyesinden Enflasyon Farkını Ödenmesi Problemi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1995): 45-80.

çalışmalıdır. Fakat alacaklının vadeden önce alacağını isteme hakkı vardır.[123] Çünkü karz, ticârî bir borç değil borçluya iyiliktir.

2.2.2. Selem

Selem, peşin bedel karşılığında mislî[124] nitelikte bir varlığın belli bir vadede teslim edilmesi üzerinde anlaşılmasıdır. Bu anlaşmayla belli bir vadede belli bir malı karşı tarafa borçlanan kişi peşin bedel alarak finansman sağlamış olmaktadır. Rivayetlere göre Hz. Peygamber, Medine'ye geldiğinde insanlar selem anlaşmaları yapmaktaydı. Ancak bu anlaşmalarda aşırı belirsizlikler bulunmaktaydı. Örneğin vade aşırı uzun tutulabilmekteydi[125]. Bu sebeple Hz. Peygamber, seleme izin vermiş ancak bunun mümkün olduğunca tarafların anlaşmazlığını önleyecek şartlarla yapılmasını emretmiştir.[126] İbn Ebî Evfâ'dan nakledilen bir habere göre Hz. Peygamber dönemi ve sonrasında selem sahâbîlerce bir finansman metodu olarak kullanılmıştır. Haber şöyledir: / إِنَّا كُنَّا نُسْلِفُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبِي بَكْرٍ، وَعُمَرَ فِي الحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ، وَالزَّبِيبِ، وَالتَّمْرِ

"Resûlullah, Ebû Bekir ve Ömer zamanında buğday, arpa, üzüm ve hurma üzerinden selem anlaşmaları yapardık."[127] Hatta bu uygulamanın aslen selem yapılan ürüne sahip olmayanlarla da yapıldığı yani bizzat üretici olmayanlarla da selem akdi yapıldığı nakledilmiştir.[128]

Selemle alakalı şu rivayet meşhurdur: Rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

مَنْ أَسْلَفَ فَلْيُسْلِفْ فِي تَمْرٍ مَعْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ، وَكَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ

"Selem yapan hurmayı, ağırlığı, ölçüyü ve vadeyi belirleyip yapsın."[129]

Sonuç olarak zimmette sabit olabilen bir borç (deyn) mal karşılığında peşin bedel almak selem olarak adlandırılmakta ve Hz. Peygamber zamanında uygulanmaktaydı.

---

[123] Konuya dair tartışmalar için bk. Abdullah Durmuş, "Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi (İslam İktisadı Özel Sayısı)*, 16 (2010): 315-330.

[124] Bazı âlimler hayvanlarda da selem olabileceğini ifade etmişlerdir. Bk. Tirmizî, *Sünen*, 3: 594.

[125] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 11: 130.

[126] Buhârî, *Sahîh*, 3: 87.

[127] Buhârî, *Sahîh*, 3: 85; Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 275; Nesâî, Ahmed b. Şuayb, es-Sünenü'l-kübrâ, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 6: 60; Sünen, 7: 289;

[128] Buhârî, *Sahîh*, 3: 85.

[129] Humeydî, *Müsned*, 1: 449; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 411; Buhârî, *Sahîh*, 3: 85; Müslim, *Sahîh*, 3: 1226; İbn Mâce, *Sünen*, 2: 765; Tirmizî *Sünen*, 3: 594.

Yani insanlar peşin bedel karşılığında vadeli mal borcu altına girmekteydiler. Faizle borç almak/vermek yasak olmakla birlikte selem ticarî bir sözleşme kabul edilmekte ve selemle menfaat sağlanması mubah görülmekteydi. Çünkü selemde peşin bedel ödeyen taraf büyük ihtimalle malın peşin bedeline nazaran daha fazla ürün talebinde bulunmaktaydı. Malın peşin bedeline karşı verilecek miktara göre vadeli olarak verilecek miktarın daha fazla olması faiz olarak değerlendirilmemiştir.

Selem sözleşmeleri de bugün finansman amacıyla kullanılabilir. Bunun için aşağıdaki hususlara dikkat etmek gerekir:

1- Mislî nitelikte mal üreten firmalar, peşin bedel mukabili vadeli mal satabilirler. Böylece nakde ulaşmış ve vadede mal borçlanmış olurlar. Örneğin bir çimento fabrikası vadede teslim edeceği çimentoyu peşin bedelle satabilir. Fabrika nakde ulaşıp ihtiyacını görür; alıcı da çimentoyu biraz daha ucuza almış olur.

2- Selemde varlığın zimmette borç olabilecek nitelikte olması ve evsafının, miktarının ve vadesinin tam olarak belirlenmesi gerekir. Aksi halde tarafların nizaya düşmesi kuvvetle muhtemel olur. Akitlerde belirsizlikler arttıkça akdin sıhhati zarar görür.[130]

3- İnsanlar peşin bedel mukabili mislî emtia borçlanabilirler. Örneğin altın ve gümüş dışındaki emtialar (bakır, demir, çelik, platin vs.) peşin bedelle satılabilir. Vade dolduğunda borç, borçlanılan emtia ile ya da o günkü bedeliyle ödenebilir.

2.2.3. Vadeli Satım

İnsanların finansman ihtiyacı kimi zaman doğrudan nakde değil de bir varlığı elde etmeye yönelik olabilmektedir. Bu durumda söz konusu varlığın vadeli bedelle alım satımı, insanların o varlığa ulaşmalarını sağlayan finansal bir işlem olmaktadır. Her ne kadar varlıkların vadeli bedeli peşin fiyatına nazaran daha fazla olsa da yine de bedelin vadeye yayılmış olması insanların daha rahat ödemelerini temin etmektedir. Rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber döneminde de vadeli mal alım

[130] Konuyla alakalı tartışmalar için bk. Necmeddin Güney, "İslam Borçlar Hukukunda Satım Akdinin Konusuna Dair Cehalet ve Akde Etkisi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi (İslam İktisadı Özel Sayısı)*, 16 (2010): 491-502.

satımları olmuştur. Hatta Hz. Peygamber'in bir yahudiden vadeli bedelle yiyecek aldığı ve zırhını rehin bıraktığı nakledilmiştir.[131]

İslâm âlimleri yasaklayıcı bir hüküm olmamasından ve genel manada ticaretin mubah kılınmasından hareketle vadeli alım satımların ve vade farkının meşruiyetine hükmetmişlerdir. Kapsayıcı bir cevap olması bakımından Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun konuyla alakalı cevabı şöyledir:

> *Bir malın taksit sayısına göre, farklı fiyatlarla satışa sunulması caizdir. Mesela bir mal, peşin fiyatı bin liradan, altı ay vadeli fiyatı bin beş yüz liradan, bir yıl vadeli fiyatı da iki bin liradan olmak üzere değişik fiyat seçenekleriyle satışa sunulsa, müşteri de bu seçeneklerden birini tercih edip kabul etse yapılan bu alışveriş caiz olur. Zira bu uygulamada satıcı, pazarlık sırasında peşin ya da farklı vadelere göre değişik ödeme seçenekleri ile malın fiyatını belirlemekte, alıcı da bunlardan birisini tercih edip kabul etmektedir. Böylece akit esnasında malın fiyatı taraflarca kesin olarak belirlenmiş olmaktadır. Ancak, alıcı seçeneklerden birisini seçip kabul etmeden, "tamam aldım" der ve bu şekilde birbirlerinden ayrılırlarsa, akitte fiyat belirlenmediği için bu satış fasit olur (Serahsî, el-Mebsût, XIII, 7, 8; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, VII, 45).*[132]

Vadeli alım satım günümüz ticaret hayatında da büyük oranda kullanılan bir finansal enstrümandır. Şirketler ve insanlar vadeli bedelle mal almakta ve taksitlerini ödedikleri varlıklara borçları bitmeden sahip olup kullanmaktadırlar. Bu noktada aşağıdaki hususlara riayet edilmesi gerekmektedir:

---

[131] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 40: 176; Buhârî, *Sahîh*, 3: 77, 86; Müslim, *Sahîh*, 3: 1226; İbn Mâce, *Sünen*, 2: 815; Bezzâr, *Müsned*, 18: 268; Nesâî, *Sünen*, 7: 288. Bu rivayetle alakalı müstakil bir çalışma yapan Ömer Aktaş, Arap yarımadasının coğrafi ve fiziki özellikleri sebebiyle insanların birbirleriyle farklı dinlere mensup da olsalar yardımlaşabildiklerini fakat Medine döneminde Hz. Peygamber'in ve İslâm toplumunun zenginleştiğini belirtmiştir. Ona göre bu rivayet Kur'ân-ı Kerîm'in ifadelerine, Hz. Peygamber'in uygulamalarına, siyer ve İslâm tarihi kaynaklarına ters düşen yönleri sebebiyle kuşkuludur. Bu haber metin açısından yeniden değerlendirilmelidir. Aktaş, bu tür rivayetlerin senet itibariyle sahih kabul edilse de Kur'ân-ı Kerîm, siyer ve tarihî gerçeklerle bağdaşmayan yönleri sebebiyle Hz. Peygamber'i tanıtma ve tanımlama hususunda kullanılmamalıdır. Eğer kullanılacaksa da parçacı yaklaşımdan uzak bütüncül bir yaklaşım ve anlayış içerisinde değerlendirmeye alınmalıdır. Ömer Aktaş, "Siyer Ve İslâm Tarihi Bağlamında Hz. Peygamber'in Vefatı Esnasında Zırhının Bir Yahudi'de Rehin Olduğuyla İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi", *bilimname* 47 (2022/1), s. 132-133.

[132] Din İşleri Yüksek Kurulu, "Bir malın taksitli olarak birden fazla fiyatla satışa sunulması caiz midir?", (Erişim Tarihi 01.09.2022) https://kurul.diyanet.gov.tr/

1- Vadeli alım satımı yapılan bedellerin her ikisinin aynı cins ya da sınıftan ribevî varlık olmaması gerekir. Örneğin altın ve gümüş birbiriyle vadeli değiştirilemez. Yani bu hususta sarf akdi kurallarına[133] ve faizle ilgili hükümlere[134] riayet edilmesi gerekir.

2- Vade sebebiyle fiyata yansıtılan vade farkı, faiz olarak değerlendirilmez. Vadeli alım satım meşrûdur. Bir malın fiyatının belirlenmesinde de taraflar özgürdür. Dolayısıyla peşin fiyat ile vadeli fiyat arasında fark olup olmaması tarafların insiyatifindedir.

2.2.4. Ortaklık

Ortaklık, insanlık tarihinin en fonksiyonel finansman yöntemlerinden biridir. İnsanlar çeşitli işleri birlikte yaparak ya da sorumluluğa birlikte girerek kâr zarar paylaşımı yapmış; birbirlerini finanse etmişlerdir. Tarihte de bugün de pek çok ortaklık yöntemi geliştirmişlerdir. Bugün borsalar üzerinden dünyanın herhangi bir yerindeki şirkete ortak olmak ve istenildiği anda ortaklıktan çıkmak mümkündür. Ticarî şirketlerin çok büyük bir bölümü ortaklık yöntemiyle kurulmuş ve mevcutta ortaklıkla finanse edilmektedir. Şirketler borsa üzerinden hisse satarak kendilerine finansman temin edebilmektedirler.

Hz. Peygamber döneminde insanların finansman yöntemi olarak ortaklığı kullandıkları anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili bazı rivayetler şöyledir:

1- Hz. Peygamber'e atfen nakledilen bir haberde şu hüküm bulunmaktadır: مَنْ أَعْتَقَ شِرْكًا لَهُ فِي مَمْلُوكٍ، وَجَبَ عَلَيْهِ أَنْ يُعْتِقَ كُلَّهُ، إِنْ كَانَ لَهُ مَالٌ قَدْرَ ثَمَنِهِ، يُقَامُ قِيمَةَ عَدْلٍ، وَيُعْطَى شُرَكَاؤُهُ حِصَّتَهُمْ، وَيُخَلَّى سَبِيلُ الْمُعْتَقِ / "Köledeki hissesini azad edenin eğer kölenin tamamını azad edecek malı varsa köleyi bütünüyle azad etmesi gerekir. Köleye adil fiyat biçilir ve diğer ortaklara hisseleri ödenir. Böylece köle azad edilmiş olur".[135]

---

[133] Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bk. Arif Atalay, "Sarf Akdinde Gerçekleşen İşlemlerin Fıkhi Durumu", *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/2 (2021): 221-246.

[134] Bk. Zaınelaabıdın Hayat, "Esnaf-ı Sitte Hadisi Bağlamında Faiz Tartışmaları", Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2019.

[135] Mâlik, *Muvatta*, 2: 772; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 457; Buhârî, *Sahîh*, 3: 141; Müslim. *Sahîh*, 2: 1139; İbn Mâce, *Sünen*, 2: 844; Ebû Dâvud, *Sünen*, 4: 24.

2- Bir başka rivayette ise şu bilgi vardır: عَامَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ / "Hz. Peygamber Hayber'de çıkacak ürünü yarı yarıya paylaşmak üzere ortaklık yaptı".[136]

3- Resûlullah'a atfedilen bir rivayet ise şu şekildedir: أَنْ يَمْنَحَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ عَلَيْهِ خَرْجًا مَعْلُومًا / "Bir kimsenin kardeşine arazisini bedelsiz ektirmesi ondan ücret almasından evladır".[137]

4- Hz. Peygamber'in ashâbına arazileri nasıl değerlendirdiklerini sorduğu; onların da dörtte bir karşılığında başkalarına ektirdiklerini söyledikleri nakledilmiştir. Resûlullah'ın da "لاَ تَفْعَلُوا، ازْرَعُوهَا، أَوْ أَزْرِعُوهَا، أَوْ أَمْسِكُوهَا / Ya ekin, ya ektirin ya da öylece kalsın" buyurduğu aktarılmıştır.[138] Benzer bir rivayette insanların arazilerini yarı yarıya, üçte bire ve dörtte bire göre ektirip biçtirdikleri; Resûlullah'ın ise bunu uygun bulmadığı aktarılmıştır.[139]

5- Hz. Peygamber döneminde Medine'de hurma bahçeleri ortaklıkla değerlendirilebiliyordu. Hatta bazıları bahçenin belli bir kısmından çıkan ürünün kendisine ait olmasını şart koşuyordu. Bahçenin o bölgesi ürün verirken diğer bölgeleri ürün vermeyebiliyordu. Resûlullah bu şekilde anlaşılmasını yasaklamıştır (كُنَّا أَكْثَرَ أَهْلِ المَدِينَةِ حَقْلًا، وَكَانَ أَحَدُنَا يُكْرِي أَرْضَهُ، فَيَقُولُ: هَذِهِ القِطْعَةُ لِي وَهَذِهِ لَكَ، فَرُبَّمَا أَخْرَجَتْ ذِهِ وَلَمْ تُخْرِجْ ذِهِ، «فَنَهَاهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).[140]

6- Kurban ibadetinde de büyükbaş hayvanların ortaklaşa kesilmesi mümkündür. Nakledildiğine göre bir sefer sırasında kurban bayramı gelince sahâbîler sığır için yedi, deve için on kişi ortak kurban kesmişlerdir (كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَحَضَرَ الأَضْحَى فَاشْتَرَكْنَا فِي البَقَرَةِ سَبْعَةً، وَفِي البَعِيرِ عَشَرَةً).[141] Hudeybiye'de yedi kişinin ortak büyükbaş kurban kestikleri de nakledilmiştir (نَحَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالحُدَيْبِيَةِ البَدَنَةَ عَنْ سَبْعَةٍ، وَالبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ).[142]

---

136 Dârimî, *Sünen*, 3: 1706; Buhârî, *Sahîh*, 3: 105; Müslim, *Sahîh*, 3: 1186; Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 262. Müzâraa konusunda ayrıntılı malumat için bk. Atia Adlan, "el-Müzâraa: Hükmuhâ ve'd-Davâbitü'l-Munazzama lehâ ve Âsâruha'l-İktisâdiyye", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi = Siirt University Journal of Divinity Faculty*, 5/2 (2018): 195-228.

137 Buhârî, *Sahîh*, 3: 105; İbn Mâce, *Sünen*, 2: 823; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 11: 13.

138 Buhârî, *Sahîh*, 3: 107; Müslim, *Sahîh*, 3: 1182; Nesâî, *Sünen*, 7: 49.

139 Buhârî, *Sahîh*, 3: 107.

140 Buhârî, *Sahîh*, 3: 105.

141 Tirmizî, *Sünen*, 4: 89 İbn Huzeyme, *Sahîh*, 4: 291.

142 Ebû Dâvud, Sünen, 3: 98; Tirmizî, *Sünen*, 4: 89.

Sonuç olarak Hz. Peygamber döneminde insanların ortak iş yapma ve sonucuna ortak katlanma anlamında ortaklığı bir finansman yöntemi olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Arazilerin çıkacak mahsulü paylaşma yöntemiyle işletildiği görülmektedir. Hz. Peygamber'in bunu hoş görmediğine yönelik rivayetler ise şöyle yorumlanmıştır: Bu rivayet, arazinin ortaklık yöntemiyle ektirilmesine ya da arazinin kiralanmasına mani değildir. Çünkü bedelsiz ektirmenin evla olması bedel mukabili ektirmenin câiz olmadığı anlamına gelmez.[143] Resûlullah'ın bunu hoş görmeme sebebi insanların anlaşmazlığa düşerek çatışma yaşamalarıdır. Hz. Peygamber ashâbının ortaklık sebebiyle anlaşmazlığa düşüp çatışmalarını istememiştir. Yine cihattan uzak durmalarını da arzu etmemiş olabilir.[144] Yani ekip biçme ve buradan gelir sağlama arzusuyla cihattan kopmaları daha büyük tehlikelere yol açabileceği için Hz. Peygamber ashâbının daha çok cihada yönelmelerini istemiştir.

2.2.5. Âriyet / Kullanım Ödüncü

Âriyet, kullanım ödüncü demektir. Buna göre tüketilmeyen bir eşyanın kullanılıp tekrar geri iade edilmesine âriyet denilir. Âriyet, âriyet verenin âriyet alana bir iyiliğidir. Âriyette kullanım karşılığında bir bedel öngörülmez. Yani eşyanın kullanımı bedelsizce karşı tarafa bırakılmıştır. Eğer bu işlemde bir bedel öngörülürse işlem kiraya dönüşür.

Hz. Peygamber döneminde insanların birbirlerinin ihtiyaçlarını âriyet yöntemiyle karşıladıkları anlaşılmaktadır. Rivayetler şöyledir:

1- Resûlullah'ın Huneyn günü Safvân b. Umeyye'den birkaç zırhı ödünç istediği nakledilmiştir. Hatta bu zırhlardan bir bölümünün savaşta kaybolduğu ve Resûlullah'ın da onları tazmin etmek istediği aktarılmıştır (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعَارَ مِنْهُ أَدْرَاعًا يَوْمَ حُنَيْنٍ فَقَالَ: أَغَصْبٌ يَا مُحَمَّدُ، فَقَالَ: لَا، بَلْ عَمَقٌ مَضْمُونَةٌ).[145]

2- Hz. Peygamber'in bir tabağı âriyet olarak aldığı ancak daha sonra kaybettiği nakledilmiştir. Bunun üzerine tabağın bedelini tazmin ettiği rivayet edilmiştir (اسْتَعَارَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَصْعَةً فَضَاعَتْ، فَضَمِنَهَا لَهُمْ).[146]

---

[143] Bedrüddîn el-Aynî, *Umdetü'l-kâri şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî), 12: 169.
[144] Şemsüddîn el-Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1981), 10: 155.
[145] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 45: 606 (Şuayb el-Arnavût hadisin hasen olduğunu; ancak buradaki isnadın zayıf olduğunu ifade etmiştir); Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 296 (Elbânî hadisin sahih olduğunu belirtmiştir).
[146] Tirmizî, *Sünen*, 3: 633 (Tirmizî hadisin gayr-ı mahfûz olduğunu, Elbânî ise oldukça zayıf olduğunu ifade etmiştir); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 8: 163.

3- Âriyet konusunda genel bir kural şeklinde Resûlullah'tan şu söz nakledilmiştir: عَلَى اليَدِ مَا أَخَذَتْ حَتَّى تُؤَدِّيَ / "Kişi aldığını geri verinceye kadar ondan sorumludur."[147] Âriyette tazmin mükellefiyeti olup olmadığı konusu İslâm âlimleri arasında tartışma konusudur. Tirmizî konuyla alakalı şu değerlendirmede bulunmuştur: "Ashâp ve diğer bazı âlimler (örneğin Şâfiî ve Ahmed) âriyetin tazmin edileceğini söylerken başka bazı sahâbîler ve âlimler (örneğin Sevrî, Kufe ehli ve İshâk) ise kasıt, kusur ve şarta muhalefet yoksa tazmin edilmeyeceğini ifade etmişlerdir."[148]

4- Hz. Peygamber'den şöyle bir hadis nakledilmiştir: الْعَوَرُ مُؤَدَّاةٌ، وَالْمِنْحَةُ مَرْدُودَةٌ، وَالدَّيْنُ مَقْضِيٌّ، وَالزَّعِيمُ غَارِم / "Âriyet geri verilmelidir. Borç ödenmelidir. Kefil de borçludur."[149]

Sonuç olarak Hz. Peygamber döneminde insanların birbilerine âriyet vererek ihtiyaçlarını karşıladıkları görülmektedir. Âriyet alınan eşyanın tahrip edilmeden geri verilmesi gerekir. Âriyet verenin iyiliğine karşılık âriyet alanın da erdemli davranması, eşyaya zarar vermemesi ve verdiyse tazmin etmesi icap eder.

2.2.6. Yatırım Vekâleti

İnsanlar bazı işlerinde kendileri adına işi yürütmeleri için başka kimseleri vekil tayin edebilirler. Bu vekil kılma işi hemen hemen hayatımızın her safhasında karşımıza çıkabilmektedir. İnsanların bütün işlerini bizzat kendilerinin takip etmesi imkânsızdır. Dolayısıyla vekâlet hayatın bir gerçeğidir ve insan için zorunluluktur. Sonuç olarak vekâlet, kişinin belirli bir tasarrufta bir başka kişiyi kendi yerine koymasıdır. İslâmiyet'te vekâlet oldukça geniş bir çerçevede ele alınmış ve mübah görülmüştür. Hatta İslâmiyet'te bazı ibadetler bile vekâletle yapılabilmektedir. Dolayısıyla ticarî işlemlerde de vekâletin kullanılmış olması tabiidir.

Hz. Peygamber döneminde de birçok insan işlerini halletmesi için vekâlet yöntemini kullanmıştır. Hz. Peygamber'den gelen rivayetler şu şekildedir:

1- Hz. Peygamber, savaş amacıyla Medine'den ayrılmak zorunda kaldığında yerine bazı sahâbîleri vekil olarak bırakmıştır. Bu sahâbîler Resûlullah dönene kadar

[147] İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 4: 316; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 33: 277; Dârimî, *Sünen*, 3: 1691; İbn Mâce, *Sünen*, 2: 802 (Elbânî hadisin zayıf olduğunu söylemiştir); Tirmizî, *Sünen*, 3: 558.
[148] Tirmizî, *Sünen*, 3: 558.
[149] Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 296 (Elbânî hadisin sahih olduğu hükmünü vermiştir).

Medine'nin her türlü işini yürütmüşlerdir. Örneğin Hz. Peygamber'in İbn Ümmü Mektûm'u Medine'de iki defa kendisine vekîl kıldığı nakledilmiştir (أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَخْلَفَ ابْنَ أُمِّ مَكْتُومٍ عَلَى الْمَدِينَةِ مَرَّتَيْنِ).[150]

2- Hz. Peygamber zekât toplamak üzere bazı sahâbîleri görevlendirirdi. Bunlar kendilerine verilen vekâletle zekâtı toplarlardı. Resûlullah'ın bu konuda şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "الْعَامِلُ عَلَى الصَّدَقَةِ بِالْحَقِّ كَالْغَازِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ، حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى بَيْتِهِ / Adaletle zekât âmilliği görevini yerine getiren evine dönene kadar Allah yolunda cihad eden gibidir."[151]

3- Hz. Peygamber vekâlet vererek görevlendirdiği kişilerin kendilerine takdir edilen ücret dışında fazladan bir şeyler almaya çalışmamalarını özellikle emretmiştir. Nakledildiğine göre şöyle buyurmuştur: مَنِ اسْتَعْمَلْنَاهُ عَلَى عَمَلٍ فَرَزَقْنَاهُ رِزْقًا، فَمَا أَخَذَ بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ غُلُولٌ / "Kendisine görev verip ücret takdir ettiklerimiz eğer bundan daha fazlasını alırlarsa bu hırsızlığa girer."[152]

4- Rivayet edildiğine göre Resûlullah sahâbîden birine bir dinar vererek kurbanlık koç almaya gönderdi. O da çarşıdan bir dinara bir kurbanlık satın aldı. Daha sonra onu iki dinara sattı. Geri dönüp bir dinara koç satın aldı. Böylelikle Resûlullah'a bir dinar ve bir koçla döndü. Resûllullah dinarı tasadduk etti ve ticaretinin bereketli olması için Allah'a dua etti. Öyle ki artık toprak alsa kâr sağlıyordu.[153] Bu rivayetten anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber sadece kurban alması için vekil kıldığı sahâbînin yetkisizce kendisi adına ticaret yapıp gelir sağlamasını da onaylamıştır.

5- Benzer bir rivayette de Urve el-Bârıkî, Resûlullah'ın kurbanlık alması niyetiyle kendisine bir dinar gönderdiğini; onun da bir dinarla iki kurbanlık aldığını; sonra bunlardan birini bir dinara sattığını ve Resûlullah'a bir dinar ve bir kurbanlık teslim ettiğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber de ona ticaretinin bereketli olması için dua etmiştir. Nakledildiğine göre Urve el-Bârıkî sonraki ticaret hayatında oldukça başarılı olmuş ve

[150] İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 2: 27; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20: 307 (Şuayb el-Arnavût isnadının hasen olduğunu belirtmiştir); Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 131 (Elbânî hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir).
[151] İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 2: 430; İbn Mâce, *Sünen*, 1: 578; Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 132 (Elbânî hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir).
[152] Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 134 (Elbânî hadisin sahih olduğunu söylemiştir); İbn Huzeyme, *Sahîh*, 4: 70.
[153] Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 256 (Elbânî hadisin zayıf olduğunu ifade etmiştir).

Kûfe'nin en zenginlerinden biri olmuştur (أَعْطَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِينَارًا يَشْتَرِي بِهِ أُضْحِيَّةً، أَوْ شَاةً فَاشْتَرَى شَاتَيْنِ فَبَاعَ إِحْدَاهُمَا بِدِينَارٍ فَأَتَاهُ بِشَاةٍ وَدِينَارٍ فَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ فِي بَيْعِهِ كَانَ لَوِ اشْتَرَى تُرَابًا لَرَبِحَ فِيهِ)[154]

6- Rivayete göre kapısına büyük kaya parçası düşen bir mağarada mahsur kalan üç arkadaş, kurtulmak ümidiyle en güzel amellerini söyleyerek Allah'tan yardım istemişlerdir. Bunlardan biri de çalıştırdığı işçisinin parasını kendisine teslim edemediğini; ancak bu parayı yıllar içinde geliştirip artırdığını ve yıllar sonra ona daha fazlasıyla verdiğini söylemiştir. Bu da esasen vekil olmayan bir kişinin başkası namına işlem yapabileceğinin delili sayılmıştır.[155]

Sonuç olarak gelen rivayetlerden de anlaşıldığına göre Hz. Peygamber bizzat tasarruf sahibi olduğu işlerde bir başkasını kendi yerine vekil tayin etmiştir. Hatta vekil kılmadığı kimselerin yetkisiz temsillerine dahi izin vermiş; yaptıkları ticaret için kendilerine dua etmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki finansal işlemler için bir başkasını vekil kılmak câiz olup böylece finansman temin etmek mümkündür. Vekil, dürüst davranmalı ve kendisi için takdir edilen ücretin üstünde bir şeyi müvekkilinden habersiz almamalıdır.

Yatırım vekâleti günümüzde de finansman temini için kullanılmaktadır. Bu yöntemlerle devasa hacimde bir sermaye ticarî hayata katılmakta ve üretime kanalize edilmektedir. İnsanlar kendilerinin işletemediği az ya da çok fonu çeşitli kuruluşlar vasıtasıyla ticarete sokmakta ve gelir sağlamaktadırlar. Burada dikkat edilmesi gereken husus vekilin yapacağı ticaretin İslâm dininde mübah görülüyor olması ve vekilin müvekkiline zarar verecek işlemlerden uzak durmasıdır. Vekil, emindir ve kastı, kusuru ve şarta muhalefeti yoksa zarardan sorumlu değildir.

2.2.7. Kira

İnsanlar bir varlığın mülkiyetine sahip olabilecek malî güce ulaşamayabilirler. Bir varlığın mülkiyetine sahip olanlar da o varlığı bizzat kullanamayabilirler. Örneğin bir binanın mülkiyetine sahip olanlar o binayı bizzat ticarî amaçla kullanamayabilirler. Yani o binada kendileri ticaret yapamayabilirler. Bu gibi hallerde insanlar kira usulüyle birbirlerini finanse edebilmektedirler. Mülk sahibi varlığını bir başkasına kiraya verip

---

[154] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 32: 100; Buhârî, *Sahîh*, 4: 207; Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 256; Tirmizî, *Sünen*, 3: 551.

[155] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 10: 182; Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 256. Elbânî hadisin problemli isnadlarına işaret etmiştir. Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'd-daîfe* (Riyad: Dâru'l-Maârif, 1992), 14: 15.

kira geliri sağlarken kiracı da mülkü satın alacak parası olmadığı halde o mülkte kiracı sıfatıyla düşük bir ücretle ticaret yapabilmektedir.

Bir menfaatin ücret karşılığında başkasının kullanımına temlik edilmesine kira denilir. Yani kira, belirli bir mal veya hizmetten bir bedel karşılığında faydalanmaktır. Kira, insanlık tarihinin oldukça eski bir finansman yöntemidir. İnsanlar, tarih boyunca menkul ya da gayrımenkul varlıklarını kiraya vererek kira geliri sağlamış; kiracılar da o varlıkları satın almaya ayıracakları fonu ticarete yönlendirerek gelir sağlamışlardır. Bugün de insanların çok büyük bir bölümü evlerini, arabalarını, dükkânlarını ya da emeklerini kiraya vermiş bulunmaktadırlar. Bütün işçiler ve memurlar aslında emeklerini kiraya vermiş kesimlerdir. Hâsılı kira, insan hayatının en fonksiyonel finansman yöntemlerinden biridir.

Bu konuda Hz. Peygamber dönemine ait bilgiler taşıyan rivayetler şu şekildedir:

1- Hz. Peygamber döneminde arazilerin sulak ve verimli kısımlarından çıkan mal karşılığı kiraya verildiği; Resûlullah'ın da bunu uygun bulmayarak altın ve gümüş bedel mukabili kiraya verilmesini emrettiği nakledilmiştir. (كُنَّا نُكْرِي الْأَرْضَ بِمَا عَلَى السَّوَاقِي مِنَ الزَّرْعِ وَمَا سَعِدَ بِالْمَاءِ مِنْهَا، فَنَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ، وَأَمَرَنَا أَنْ نُكْرِيَهَا بِذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ).[156] Benzer bir rivayette araziden çıkacak ürün karşılığı kiralama halinde ürünün olmaması durumunda tarafların anlaşmazlığa düştüğü ve zarar gördüğü için kiralamanın altın ve gümüş karşılığı olması gerektiği vurgulanmıştır.[157]

2- Nakledildiğine göre savaşta elde edilecek ganimetten pay vermek üzere at kiralanabilmiştir. Savaş sonrasında elde edilen ganimet at sahibiyle paylaşılmak istendiğinde o kişi bunu kabul etmeyerek âhiret sevabını umduğunu ifade etmiştir.[158]

3- Medineli Hamza b. Amr el-Eslemî develerini kiraya vererek geçimini temin ettiğini söyleyince Resulullah ses çıkarmamıştır.[159]

4- Hz. Peygamber'in emeğini kiraya verenler hakkında sarfettiği şu söz, İslâm'ın hak ve adalete verdiği önemi veciz bir şekilde ifade etmektedir: أَعْطُوا الْأَجِيرَ أَجْرَهُ، قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرَقُهُ / "İşçiye ücretini teri kurumadan veriniz."[160] Buradan da anlaşılmaktadır ki

[156] Mâlik, *Muvatta*, 2: 711; Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 258; Bezzâr, Müsned, 3: 288.
[157] Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 258. Ayrıca bk. Nesâî, *Sünen*, 7: 50.
[158] Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 55 (Elbânî hadis için zayıf hükmü vermiştir).
[159] Ebû Dâvud, *Sünen*, 2: 316 (Elbânî hadis için zayıf hükmü vermiştir).
[160] İbn Mâce, *Sünen*, 2: 817 (Elbânî hadis hakkında sahih hükmü vermiştir).

kiracılar, kiraladıkları varlıkların bedelini günü saati geldiğinde tam olarak ödemelidirler. Özellikle işçilere maaşları tam ve gününde ödenmelidir. "مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ / Borcu gereksizce geciktirmek zulümdür."[161]

Sonuç olarak kira bir varlığın kullanılmasını sağlamak ya da bir işi başkasına yaptırmak anlamında tam bir finansal işlemdir. Kira bedeli peşin olabileceği gibi vadeli de olabilmektedir. Böylece insanlar paraları olmasa da bir varlığı kiralayarak ya da bir işi yaptırarak bedelini vadede ödeyebilmektedirler. Örneğin işçiler peşin bedelle çalışabildikleri gibi çalıştıktan sonra da ücretlerini alabilmektedirler. Gayrımenkul kiraları peşin olabildiği gibi taksitli ya da vadeli de olabilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus kira bedelinin belirli olması ve zamanında ödenmesidir.

2.2.8. İstisnâ'

İnsanların bir ürünü ürettirmek adına yaptıkları anlaşmalardan biri de istisnâdır. İstisnâ', bir kişinin bedeli karşılığında önceden özellikleri belirlenmiş bir malı imal etmesi için başkasıyla anlaşmasıdır. Bu işlemde üretici taraf iş ile alakalı bütün masrafları kendisi üstlenir. İşveren ise yalnızca ücreti yüklenir. Üretici nitelikleri anlaşmada belirlenmiş ürünü vaktinde üretmekle sorumludur. Örneğin bir bina yapımı, dolap imali ve makine üretimi istisnâ' akdinin konusudur. Binayı yapacak müteahhit bina yapımıyla alakalı bütün hesaplamaları yaparak işverene işin bedelini söyler. İşverenin mükellefiyeti bu bedeli anlaşılan vadelerde ödemektir. Müteahhitin yükümlülüğü de anlaşmadaki şartlara uygun şekilde işi yapmaktır.

Hz. Peygamber döneminde de istisnâ' akdinin yapıldığına yönelik rivayetler mevcuttur:

1- Hz. Peygamber'in siparişle Mescid-i Nebevî için bir minber yaptırdığı rivayet edilir (بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى امْرَأَةٍ: مُرِي غُلَامَكِ النَّجَّارَ، يَعْمَلْ لِي أَعْوَادًا، أَجْلِسُ عَلَيْهِنَّ).[162] Hatta nakledildiğine göre daha evvel Resûlullah'ın yanında namaz kıldığı ağaç parçası, minberden sonra inilti sesleri çıkarmıştır (كَانَ جِذْعٌ يَقُومُ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا وُضِعَ لَهُ الْمِنْبَرُ سَمِعْنَا لِلْجِذْعِ مِثْلَ أَصْوَاتِ الْعِشَارِ حَتَّى نَزَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهِ).[163]

---

[161] Mâlik, *Muvatta*, 2: 674.
[162] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 37: 512-513; Buhârî, *Sahîh*, 1: 97; Müslim, *Sahîh*, 1: 386; Ebû Dâvud, *Sünen*, 2: 307-308.
[163] Buhârî, *Sahîh*, 2: 9.

Sonuç olarak istisnâ‘ akdi de ticarî bir sözleşme olması hasebiyle meşrûdur ve finansman sağlamaya da uygundur. Bu işlemin finansmanla alakasının bir yönü istisnâ‘ bedelinin peşin olmak zorunda olmamasıyla ilgilidir. Yani vadeli bedelle istisnâ‘ akdi yapıldığında insanlar ihtiyaç duydukları varlığa hemen ulaşmakta ve bedelini vadeli şekilde ödeyebilmektedirler. Böylece bir nevi finansman sağlamış olurlar. Peşin bedel ile vadeli bedel arasında fark olması dinen bir problem teşkil etmemektedir. Aynı şekilde istisnâ‘ akdi peşin bedelle de olabilir. Bu durumda üretici peşin bedel alarak finansmana ulaşmakta ancak işi vadede teslim etmektedir. Günümüzde pek çok üretim aslında bu yöntemlerle yapılmakta ve finanse edilmektedir. Nice müteahhitler henüz üretmedikleri daireleri peşin bedelle satarak üretimlerini finanse etmektediler. İnsanlar da henüz üretilmemiş varlıklar için peşin bedel ödediklerinden daha ucuza o varlığı satın almış olmaktadırlar. Burada dikkat edilecek husus yapılacak üretimin niteliklerinin tam olarak belirlenmesi ve bedelinin gününde eksiksiz ödenmesidir.

2.2.9. Hibe

Bir malın karşılık beklenmeksizin başkasının mülkiyetine geçirilmesidir. Hibe, karşılığını yalnızca Allah'tan umarak bağışta bulunmaktır. Yani Allah'ın vermiş olduğu nimetleri başka insanlarla paylaşmaktır. İnsanoğlu her ne kadar cimrilik gibi zaafları olan bir varlık olsa da cömertlik gibi erdemleri de vardır. Bazı insanlar yardıma muhtaç olanlara vermekten mutlu olur. Her gün yüzlerce hatta binlerce vakıf, muhtaçlara yardım eder. Milyonlarca öğrenciye karşılıksız burslar verilir. Hâsılı hibe insanlığın en önemli finansman yöntemlerinden biridir.

İslâm dini varlığın paylaşılmasını emreden ya da en azından tavsiye eden bir dindir. Kur'ân-ı Kerîm, yoksullara, muhtaçlara, yolda kalmışlara, yetimlere ve kölelere yardım emirleriyle ve istekleriyle doludur. Bu anlamda İslâm toplumlarında genel bir fakirlik yoksa aşırı yoksullar korunmalı ve desteklenmelidir. Fakirlerin temel yaşam gereksinimleri ya zenginlerce ya da devlet tarafından mutlaka karşılanmalıdır.

Hibe ile alakalı Hz. Peygamber'den gelen rivayetler şu şekildedir:

1- Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kim bir kardeşinin ihtiyacını giderirse Allah da onun ihtiyacını giderir. (وَاللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا

كَانَ فِي عَوْنِ أَخِيهِ)"[164] Bu hadis müslüman ahlâkının en temel ilkelerinden biri haline gelmiş ve bu metin hattatlarca levhalara yazılarak evlerin en güzel yerlerine asılmıştır.

2- Nakledildiğine göre Resûlullah "Kim zor durumda olan borçluya mühlet verir veya borcunun tamamını yahut bir kısmını bağışlarsa Allah onu hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde arşının altında gölgelendirir." buyurmuştur (مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا، أَوْ وَضَعَ لَهُ، أَظَلَّهُ اللَّهُ يَوْمَ القِيَامَةِ تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ).[165]

3- Hadis kaynaklarında geçtiğine göre Hz. Peygamber "Bağışından dönen kimse kusmuğunu yalayan köpek gibidir." demiştir (فَإِنَّ الَّذِي يَعُودُ فِي صَدَقَتِهِ كَالْكَلْبِ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ).[166]

4- Bir rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bir kimsenin verdiği hediye veya bağıştan dönmesi helal değildir. Ancak babası çocuğuna verdiğini geri alabilir." (لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُعْطِيَ عَطِيَّةً أَوْ يَهَبَ هِبَةً فَيَرْجِعَ فِيهَا إِلَّا الْوَالِدَ فِيمَا يُعْطِي وَلَدَهُ)[167]

5- Rivayete göre bir yolculuk esnasında Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, binmiş olduğu hırçın deveyi zaptedemiyor ve deve hızlıca koşup kafilenin başına geçiyordu. Hz. Ömer de hemen deveyi durdurup arka tarafa doğru sürüyordu. Bu hali gören Hz. Peygamber, Hz. Ömer'e "Bu hırçın deveni bedeli karşılığında bana satar mısın?" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer hemen "Senindir ey Allah'ın Resûlü" dedi. Hz. Peygamber sözünü tekrarlayarak deveyi bedeli mukabilinde kendisine satmasını söyledi. Hz. Ömer de emre uyarak deveyi sattı. Hz. Peygamber de Abdullah b. Ömer'e seslenerek: "Deve artık senindir. Dilediğin gibi kullanabilirsin" (هو لك يا عبد الله بن عمر) buyurdu.[168]

6- Bir sefer dönüşünde Hz. Peygamber, Câbir b. Abdullah'ın zayıf düşmüş devesini kendisine satmasını söylemiştir. Medine'ye varınca da parasını ödemiş ve ardından "Deve de para da senindir" (الثَّمَنُ وَالجَمَلُ لَكَ)söyleyerek devesini ona hibe etmiştir.[169]

7- Bedir savaşından sonra Sa'd b. Ebû Vakkâs Hz. Peygamber'e elinde bir kılıçla gelerek kılıcı kendisine hibe etmesini istedi. Hz. Peygamber de "Bu kılıç ne senindir ne de benimdir" diyerek ganimet mallarının paylaştırılmadan önce hibe yapamayacağını

---

[164] Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, 4: 183; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 13: 130 (Şuayb el-Arnavût hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir).
[165] Tirmizî, *Sünen*, 3: 591 (Tirmizî hadis hakkında hasen sahih, Elbânî sahih hükmü vermiştir). Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 548 (Şuayb el-Arnavût buradaki isnadı oldukça zayıf diye nitelemiştir).
[166] Mâlik b. Enes, *Muvatta*, 1: 182; Humeydî, *Müsned*, 1: 459; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 4: 421; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 380 (Şuayb el-Arnavût hadisi sahih olarak vasfetmiştir); Ebû Dâvud, Sünen, 3: 291 (Elbânî hadis hakkında sahih hükmü vermiştir).
[167] Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 291 (Elbânî hadis hakkında sahih hükmü vermiştir).
[168] Humeydî, *Müsned*, 1: 545; Buhârî, *Sahîh*, 3: 65.
[169] Buhârî, *Sahîh*, 4: 30.

söyledi. Bunun üzerine Enfâl Sûresinin şu ayetleri nâzil oldu: "Sana ganimetler hakkında soruyorlar de ki ganimetler Allah'a ve Resûlüne aittir."[170] Bunun üzerine Hz. Peygamber, Sa'd b. Ebu Vakkâs'ı çağırarak "Sen istediğin vakit kılıcı sana verme yetkisine sahip değildim ama şimdi bana yetki verildi. Kılıç senindir." diyerek kılıcı ona hibe etti (إِنَّكَ سَأَلْتَنِي وَلِيسَ لِي، وَإِنَّهُ قَدْ صَارَ لِي وَهُوَ لَكَ).[171]

8- Hz. Osman'ın Rûme Kuyusunu satın alarak insanların faydalanması için hibe etmesi de Hz. Peygamber dönemindeki en güzel bağış örneklerinden biridir (ثُمَّ قَالَ أُذَكِّرُكُمْ بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمُونَ أَنَّ رُومَةَ لَمْ يَكُنْ يَشْرَبُ مِنْهَا أَحَدٌ إِلَّا بِثَمَنٍ فَابْتَعْتُهَا فَجَعَلْتُهَا لِلْغَنِيِّ وَالفَقِيرِ وَابْنِ السَّبِيلِ؟ قَالُوا: اللَّهُمَّ، نَعَمْ). [172] Hz. Osman'ın bu hibesini kendisini evinde muhasaraya alıp daha sonra şehit edenlere söylemesi ayrıca hüzün vericidir.

Sonuç olarak hibe de insanların ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir finansman kaynağıdır. İslâm mal sahibi olanların ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmasını tavsiye ederek hem ihtiyaç sahibinin ihtiyacını karşılamayı hem de müslümanlar arasındaki uhuvvetin artmasını hedeflemiştir. Yüzyıllar boyunca az ya da çok, sistemli ya da amatörce milyarlarca insan yardımlaşmakta ve birbirlerine hibede bulunmaktadır. Varlığından vermek, fakiri gözetmek ve komşusu açken tok yatmamak müslümanların en temel vasfıdır; öyle olmalıdır. Günümüzde de hibe, vakıf ve derneklerin ekonomik giderlerini karşılamada önemli bir enstirümandır. Yüzlerce hatta binlerce vakıf ve dernek insanların gönüllü bağışlarıyla faaliyetlerini icra etmektedir.

2.2.10. Umrâ ve Rukbâ

Umrâ bağışlayan ve kendisine bağış yapılan kimsenin ölümüyle son bulan bir hibe çeşididir. Hattâbî'nin (ö. 388) umrâ hakkında yaptığı niteleme şöyledir: "Umrâ, bir kimsenin muhatabına bu evi ömrünün sonuna kadar senin kullanımına hasrettim."[173] İslâm âlimleri umrâ olarak hibe edilen varlığın kendisine hibede bulunulan kişinin ölmesi halinde vârislerine miras kalıp kalmayacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir.[174] Rukbâ da umrâ gibi bir hibe türüdür. Fakat bunda karşı tarafa şu söylenmektedir: "Eğer ben senden evvel ölürsem evim senindir. Eğer sen benden önce ölürsen ev benimdir."[175] Bu ifadeyle

[170] (Kur'ân-ı Kerîm, Enfâl, 8/1).
[171] Tirmizî, *Sünen*, 5: 268 (Hadis hakkında Tirmizî de Elbânî de hasen sahih hükmü vermiştir).
[172] Tirmizî, *Sünen*, 5: 625 (Tirmizî hadisi hasen sahih, Elbânî sahih diye nitelemiştir).
[173] Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd, *Meâlimü's-sünen*, (Halep: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1932), 3: 174.
[174] Hattâbî, *Meâlim*, 3: 174.
[175] Kirmânî, Muhammed b. Yûsuf, *el-Kevâkibü'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1981), 11: 147.

yapılan hibenin ya da söz konusu şartın geçerliliği konusunda İslâm âlimleri arasında ihtilaf vardır. İbnü'l-Mülakkin (ö. 804) umrâ ve rukbâ konusunda şunu ifade etmiştir: "Bu konudaki hadis, hibede bulunup kabzedilen hibeyle alakalı şart koşma konusunda bir aslî delildir. Sonuç şudur: Hibe câiz, şart batıldır."[176] Rukbâ Araplar tarfından bilinen ve cahiliye devrinde de uygulanan bir yardım yöntemidir.

Bu konu hakkında Hz. Peygamber'den aktarılan bilgiler şu şekildedir:

1- Hz. Peygamber'den şöyle bir söz nakledilmiştir: "Umra kendisine bağışlanan kimsenindir. (الْعُمْرَى لِمَنْ وُهِبَتْ لَهُ)"[177]

2- Rivayete göre Hz. Peygamber "Kim birisine ömür boyu sürecek şekilde bir evi bağışlarsa artık o ev bağışlanan kişinin ve varislerinin olur. (من أُعْمِرَ عُمْرَى فهيَ لهُ ولِعَقِبِهِ يَرِثُها من يرِثُهُ من عقِبِهِ)"[178]

3- Nakledildiğine göre Resûlullah'ın umrâ ile ilgili uygulaması şöyledir: "Bu mal senin ve çocuklarınındır" denilerek umrâ yapılırsa mal bağışlanananın ve çocuklarının olur. Yoksa "Bu mal hayatta olduğun müddetçe senindir" denirse o mal sahibine döner (إِنَّمَا الْعُمْرَى الَّتِي أَجَازَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنْ يَقُولَ: «هِيَ لَكَ وَلِعَقِبِكَ» فَأَمَّا إِذَا قَالَ: «هِيَ لَكَ مَا عِشْتَ» فَإِنَّهَا تَرْجِعُ إِلَى صَاحِبِهَا).[179]

4- Rivayete göre Resûlullah "Umrâ câizdir. (العُمرى جائزةٌ)" buyurmuştur.[180]

5- Başka bir rivayette ise "Umrâ bağışlananın ehline mirastır. (الْعُمْرَى مِيرَاثٌ لِأَهْلِهَا)"[181] buyurulmaktadır.

Sonuç olarak gelen bu rivayetlerden de anlaşılmaktadır ki Hz. Peygamber döneminde insanlara yardım vb. amaçlarla umrâ ya da rukbâ kökünden gelen kelimelerle bir mal bırakılabiliyordu. Anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber bu türden hibelerde koşulan ömür şartını batıl sayarak hibeyi bütünüyle geçerli saymıştır. Bununla birlikte İslâm âlimleri umrâ ve rukbânın teferruatı hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Hâsılı umrâ ve

---

[176] İbnü'l-Mülakkin, Sirâcüddîn Ebû Hafs, *et-Tavdîh li şerhi'l-Câmii's-sahîh*, (Dımeşk: Dâru'n-Nevâdir, 2008), 16: 415.
[177] Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, 3: 265; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 22: 146 (Şuayb el-Arnavût hadis hakkında sahih hükmü vermiştir); Müslim, *Sahîh*, 3: 1246; Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 294.
[178] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 23: 156 (Şuayb el-Arnavût hadis hakkında sahih hükmü vermiştir); Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 294; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6: 195.
[179] Ebû Dâvud, *Sünen*, 3: 294 (Elbânî hadis hakkında sahih hükmü vermiştir).
[180] Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, 2: 307; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 4: 509; Müslim, *Sahih*, 3: 1247.
[181] İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 4: 509; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15: 338; Müslim, *Sahih*, 3: 1248.

rukbâ ile fakir ve kimsesizler geçimleri için gerekli olan finansman kaynağını elde ederek yaşamlarını daha kolay bir şekilde sürdürebiliyorlardı.

SONUÇ

İnsan hayatı finansman üzerine kuruludur. Çünkü insan, yaşamak için pek çok şeye muhtaçtır ve bunları kendi başına karşılaması imkânsızdır. İnsanın, yiyecek, içecek, giyecek, barınak, tefrişat, binit, sağlık, güvenlik ve eğitim gibi temel ihtiyaçları yanında lüks, kalite, güzellik, eğlence ve rahatlık gibi arzuları da vardır. Hatta insan sosyal bir varlık olduğu ve aile kurduğu için sadece kendisinin değil eşinin, anne babasının, çocuklarının ve akrabalarının da ihtiyaçlarını gözetmek zorundadır. Ayrıca insan, bir şehirde yaşadığı ya da bir devletin yurttaşı olduğundan onların da taleplerini karşılamak; vergisini vermek zorundadır. Hâsılı insan, hayatı boyunca bütün bu gereksinimlerini karşılamak için finansman bulmak zorundadır. Finansman teminindeki başarısı, kaliteli bir hayat yaşamasında doğrudan etkilidir. İnsanların büyük bölümü finansman sağlamaktaki başarısızlığı sebebiyle yoksulluk hatta açlık sınırının altında yaşam sürmekte; başkalarının yardımı olmadan yaşam sürdürememektedir.

Hz. Peygamber de bir insan olarak bireysel finansman ihtiyacı duymaktaydı. O da diğer insanlarla aynı şeylere muhtaçtı. Onun da bir ailesi ve çocukları vardı ve onların gereksinimlerini karşılamak zorundaydı. Peygamberlik sonrası ashâbının ve ailelerinin ihtiyaçlarını da düşünmek durumunda kalmıştı. Hatta Medine'de kurduğu yönetimle idaresi altındakilerin ve yaptığı savaşların finansmanını da bulmak zorundaydı. Yani Resûlullah'ın gereksinim duyduğu finansman normal bir aile reisine göre çok daha büyük boyutlardaydı.

Hz. Peygamber'in sünneti, onun olaylara bakışını, hayatı algılayışını, içinde bulunulan durumlara bulduğu çıkış yollarını, olgulara karşı davranış biçimini, hâsılı İslâm'ın ve Kur'ân'ın pratik halini yansıtmaktadır. Yaşadığı hayatla yeryüzünde milyarlarca müslümana örneklik teşkil eden Resûlullah'ın finansman ihtiyacı karşısında takındığı tavır ve bulduğu çözümler de elbette günümüz müslümanları için değer ifade etmektedir. Çünkü bugün bütün dünya insanları gibi müslümanlar da hayatları boyunca finansman peşinde koşmakta; muhtaç oldukları şeyleri elde etmenin yollarını aramaktadır. Hülasa günümüz müslümanları için en önemli sorulardan biri Hz. Peygamber bugün yaşasaydı nasıl finansman sağlardı ya da nasıl bir ihtiyaç ahlâkı ortaya koyardı.

Hz. Peygamber dönemi nazar-ı itibara alındığında görülmektedir ki İslâmiyet'te hükümler tedricî olarak vaz edilmiştir. Sosyal dokunun konulacak hükümleri, verilecek emirleri ve koyulacak yasakları kabullenebilmesi ve tatbik edebilmesi gözetilmiştir. İnsanların hayatlarında büyük olumsuz etkiler meydana getirecek hükümler mümkün olduğunca yavaş yavaş bildirilmiştir. İçki yasağındaki tedricîlik ile savaşılacak düşman sayısındaki değişime yönelik âyetler ilk etapta akla gelen örneklerdir. Faiz hakkındaki âyetler da tedricîliğe güzel bir örnektir. Faiz, her ne kadar sonradan büyük günahlar arasında sayılarak ağır bir dille yasaklanmış olsa da Hz. Peygamber döneminin önemli bir bölümünde serbesttir ve bir finansal enstirüman olarak kullanılmıştır. Faiz, insanlar faizsiz finansman sağlayabilir hale geldiklerinde yasaklanmıştır.

Hz. Peygamber dönemi finansman ihtiyacı ve bu ihtiyacın karşılanmasına yönelik yöntemler iki başlık altında toplanmıştır. Hz. Peygamber'in bir siyasî lider veya toplum önderi ya da komutan olarak yönettiği insanların genel finansman ihtiyacını karşılaması ile insanların kendi aralarında bireysel finansman gereksinimlerini karşılamaları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Görülmüştür ki Resûlullah dönemi genel finansman ihtiyaçlarının en önemlileri yoksulların hayatî gereksinimlerinin karşılanması ile savaş için hazırlıklardır. Bu durum Hz. Peygamber'in ve ashâbının nasıl zor koşullarda cihat ettiğini göstermesi bakımından mühimdir. Genel finansman ihtiyacı içinde hicret, gıda, su, barınma ve köle azadı gibi hususlar da önemli bir yer işgal etmiştir. Genel finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla kullanılan yöntemler ise muâhat, tasadduk, zekât, cizye, borçlanma, kefâret, fidye, ganimet, ortaklık ve toprak reformu olarak tespit edilmiştir. Bireysel finansman ihtiyacının karşılandığı yöntemler olarak ise karz, selem, vadeli satım, ortaklık, âriyet, yatırım vekâleti, kira, istisnâ', hibe ve umrâ olarak görülmüştür. Buradan çıkarılan temel sonuç şudur:

1- Hz. Peygamber döneminde zekât, müslümanlardan, cizye ise gayrımüslimlerden alınan vergi olarak işlev görmüş ve yoksulların ihtiyaçları için kullanılmıştır.

2- Ganimetler önemli bir finansman kaynağı olmuştur. Çünkü Hz. Peygamber'in Medine dönemi neredeyse bütünüyle cihatla geçmiş; önce ordu techiz edilip savaşa gönderilmiş ardından alınan ganimetler mücahitler arasında pay edilmiştir.

3- Toplum yardımlaşma, dayanışma, paylaşma, yardımseverlik ve diğerkâmlık gibi erdemlere sahip kılınmak istenmiş; bu amaçla Kur'ân'da sık sık tasadduk ve infak gibi yüce davranışlara davet edilmiştir.

4- Faizle borçlanma toplumun ihtiyaçları sebebiyle olsa gerek Hz. Peygamber'in hayatının büyük bölümünde serbesttir. Ancak Resûlullah'ın vefatına yakın faiz ağır bir dille yasaklanmıştır. Buna mukabil fazsiz borç övülmüş ve imkânı olanların karz-ı hasen vermesi talep edilmiştir.

5- Finansman özelliği bulunan ticarî yöntemler ise mubah görülmüş ve kullanılmıştır. "Faiz yasak ticaret serbest" yaklaşımından finansman ihtiyacına çözüm için de istifade edilmiştir.

Bu çalışmada tespit edilen en önemli olgulardan biri de Hz. Peygamber'in müslüman topluma kazandırmak üzere yoğun çaba sarfettiği görülen ihtiyaç ahlâkıdır. Bu noktada "Kanaat bitmez tükenmez bir hazinedir" ilkesiyle hareket edip ihtiyaçlılığı sınırlamak; "İsraf edenler şeytanın kardeşleridir" âyeti gereğince varlığı gereksiz tüketmemek; "Mütevâzı olanı Allah yüceltir" ve "Allah kibirlenenleri sevmez" esaslarına imtisâlen kibirden uzaklaşmak ve toplumun genel ortalamasından ayrılmamak; "Kadere iman eden kederden emin olur" düsturundan hareketle Allah'ın takdir ettiğine rıza göstermek; "Sabreden kazanır" anlayışı mûcibince imtihana sabretmek ve "Her hale şükür" kuralına uymak suretiyle şükürden ayrılmamak tavsiye edilmiştir. Hâsılı müslüman tamahkârlıktan, açgözlülükten, hasetten, kıskançlıktan, birktirme hastalığından, israftan, malını saçıp savurmaktan, kibirden, böbürlenmekten, başkalarını hakir görmekten, isyankârlıktan, şükürsüzlükten ve sabırsızlıktan uzak olmak durumundadır.

KAYNAKÇA

Acar, Cafer. "Risalet Dönemine Ganimet ve Yağmacılık Bağlamında Üç Kavram - Nühbe-Gulûl-Seleb", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/13 (2017): 1-16.

Adlan, Atia. "el-Müzâraa: Hükmuhâ ve'd-Davâbitü'l-Munazzama lehâ ve Âsâruha'l-İktisâdiyye". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi = Siirt University Journal of Divinity Faculty*, 5/2 (2018): 195-228.

Ahmed b. Hanbel. *Müsned I-L*. Müessesetü'r-Risâle, 2001.

Aktaş, Ömer. "Siyer Ve İslâm Tarihi Bağlamında Hz. Peygamber'in Vefatı Esnasında Zırhının Bir Yahudi'de Rehin Olduğuyla İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi". *bilimname* 47 (2022/1): 105-143.

Aktepe, İshak Emin. *Hadis Kaynaklarında Faiz ve Finansman*. İstanbul: Hayat, 2011.

Altun, İsmail. "Hz. Peygamber'in Şehit Aileleriyle Münasebetleri". *Ekev Akademi Dergisi*. 14/ 44 (Yaz 2010): 227-246.

Atalay, Arif. "Sarf Akdinde Gerçekleşen İşlemlerin Fıkhi Durumu". *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/2 (2021): 221-246.

Aynî, Bedrüddîn. *Umdetü'l-kâri şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.

Bakkal, Ali. "İslâm Hukukunda Para ve Fâiz Telâkkîsi Zâviyesinden Enflasyon Farkını Ödenmesi Problemi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1995): 45-80.

Beğavî, Ebû Muhammed Hüseyn. *Meâlimü't-Tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân I-VIII*. Dâru Taybe, 1997.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyn. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Merkezü Hicr, 2011.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyn. *Şuabu'l-îmân*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr. *Müsned (el-Bahrü'z-zehhâr)*. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009.

Bozkurt, Nebi, Mustafa Sabri Küçükaşçı. "Medine". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28:305-311. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-sahîh I-IX*. Beyrut: Dâr Tavgi'n-Necât, 1422.

Bulut, Hasan. "Kur'an Bağlamında Sabır ve Şükür İlişkisi = The Relationship Between Patience and Gratitude in the Context of Quran". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi = Bingöl University Journal of Theology Faculty*, 16 (2020): 338-355.

Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân. *Sünen*. Suud-i Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000.

Din İşleri Yüksek Kurulu. "Bir malın taksitli olarak birden fazla fiyatla satışa sunulması caiz midir?", Erişim Tarihi 01.09.2022. https://kurul.diyanet.gov.tr/

Durmuş, Abdullah. "Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi (İslam İktisadı Özel Sayısı)*, 16 (2010): 315-330.

Ebû Dâvud et-Tayâlisî. *Müsned I-IV*. Mısır: Dâr Hicr, 1999.

Ebû Dâvud, Süleymân b. Eş‘as es-Sicistânî. *Sünen*. Beyrut: el-Mektebetü’l-Mısrıyye.

Ebû Nuaym el-İsfehânî, Ahmed b. Abdillah. *Hilyetü’l-evliyâ ve tabakâtü’l-asfiyâ*. Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 1974.

Erdem, Ekrem. “Kur’an’da Ribâ (Faiz) Ayetlerinin Kademeli Nüzulü ve Üslûbu: İslam’ın Ticaret, İnfak ve Finans Sistemi Üzerinden Bir İnceleme”. *İslam İktisadı Perspektifinden Faiz,* 2018, 1-51.

Erul, Bünyamin. “Veda Hutbesi”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42: 591-593. Ankara: TDV Yayınları, 2012.

Güney, Necmeddin. “İslam Borçlar Hukukunda Satım Akdinin Konusuna Dair Cehalet ve Akde Etkisi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi (İslam İktisadı Özel Sayısı)*, 16 (2010): 491-502.

Hâkim en-Neysâbûrî. *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*. Beyrut: Dâru’l-Mektebi’l-İlmiyye,1990.

Hamidullah, Muhammed. “Hayber”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 18: 20-22. Ankara: TDV Yayınları, 1998.

Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*, Çeviren Salih Tuğ. İstanbul.

Hâris b. Ebî Üsâme. *Buğyetü’l-bâhis an zevâidi Müsnedi’l-Hâris*. Medine: Hıdmetü Merkezi’s-Sünne, 1992.

Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd. *Meâlimü’s-sünen*. Halep: el-Matbaatü’l-İlmiyye, 1932.

Hayat, Zaınelaabıdın. “Esnaf-ı Sitte Hadisi Bağlamında Faiz Tartışmaları”. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2019.

Humeydî, Abdullah b. Zübeyr. *Müsned I-II*. Beyrut: Dâru’s-Saka, 1996.

İbn Abdilber, Yusuf b. Abdillah. *et-Temhîd li mâ fi’l-Muvatta mine’l-meânî ve’l-esânîd I-XXIV*. Mağrip: Vizâretü Umûmi’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, 1387.

İbn Battâl, Ali b. Halef. *Şerhu Sahîhi’l-Buhârî I-X*. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 2003.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah. *el-Musannef fi’le-hâdîs ve’l-âsâr I-VII*. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1989.

İbn Ebi’d-Dünya, Ebû Bekr Abdullah el-Bağdâdî. *ez-Zühd*. Dımeşk: Dâr İbn Kesîr, 1999.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed. *el-İhsân fî takrîbi Sahîh İbn Hibbân*. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1988.

İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillah Muhammed. *Medâricü’s-sâlikîn*. Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 1996.

İbn Sa‘d, Ebû Abdillah Muhammed. *et-Tabakâtü’l-kübrâ I-VIII*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1990.

İbn Şâhin, Ömer b. Ahmed. *et-Terğîb fî fedâili’l-a’mâl*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2004.

İbnü’l-Mülakkin, Sirâcüddîn Ebû Hafs. *et-Tavdîh li şerhi’l-Câmii’s-sahîh*. Dımeşk: Dâru’n-Nevâdir, 2008.

Karaman, Hayrettin. “Kardeş Aile Uygulaması”. Yenişafak, 07.06.2019. Erişim Tarihi 20.05.2022, https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/kardes-aile-uygulamasi-2050622

Kaya, Mahmut. *İslâm’da Kanaat Kültürü*. İstanbul, 2010.

Kirmânî, Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf. *el-Kevâkibü'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1981.

Komisyon. *Kur'an Yolu Tefsiri*. Erişim Tarihi 20.05.2022, https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1295/60-ayet-tefsiri

Kur'ân-ı Kerîm

Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.

Ma'mer b. Râşid el-Ezdî. *el-Câmi* (içinde Musannefü Abdirrezzâk b. Hemmâm). Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1983.

Mahmudov, Elşad. "Sebep ve Sonuçları Bağlamında Hz. Peygamber'in Savaşları (Gazve ve Seriyyeleri) Üzerine Bazı Notlar ve İstatistikler". *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası*. 2/2 (2005): 55-96.

Mâlik, İbn Enes. *Muvatta*. Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1985.

Merğinânî, Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedi I-IV*. Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.

Mervezî, Muhammed b. Nasr. *Sünne*. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1408.

Müslim, İbn Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîh*. Kahire: Matbaatü İsa el-Bâbî el-Halebî, 1955.

Nâsıruddîn el-Elbânî. *İrvâu'l-ğalîl fî tahrîci ehâdîsil'menâri's-sebîl*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1985.

Nâsıruddîn el-Elbânî. *Sahîhü'l-Câmii's-sağîr*. el-Mektebü'l-İslâmî, ths.

Nâsıruddîn el-Elbânî. *Silsiletü'l-ehâdîsi'd-daîfe ve'l-mevdûa*. Riyad: Dâru'l-Mâârif, 1992.

Nâsıruddîn el-Elbânî. *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2002.

Nesâî, Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

Oğuzay, Fatih. "Hz. Peygamber'in Tarıma Bakışı ve Medine Merkezli Tarım Düzenlemeleri". *İslami İlimler Dergisi*, 15/2 (2020): 225-226.

Öner, Abdulkerim. "Medine'de Yaşanan Remâde (Kıtlık) Yılı ve Hz. Ömer = The Year of the Remade (Famine) in Madinah and Umar". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi = Cumhuriyet Theology Journal [Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]*. 24/1 (2020):119-139.

Önkal, Ahmet. "Bi'rimeûne". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 6:192-193. Ankara: TDV Yayınları, 1992.

Polater, Kadir. "Kur'ân Açısından Kibir Sorunu ve Sonuçları = The Problem of Pride and Its Consequences Accordance to Qur'an". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/2 (2012): 335-360.

Sancaklı, Saffet. "Hadisler Çerçevesinde İsraf Olgusunun Analizi". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi = Journal of Mesned Divinity Researches]*, 4/1 (2013): 45-86.

Sancaklı, Saffet. "Hz. Peygamber'în Medine Döneminde Tesis Ettiği Kardeşleştirme (Muâhât) Projesinin Günümüz Bireysel Ve Toplumsal Hayatı Açısından Önemi Ve Analizi". Erişim Tarihi 20.05.2022, https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=689

Taberânî, Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-evsat I-X*. Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1995.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân I-XXIV*. Mekke: Dâru't-Terbiye.

Tirmizî, Muhammed b. Îsâ, *Sünen I-V*. Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975.

Türk Dil Kurumu. "Finansman". Erişim Tarihi 09.05.2022, https://sozluk.gov.tr/

Türk Dil Kurumu. "Kredi". Erişim Tarihi 09.05.2022, https://sozluk.gov.tr/

Yavuz, Adil. "Âdemoğlunun İki Vadi Malı Olsa" Rivayeti Üzerine Bir Değerlendirme - Kur'ân'da Eksiklik İddiaları Bağlamında-. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]*, 22 (2006): 7-32.

Yeniçeri, Celal. "Hz. Peygamber Ailesinin Gelirleri, Geçimi ve Bıraktığı Miras". *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı*. 343-402.

Zeylaî, Osmân b. Ali. *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik I-VI*. Kahire: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1313.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ali ÇİFÇİ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1. **2.**	